ΑΣΤΗΡ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΗΣ

«Πάντα δοκιμάζετε, τὸ καλὸν κατέχετε».

Ἔτος 71ον ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ, 1935. Ἀριθ. 8

ΠΕΡΙ ΠΡΟΣΕΥΧΗΣ

«Κύριε, δίδαξον ἡμᾶς νὰ προσευχώμεθα»
(Λουκ. ια΄. 1.)

Γ΄.

Ποῖα ***προσόντα*** πρέπει νὰ ἔχῃ ἡ προσευχή, διὰ νὰ ἦναι εὐάρεστος εἰς τὸν Θεόν;

Τὴν προσευχήν, ἥτις ***εὐαρεστεῖ*** εἰς τὸν Θεὸν καὶ ἑπομένως ***εἰσακούεται*** ὑπ᾿ Αὐτοῦ, πρέπει νὰ διακρίνωσι προσόντα τινά, μεταξὺ τῶν ὁποίων, χάριν συντομίας, θὰ ἀναφέρωμεν ὀλίγα μόνον:

1) Πρέπει νὰ διαπνέηται ὑπὸ ***σεβασμοῦ***. Ὡς εἴπομεν, ὁ Θεὸς εἶναι τόσον ἄπειρος, τόσον ἔνδοξος, τόσον τέλειος, τόσον ἅγιος, τόσον σοφὸς καὶ τόσον παντοδύναμος, ὥστε ὁ πεπερασμένος καὶ ἁμαρτωλὸς ἄνθρωπος πρέπει μετὰ ***φόβου*** νὰ προσέρχηται ἐνώπιον Αὐτοῦ. Ὁ φόβος οὗτος δὲν εἶναι φόβος δουλικός, ἀλλὰ τὸ αἴσθημα ἐκεῖνο, ὅπερ ἐξεγείρει ἐν τῷ ἀνθρώπῳ τὸ ἀπείρως μεγαλοπρεπὲς καὶ ἐκθαμβωτικὸν τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ ἀφ᾿ ἑνός, καὶ ἡ ἰδία τοῦ ἀνθρώπου μηδαμινότης καὶ ἀναξιότης καὶ ἀτέλεια ἀφ᾿ ἑτέρου. ***«Ἀρχὴ σοφίας φόβος Κυρίου»***, λέγει ὁ Σολομών, καὶ πᾶσα ἀληθὴς θρησκεία βασίζεται ἐπὶ τοῦ φόβου τούτου. Εἰς τὴν Ἀποκάλυψιν βλέπομεν τοὺς ἁγίους ἐν οὐρανῷ πίπτοντας ἐπὶ πρόσωπον αὐτῶν ἐνώπιον τοῦ Θείου θρόνου καὶ κράζοντας: «Ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος, Κύριος ὁ Θεὸς ὁ Παντοκράτωρ, ὁ Ὢν καὶ Ἦν καὶ ὁ Ἐρχόμενος!»

Ἐνώπιον λοιπὸν τοιούτου Θεοῦ προσερχόμενοι, ὀφείλομεν μετ᾿ ἀπείρου σεβασμοῦ νὰ ἀπευθυνώμεθα πρὸς Αὐτόν, τηροῦντες τοιαύτην στάσιν καὶ τοιαύτην γλῶσσαν, ὁποία ἁρμόζει εἰς τὸν Δημιουργὸν καὶ Συντηρητὴν τοῦ σύμπαντος. Δὲν πρέπει νὰ ἤμεθα ἀμελεῖς καὶ ἀδιάφοροι ἐν τῇ προσευχῇ, ἀλλ᾿ οὐδὲ διὰ τῆς σωματικῆς ἡμῶν στάσεως νὰ δεικνύωμεν τὴν ἐλαχίστην ἔλλειψιν σεβασμοῦ, τὴν ὁποίαν καὶ εἰς ἐπίγειον ἀκόμη βασιλέα, ἂν καὶ ἀσυγκρίτως ὑποδεέστερον τοῦ Θεοῦ, δὲν θὰ ἐτολμῶμεν ἢ θὰ ἐφανταζόμεθα κἂν νὰ δείξωμεν.

2) Τὴν θεάρεστον προσευχὴν πρέπει νὰ διακρίνῃ ***ταπεινοφροσύνη***, ἤτοι συναίσθησις ἀφ᾿ ἑνὸς μὲν τῆς μηδαμινότητος ἡμῶν ὡς ἀσθενῶν καὶ πεπερασμένων πλασμάτων, ἀφ᾿ ἑτέρου δὲ τῆς ἠθικῆς ἡμῶν ἀτελείας καὶ ἁμαρτωλότητος. Μακρὰν ἔστω ἀφ᾿ ἡμῶν ἐν τῇ προσευχῇ τὸ πνεῦμα τῆς αὐταρεσκείας, τῆς αὐτοδικαιοσύνης, τῆς αὐτοπεποιθήσεως. Ἂς μὴ λέγωμεν, ὡς ὁ Φαρισαῖος: «Εὐχαριστῶ σοι, Θεέ, ὅτι δὲν εἶμαι καθὼς οἱ λοιποὶ ἄνθρωποι, ἅρπαγες, ἄδικοι, ἢ καὶ καθὼς

οὗτος ὁ τελώνης!» Ἀλλ' ἂς κράζωμεν μετὰ τοῦ τελώνου: «Ὁ Θεός, ἱλάσθητί μοι τῷ ἁμαρτωλῷ!» ἢ μετὰ τοῦ Ἡσαΐα: «Οὐαὶ εἰς ἐμέ! διότι εἶμαι ἄνθρωπος ἀκαθάρτων χειλέων καὶ κατοικῶ ἐν μέσῳ λαοῦ ἀκαθάρτων χειλέων!»

3) Τὴν θεάρεστον προσευχὴν πρέπει νὰ χαρακτηρίζῃ ***εἰλικρίνεια.*** Ὁ Θεὸς εἶναι Πνεῦμα καὶ ἐρευνᾷ καὶ διαβλέπει τοὺς διαλογισμοὺς τῆς καρδίας, οὐδ' ἐμπαίζεται μὲ ματαίους λόγους καὶ φράσεις κενάς. Δὲν θέλει ἐξωτερικὴν λατρείαν, εἰς τὴν ὁποίαν δὲν συμμετέχει ἡ καρδία. Εἶναι βδέλυγμα εἰς Αὐτὸν τὸ νὰ μεταχειριζώμεθα ἐνώπιόν Του λέξεις καὶ φράσεις, αἵτινες δὲν ἐκφράζουσι τὰ αἰσθήματα τῶν καρδιῶν ἡμῶν. Ἁμαρτάνομεν εἰς Αὐτόν, ὅταν τὸν αἰνῶμεν μὲ τὰ χείλη ἄνευ ἐνδομύχου σεβασμοῦ—ὅταν τὸν εὐχαριστῶμεν ἄνευ ἐνδομύχου εὐγνωμοσύνης—ὅταν ταπεινώμεθα ἔμπροσθέν του ἄνευ ἐνδομύχου ταπεινοφροσύνης, —ὅταν τῷ ζητῶμεν πράγματα, ἅτινα ἐνδομύχως δὲν ποθοῦμεν πολύ.

4) Τὴν θεάρεστον προσευχὴν πρέπει νὰ χαρακτηρίζῃ ***ὑποταγὴ*** εἰς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Ἐὰν πράγματι συναισθανώμεθα τὴν σχέσιν μας πρὸς τὸν Θεόν, τὴν ἰδικήν μας ἀδυναμίαν καὶ ἀμάθειαν καὶ τύφλωσιν ἀπέναντι τῆς θείας Παντοδυναμίας καὶ Πανσοφίας, πρέπει νὰ λέγωμεν: «Κύριε, οὐχὶ τὸ ἐμὸν θέλημα, ἀλλὰ τὸ Σὸν γενηθήτω!» Εἰς τοῦτο ὁ Κύριος ἡμῶν μᾶς ἔδωκεν ἀλησμόνητον καὶ ἀξιομίμητον παράδειγμα ἐν τῷ κήπῳ τῆς Γεθσημανῆ.

5) Τὴν εὐπρόσδεκτον τῷ Θεῷ προσευχὴν πρέπει προσέτι νὰ διακρίνῃ ἡ ***θέρμη*** καὶ ὁ ***πόθος***. Ἡ Συροφοίνισσα γυνή, ἥτις δὲν ἤθελε νὰ σιωπήσῃ, ἀλλ' ἔκραζε: «Κύριε, Υἱὲ Δαβίδ, ἐλέησόν με!» ἔλαβεν ἐπὶ τέλους τὸ ζητούμενον. Ὁ τυφλὸς Βαρτίμαιος ἐξηνάγκασεν, οὕτως εἰπεῖν, τὸν Χριστὸν νὰ σταματήσῃ καὶ νὰ τὸν θεραπεύσῃ. Ὁ ἄδικος κριτὴς ἀπέδωκε τὸ δίκαιον εἰς τὴν χήραν μόνον καὶ μόνον διότι τὸν ἠνώχλει καὶ τὸν ἐβασάνιζε καθημερινῶς. Καὶ ὁ ἄνθρωπος, παρὰ τοῦ ὁποίου ζητεῖται τὴν νύκτα ὑπὸ φίλου νὰ τῷ δανείσῃ τρεῖς ἄρτους, «ἂν δὲν σηκωθῇ νὰ δώσῃ εἰς αὐτὸν διότι εἶναι φίλος αὐτοῦ, τοὐλάχιστον διὰ τὴν ἀναίδειαν αὐτοῦ θέλει σηκωθῇ καὶ δώσει εἰς αὐτὸν ὅσα χρειάζεται».

Ἐὰν μὴ μετὰ θερμοῦ πόθου ζητῶμέν τι παρὰ τοῦ Θεοῦ, ἂς ἤμεθα βέβαιοι καὶ ὑπερβέβαιοι ὅτι δὲν θὰ τὸ λάβωμεν. Ὁ Θεὸς εἶναι σοφὸς εὐεργέτης. Ἀπαιτεῖ παρ' ἡμῶν νὰ ἐκτιμῶμεν δεόντως τὰς εὐλογίας, ἃς ζητοῦμεν παρ' Αὐτοῦ.

6) Ἀλλὰ τὴν προσευχήν, διὰ νὰ εἰσακουσθῇ παρὰ τοῦ Θεοῦ, πρέπει πρὸ πάντων καὶ κυρίως νὰ ἐμπνέῃ καὶ διαπνέῃ ἡ ***πίστις***. «Χωρὶς δὲ πίστεως ἀδύνατον νὰ εὐαρεστήσῃ τις εἰς τὸν Θεόν». Πρέπει νὰ πιστεύωμεν: α') ὅτι ὁ Θεὸς ὑπάρχει, β') ὅτι δύναται νὰ ἀκούῃ καὶ εἰσακούῃ τὰς προσευχάς μας, γ') ὅτι ἔχει καὶ τὴν διάθεσιν πρὸς τοῦτο καὶ δ') ὅτι ἀσφαλῶς θὰ τὰς εἰσακούσῃ, ἂν τοῦτο ἦναι διὰ τὸ καλόν μας καὶ σύμφωνον πρὸς τὰς ἁγίας Του βουλάς.

Διὰ τὴν ***πίστιν*** μας ταύτην ἔχομεν ὡς θεμέλιον τὰς πολλὰς ὑποσχέσεις τοῦ Θεοῦ:

— «Ὅ,τι ἂν ζητήσητε ἐν τῷ ὀνόματί Μου, θέλω κάμει αὐτό» (Ἰωάν. ιδ' 13).

— «Ἐὰν δύο ἐξ ὑμῶν συμφωνήσωσιν ἐπὶ τῆς γῆς περὶ παντὸς πράγματος, περὶ τοῦ ὁποίου ἤθελον κάμει αἴτησιν, θέλει γίνει εἰς αὐτοὺς παρὰ τοῦ Πατρός μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς» (Ματθ. ιη'. 19).

— «Αἰτεῖτε καὶ θέλει σᾶς δοθῇ» (Ματθ. ζ'. 7).

— «Καὶ αὕτη εἶναι ἡ παρρησία, τὴν ὁποίαν ἔχομεν πρὸς Αὐτόν, ὅτι, ἐὰν ζητῶμέν τι κατὰ τὸ θέλημα Αὐτοῦ, ἀκούει ἡμᾶς» (Α΄. Ἰωάν. ε΄. 14).

— «Διότι ὁ προσερχόμενος εἰς τὸν Θεὸν πρέπει νὰ πιστεύῃ ὅτι εἶναι καὶ γίνεται μισθαποδότης εἰς τοὺς ἐκζητοῦντας Αὐτόν» Ἑβρ. ια΄. 6).

Ἡ ἔλλειψις τῆς πίστεως εἶναι ἡ κυριωτέρα καὶ συνηθεστέρα ἔλλειψις εἰς τὰς προσευχὰς τῶν Χριστιανῶν. «Ἰδού, ἐὰν ἔχητε πίστιν ὡς κόκκον σινάπεως», λέγει ὁ Χριστός, «θέλετε εἴπει εἰς τὸ ὄρος τοῦτο, Σηκώθητι καὶ ῥίφθητι εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ θέλει γίνει εἰς ἐσᾶς!»

Ἡ ἔλλειψις τῆς τοιαύτης πίστεως εἶναι ἡ αἰτία τῆς μὴ ἐκπληρώσεως τῶν προσευχῶν μας. «Ζητεῖτε καὶ δὲν λαμβάνετε», λέγει ὁ Ἰάκωβος, «διότι κακῶς ζητεῖτε».

Ἡ ἔλλειψις τῆς πίστεως λυπεῖ καὶ δυσαρεστεῖ τὸν Θεόν, τὸν φιλόστοργον Πατέρα, ὅστις περιμένει νὰ μᾶς εὐλογήσῃ, ἀλλ᾽ ὅστις δὲν δύναται νὰ συγχωρήσῃ τὴν ἀπιστίαν. Ὅπως πᾶς πατὴρ ζητεῖ τὴν ἐμπιστοσύνην τῶν τέκνων του καὶ θλίβεται διότι βλέπει δυσπιστίαν ἐκ μέρους αὐτῶν, οὕτω καὶ ὁ Θεὸς ζητεῖ ἀπὸ ἡμᾶς πίστιν εἰς τὰς ὑποσχέσεις Του καὶ εἰς τὴν δύναμιν καὶ διάθεσίν Του ὅπως τὰς ἐκτελέσῃ.

7) Τέλος, πᾶσα προσευχή, ὅπως γίνῃ δεκτὴ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, πρέπει νὰ γίνηται ἐν τῷ ***ὀνόματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.*** «Ὅ,τι ἂν ζητήσητε παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐν τῷ ὀνόματί Μου, θέλει δώσει εἰς ἐσᾶς». Τοῦτο σημαίνει ὅτι, ζητοῦντές τι ἀπὸ τὸν Θεόν, πρέπει νὰ ἐπικαλώμεθα ὄχι τὴν ἰδικήν μας ἀξίαν, ἀλλὰ μόνον τὴν ἀξιομισθίαν τοῦ Χριστοῦ· μόνον οὕτως ἐνασκεῖται διὰ τὸν ἄνθρωπον ἡ Θεία χάρις. Μόνον χάριν τῆς θυσίας καὶ μεσιτείας τοῦ Χριστοῦ δύναται νὰ δοθῇ οἱαδήποτε εὐλογία εἰς τὸν ἄνθρωπον.

Ἡ δύναμις τῆς προσευχῆς, καταλλήλως γινομένης, εἶναι ἀνυπολόγιστος.

Ὁ πιστεύων δύναται νὰ μετακινήσῃ ὄρη—τοῦθ᾽ ὅπερ σημαίνει ὅτι καὶ τὰ παρ᾽ ἀνθρώποις ἀδύνατα κατορθοῦνται διὰ τῆς Θείας παντοδυναμίας, εἰς ἀπάντησιν προσευχῆς «δικαίου, ἐνθέρμως γινομένης» (Ἰακ. ε΄. 16).

Ἡ δὲ πολυτιμότης τῆς προσευχῆς ὡς μέσου χάριτος εἶναι ἐξ ἴσου ἀνυπολόγιστος. «Γλυκεῖα ὥρα προσευχῆς!». Ὁποῖον βάλσαμον δὲν ἐπιχέει εἰς τὰς πληγὰς καὶ τὰ καταβεβλημένα μέλη τοῦ στρατιώτου τοῦ Χριστοῦ! Ἐν τῇ προσευχῇ ἄγγελοι ἐπισκέπτονται ἡμᾶς καὶ παρηγοροῦσιν ἡμᾶς. Ἐν τῇ προσευχῇ τὸ βαρὺ φορτίον τῶν κοσμικῶν φροντίδων καὶ θλίψεων καὶ ἁμαρτιῶν πίπτει ἀπὸ τῶν ὤμων ἡμῶν, καὶ οὐρανία δρόσος δροσίζει τὸ καταπεπονημένον πνεῦμα ἡμῶν.

Ἂς κρατήσωμεν λοιπὸν στερεῶς τὸ μέγα τοῦτο προνόμιον τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ καὶ ἂς γίνωμεν διδακτοὶ τοῦ Θεοῦ, παρακαλοῦντες Αὐτὸν καθ᾽ ἑκάστην, ὅπως ὁ μαθητὴς ἐκεῖνος: «Κύριε, δίδαξον ἡμᾶς νὰ προσευχώμεθα!» Ἀμήν.

(Λόγος Μιχ. Καλοποθάκη, 27 Μαρτίου 1911).

—Ἔχεις Εὐαγγέλιον; Καὶ ποῦ τὸ ἔχεις; Ἐκεῖ ὑψηλά, εἰς τὸ εἰκονοστάσιον, ἢ πρόχειρον εἰς τὸ τραπέζι σου;

ΑΝΑΠΑΥΣΙΣ

«Δεῦτε πρός Με, πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι, καὶ Ἐγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς».
(Ματθ. ια', 28, 29, 30).

Ἀνάπαυσις! Λέξις γλυκεῖα, ἐκφράζουσα μακαρίαν κατάστασιν, τὴν ὁποίαν ὅλοι ποθοῦμεν, ἀλλ' ἥτις διὰ τοὺς πλείστους μένει πόθος ἀνεκπλήρωτος.

Τὴν ἀνάπαυσιν ποθεῖ ἕκαστος συμφώνως πρὸς τὴν ἀνάγκην του. Ἐξ ὅλων ἐπιτυγχάνεται εὐκολώτερον ἡ ἀνάπαυσις τῶν καταπονουμένων σωματικῶς· εἶναι ἀνάπαυσις ἥτις ἔρχεται μὲ διακοπὴν τῆς ἐργασίας καὶ τῆς κοπώσεως, ὁπόταν ὁ ὀργανισμὸς αὐτομάτως ἐπιφέρει τὴν ἀνακούφισιν διὰ τοῦ ὕπνου. Ἀνώτερος βαθμὸς ἀναπαύσεως εἶναι ἐκεῖνος, ὅστις καταπραΰνει ὄχι μόνον τὴν σωματικὴν καταπόνησιν, ἀλλὰ καὶ τὴν διέγερσιν τῆς σκέψεως, τὴν ἔξαψιν τῆς φαντασίας, τὴν ἀναπόλησιν θλιβερῶν γεγονότων, τοὺς φόβους καὶ τὰς ἀνησυχίας παντὸς εἴδους. Τοιαῦται διαταραχαὶ συνοδεύουν τὴν ἐπίμονον ἀϋπνίαν ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι καταπονοῦνται εἰς ἐντατικὴν διανοητικὴν ἐργασίαν, ἢ εἰς συνδυασμοὺς καὶ σχέδια μεγάλων ἐπιχειρήσεων παντὸς εἴδους. Δυνάμεθα γενικῶς νὰ εἴπωμεν, ὅτι ἡ ἀνάπαυσις εἶναι κατάστασις ἀπαλλαγῆς ἀπὸ παντὸς πράγματος, τὸ ὁποῖον διαταράττει ἢ ἀπειλεῖ τὴν ἡσυχίαν τοῦ ἀνθρώπου. Ἀλλ' ἀπαιτεῖται πρὸς τοῦτο νὰ δύναται ὁ ἄνθρωπος νὰ ἀποκρούῃ κατὰ βούλησιν καὶ ν' ἀπομακρύνῃ ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα διαταράττουν τὴν ἡσυχίαν του, ὥστε νὰ ἐπιφέρῃ τὴν γαλήνην εἰς τὸ πνεῦμά του— πρᾶγμα ἀδύνατον, ἐὰν δὲν ἐνισχυθῇ ἔξωθεν, κατὰ τρόπον ὅστις νὰ δίδῃ τὸ συναίσθημα τῆς ***ἀσφαλείας***, διότι τὸ συναίσθημα τοῦτο ἀποτελεῖ τὴν βάσιν τῆς ἀληθοῦς ἀναπαύσεως.

Μία καὶ μόνη ἰσχυρά, σταθερὰ καὶ ἀδιασάλευτος δύναμις ὑπάρχει διὰ τὸν ἄνθρωπον, ὅστις ποθεῖ τὴν ἀνάπαυσιν — τὴν ἀνάπαυσιν τῆς ψυχῆς καὶ τῆς συνειδήσεως, ἄνευ τῆς ὁποίας ἡ σωματικὴ ἀνάπαυσις εἶναι ὁμοία πρὸς τὴν ἀνάπαυσιν τῶν ἀλόγων ζῴων.

«Ἔλθετε πρός Με καὶ ἐγὼ θέλω σᾶς ἀναπαύσει», λέγει ὁ Χριστός, ὁ φορέσας τὴν ἀνθρωπίνην σάρκα Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, καὶ δοκιμάσας τὴν κόπωσιν τοῦ σώματος καὶ τὴν ἐξάντλησιν τῶν ψυχικῶν δυνάμεων, κατὰ τὸ στάδιον τῆς ἐπιγείου παροικίας Του — κόπωσιν ἐκ τοῦ πλήθους τῶν θεραπειῶν σώματος καὶ ψυχῆς, ἃς διαρκῶς ἐπετέλει καὶ κατὰ τὰς ὁποίας ᾐσθάνετο ὅτι δύναμις ἐξήρχετο ἀπ' αὐτοῦ, ὡς καὶ τὴν ἐξάντλησιν τῶν ψυχικῶν δυνάμεων κατόπιν τῶν μακρῶν ὁμιλιῶν, διὰ τῶν ὁποίων ἔτρεφε καὶ ἐπαρηγόρει τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων. Πρὸς ἀνανέωσιν τῶν δυνάμεων τούτων, κατέφευγε τότε εἰς τὴν ἀκένωτον πηγὴν πάσης δυνάμεως — τὴν ***προσευχήν.*** Ἀπεσύρετο μόνος τὴν νύκτα εἰς τὰ ὄρη καὶ ἐπεκοινώνει μετὰ τοῦ Πατρὸς Αὐτοῦ, Θεοῦ. Ἐκ τῆς ἐπικοινωνίας δὲ ἐκείνης ἐπέστρεφεν ἐνδυναμωμένος εἰς τὸ ἔργον, χάριν τοῦ ὁποίου ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον.

Τὴν ἀνάπαυσιν ταύτην τῆς ψυχῆς προσφέρει ὁ Χριστὸς εἰς πάντα ἄνθρωπον σήμερον, ὑποδεικνύων καὶ τὸν τρόπον, κατὰ τὸν ὁποῖον οὗτος θὰ δυνηθῇ νὰ

ἀποκτήσῃ καὶ ἀπολαύσῃ αὐτήν. «Λάβετε», λέγει, «τὸν ζυγόν Μου ἐφ' ἡμᾶς καὶ μάθετε ἀπ' Ἐμοῦ, διότι πρᾶος εἶμαι καὶ ταπεινὸς τὴν καρδίαν· καὶ θέλετε εὕρει ἀνάπαυσιν ἐν ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν. Διότι ὁ ζυγός μου εἶναι χρηστὸς (καλὸς) καὶ τὸ φορτίον μου ἐλαφρόν».

Ἀσυμβίβαστος φαίνεται ἐκ πρώτης ὄψεως, ἡ ἰδέα τοῦ ***ζυγοῦ*** ὡς μέσου πρὸς ἀπόκτησιν ***ἀναπαύσεως***. Ἀλλ' ἐν τῷ κόσμῳ μήπως ὅλοι δὲν εὑρίσκονται ὑπό τινα ζυγόν, καὶ ὑπ' αὐτοῦ, ἀσυναισθήτως ἢ ἐν γνώσει, ἄγονται καὶ φέρονται πρὸς ταύτην ἢ ἐκείνην τὴν κατεύθυνσιν. Ὁ ζυγὸς τοῦ ***κοσμικοῦ φρονήματος***, ὁ ζυγὸς τῆς ***σαρκός***, ὁ ζυγὸς τοῦ ***Διαβόλου***—δὲν κρατοῦν ὑπὸ σκληρὰν δουλείαν τὰ πλήθη, τὰ ὁποῖα ζοῦν ἄνευ Χριστοῦ; Δὲν κανονίζουν δι' ἕνα ἕκαστον τὰς πράξεις του, τὸν τρόπον τοῦ σκέπτεσθαι, τὰς πρὸς τοὺς ὁμοίους του σχέσεις; Δὲν χρωματίζουν ὁλόκληρον τὴν βίον του καὶ δίδουν τὴν μοιραίαν κατεύθυνσιν πρὸς τὰ μετὰ θάνατον;

Εἰς τὴν προκειμένην περίστασιν, ὁ Κύριος ἡμῶν, ἀποτεινόμενος πρὸς ἀκροατὰς Ἰουδαίους, πιθανὸν νὰ ὑπαινίσσετο καὶ τὴν ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τὸν ζυγὸν τοῦ Μωσαϊκοῦ Νόμου, μὲ τὰς ἀτελευτήτους του ἀπαγορεύσεις, περιορισμούς, διατάξεις, τύπους.

Ἀλλ' ἡ πρόσκλησις «Ἔλθετε πρός Με καὶ θέλω σᾶς ἀναπαύσει» δὲν περιορίζεται εἰς τοὺς διατελοῦντας τότε ὑπὸ τὴν δουλείαν τοῦ ζυγοῦ τῶν Ἔργων καὶ τῶν Τύπων. Εἶναι ***πρόσκλησις παγκόσμιος*** τοῦ Χριστοῦ, πρὸς πάντα ἄνθρωπον, διότι ὁ ***ζυγὸς τῆς ἁμαρτίας*** πιέζει ἅπασαν τὴν ἀνθρωπότητα, καὶ πάντες, ἔστω καὶ ἀσυναισθήτως, ποθοῦν τὴν ἀνάπαυσιν τῆς ψυχῆς. Ὑποδεικνύει δὲ τὸν τρόπον τῆς ἀπαλλαγῆς καὶ τῆς ἀποκτήσεως τῆς ἀναπαύσεως: «Μάθετε ἀπ' Ἐμοῦ, διότι πρᾶος εἶμαι καὶ ταπεινὸς τὴν καρδίαν. Θέλετε νὰ ἀπαλλαγῆτε τοῦ ζυγοῦ σας καὶ νὰ εὕρητε εἰρήνην; Γενῆτε μαθηταί Μου. Προσέξατε ὄχι μόνον εἰς τὴν διδαχήν μου, ἀλλὰ καὶ προσηλωθῆτε εἰς Ἐμὲ τὸν ἴδιον, εἰς τὸν χαρακτῆρά μου καὶ τὴν ζωήν Μου. Λάβετέ Με ὡς ὑπόδειγμα καὶ γίνεσθε πρᾶοι καὶ ταπεινοὶ τὴν καρδίαν. Καὶ θέλετε ἀποκτήσει τὴν εἰρήνην τῆς ψυχῆς, ἄνευ τῆς ὁποίας δὲν ὑπάρχει ἀληθὴς ἀνάπαυσις».

Ὁ ταπεινόφρων ἀποφεύγει τὰς παγίδας τοῦ Πονηροῦ καὶ τῶν ἀπατηλῶν ὑποσχέσεων τοῦ κόσμου, διότι δὲν ζητεῖ τὰ ἀνέφικτα, ἀλλὰ περιορίζει τοὺς πόθους του εἰς ὅ,τι συμφωνεῖ πρὸς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Δὲν ἐκτίθεται εἰς περιφρόνησιν καὶ ἐξευτελισμούς, διότι ἀρκεῖται εἰς τὴν ὑπερτάτην ἱκανοποίησιν τῆς διαρκοῦς εἰρήνης, ἥτις πληροῖ τὴν ψυχήν του καὶ τὸν ἐμποδίζει τοῦ νὰ μεμψιμοιρῇ κατὰ τῆς τύχης Ὁ δὲ πρᾶος τοὺς μὲν ἐχθροὺς ἀφοπλίζει διὰ τῆς ἠπιότητος καὶ ἀμνησικακίας, κερδίζων οὕτω τὴν φιλίαν των, τοὺς δὲ πταίσαντας εἰς αὐτὸν συγχωρεῖ ἀπὸ καρδίας, κρίνων αὐτοὺς μετὰ ἐπιεικίας, ἥτις γεννᾶται ἐκ τῆς συναισθήσεως τῆς πρὸς αὐτὸν τὸν ἴδιον ἐπιεικίας τοῦ Θεοῦ. Πρὸς τοὺς πράους καὶ τοὺς ταπεινοὺς τὴν καρδίαν δὲν ὑπάρχει δύναμις ἐγκόσμιος ἱκανὴ νὰ ἀντισταθῇ ἐπὶ μακρόν. Αὐτοὶ μοιραίως θὰ κληρονομήσουν τὴν γῆν καὶ θὰ γίνουν τὸ πρότυπον τῶν ἀποτελούντων τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Πόσον λοιπὸν εἶναι μακάριος ὁ ζυγὸς τοῦ Χριστοῦ, ὅστις ἐξασφαλίζει τὴν ἀνάπαυσιν τῆς ψυχῆς, ἐξ ἧς πηγάζουν διὰ τὴν ἀνθρωπότητα αἱ ὕψισται πνευματικαὶ εὐλογίαι!

Ἂς μὴ λησμονήσωμεν καὶ μίαν ἰδιότητα εὐεργετικὴν τοῦ ζυγοῦ — παντὸς ζυγοῦ — χρησιμεύοντος εἰς ἐργασίαν. Ὁ ζυγὸς συγκρατεῖ τὸν φέροντα αὐτόν, σταθμίζει καὶ διανέμει κανονικῶς τὸ βάρος τοῦ φορτίου, παρεμποδίζει τὰς παρεκκλίσεις ἐκ τῆς κανονικῆς ὁδοῦ, καὶ ἐν γένει ἐξασκεῖ μίαν προληπτικὴν ἐξασφάλισιν τῆς κανονικῆς πορείας εἰς τὸν πρὸς ὃν ὅρον. Τὴν εὐεργετικὴν αὐτὴν ἐπίδρασιν ἀσκεῖ ὁ ζυγὸς τοῦ Χριστοῦ ἐπὶ τοῦ ὀπαδοῦ Αὐτοῦ. Δὲν ἀφίεται ὁ ὀπαδὸς τοῦ Χριστοῦ εἰς τὴν ὁρμὴν τοῦ ζήλου, ὅστις θὰ ἦτο ἄκαιρος καὶ ἀνωφελής. Τὸν συγκρατεῖ ὁ ζυγὸς — ἡ νουθεσία τοῦ λόγου τοῦ Χριστοῦ, καὶ ὁ φωτισμὸς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος—καὶ οὕτω διέρχεται ἀσφαλῶς τὸν δρόμον τῆς ζωῆς χωρὶς νὰ παρεκκλίνῃ δεξιὰ ἢ ἀριστερὰ πρὸς τοὺς κινδύνους, οἵτινες ἐνεδρεύουν παρὰ τὴν ὁδόν του, μέχρι τοῦ τάφου. Δικαίως λοιπὸν ὀνομάζει ὁ Κύριος τὸν ζυγὸν αὐτοῦ χρηστὸν—ἤτοι, καλὸν καὶ εὔκολον καὶ χρήσιμον —τὸ δὲ φορτίον του ἐλαφρόν.

Εἰς τὸν κόσμον αὐτόν, ὡς εἴπομεν, κάθε ἄνθρωπος ὑπόκειται εἰς ἕνα ζυγὸν καὶ φέρει ἓν φορτίον. Ὁ ζυγὸς εἶναι δι᾽ ἄλλους μὲν τὸ κοσμικὸν φρόνημα, τὸ ὁποῖον ρυθμίζει ὅλας των τὰς πράξεις, τὰς σκέψεις καὶ τοὺς πόθους, δι᾽ ἄλλους δὲ τὰ πάθη τῆς σαρκὸς καὶ δι᾽ ὅλους, κατὰ βαθμοὺς διαφόρους ὁ Διάβολος. Καὶ οἱ τρεῖς δὲ ζυγοὶ εἶναι σκληροί, ἄκαμπτοι, διαρκεῖς· κρατοῦν δεσμευμένον τὸν ἄνθρωπον καὶ ἐμποδίζουν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ νὰ στρέψῃ τὸ βλέμμα πρὸς τὸν ἤπιον ζυγὸν τοῦ Χριστοῦ. Τὸ δὲ φορτίον, φιλοδοξία, φιλοχρηματία, κοινωνικὴ ματαιοδοξία, ἡ πρὸς τὴν σάρκα καὶ τὰς ἀπολαύσεις δουλεία. Τὸ δὲ γενικώτερον καὶ τὸ βαρύτερον ἐξ ὅλων τῶν φορτίων, ἡ ***ἁμαρτία***—φορτίον ἀπεχθές, ἀπὸ τὸ ὁποῖον μία μόνη ὑπάρχει ἀπαλλαγὴ — διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. «Ἀνταλλάξατε», λέγει, «τὸν βαρὺν ζυγὸν καὶ τὸ καταθλιπτικὸν φορτίον σας ἀντὶ τοῦ ἰδικοῦ Μου ζυγοῦ, ὁ ὁποῖος εἶναι καλὸς καὶ εὔκολος, καὶ τὸ φορτίον μου, τὸ ὁποῖον εἶναι ἐλαφρόν. Ἐγὼ εἶμαι ἡ πηγὴ τῆς Ἀναπαύσεως, ἥτις προέρχεται ἀπὸ τὴν Εἰρήνην Μου».

«Εἰρήνην ἀφίνω εἰς ἐσᾶς, εἰρήνην τὴν Ἐμὴν δίδω εἰς ἐσᾶς, οὐχὶ καθὼς ὁ κόσμος δίδει, σᾶς δίδω ἐγώ. Ἂς μὴ ταράττεται ἡ καρδία σας, μηδὲ ἂς δειλιᾷ», ἔλεγεν εἰς τοὺς μαθητάς Του ὁ Κύριος πρὶν ἀποχωρισθῇ ἀπ᾽ αὐτῶν, τὴν νύκτα, καθ᾽ ἣν ἐπροδόθη. Τοῦτο δὲ πάντοτε, καθ᾽ ὅλους τοὺς αἰῶνας ἐπαναλαμβάνει, προσκαλῶν εἰς ἑαυτὸν πάντας τοὺς καταπονουμένους καὶ στενάζοντας ὑπὸ τὸν ζυγὸν τῆς ἁμαρτίας. «Ἔλθετε πρός Με ὡς εἶσθε, κατάκοποι ἐκ τῆς ματαίας ἐπιδιώξεως τῆς εὐτυχίας, κατῃσχυμένοι ἐκ τῶν παρεκτροπῶν καὶ μὴ τολμῶντες νὰ ὑψώσετε τὸ βλέμμα πρὸς Ἐμέ. Ἔλθετε ὡς εἶσθε, ἐν συντριβῇ καὶ μετανοίᾳ. Ταχθῆτε ὑπὸ τὸν ζυγόν Μου καὶ ἀναλάβετε τὸ ἰδικόν Μου φορτίον καὶ ἡ εὐτυχία καὶ ἡ ἀνάπαυσις, τὴν ὁποίαν εἰς μάτην ζητεῖτε ἀλλοῦ, θὰ γεμίσῃ τὰς ψυχάς σας! Ὁ ζυγός Μου εἶναι εὔκολος καὶ εὔθετος πρὸς ἐργασίαν, διότι ἡ ἀνάπαυσις, τὴν ὁποίαν σᾶς δίδω, δὲν εἶναι ἀδράνεια. Ἀναλάβετε τὸν ζυγόν μου καὶ θέλετε δοκιμάσει τὴν ἡδονὴν τῆς ἐργασίας ὑπὲρ τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ καλοῦ τῶν ὁμοίων σας. Τὸ φορτίον μου τὸ ἐλαφρὸν δὲν ἐμποδίζει ἀλλὰ προάγει τὴν ἐργασίαν, διότι μαζὺ μὲ τὸ φορτίον χορηγῶ καὶ τὴν δύναμιν, ἥτις θὰ ἐξομαλύνῃ τὰ ἐμπόδια καὶ νικήσῃ ὅλα τὰ προσκόμματα τῆς πορείας σας πρὸς τὴν

ἔνδοξον παρουσίαν τοῦ Θεοῦ ἐν οὐρανοῖς, ὅπου νέοι ὁρίζοντες θὰ διανοιχθῶσιν ἀφαντάστου δράσεως, εἰς τὴν νέαν ζωὴν τῆς αἰωνιότητος». Ἰδοὺ τὸ τέλος τῆς ὁδοῦ διὰ τοὺς ἀναλαμβάνοντας τὸν γλυκὺν ζυγὸν τοῦ Χριστοῦ καὶ τὸ φορτίον αὐτοῦ—ἀνάπαυσις ἐν τῷ Θεῷ. Ὡς ἔγραψεν εἰς τὰς ἐξομολογήσεις αὐτοῦ ὁ ἱερὸς Αὐγουστῖνος «Ὁ ἄνθρωπος ἐπλάσθη διὰ τὸν Θεὸν καὶ ἡ καρδία αὐτοῦ δὲν ἡσυχάζει, ἕωσοῦ εὕρῃ τὴν ἀνάπαυσιν ἐν Αὐτῷ»

ΠΕΡΙ ΜΕΤΑΝΟΙΑΣ

(Ὑπὸ τοῦ πρώην Ἐπισκόπου Λίγκολν)

«Ἐὰν μὴ μετανοήσητε, πάντες
ὁμοίως θέλετε ἀπολεσθῇ.»
Λουκ. ιγ΄. 5.

Α.΄ Ἡ ἀνάγκη τῆς μετανοίας.

Ὅτι οἱ λόγοι οὗτοι τοῦ Κυρίου ἡμῶν εἶχον καὶ ἔχουν παγκόσμιον ἐφαρμογήν, δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ ἀμφιβολία. Ὁ Κύριος ἔλαβεν ἀφορμὴν τοῦ νὰ εἴπῃ τοὺς λόγους τούτους ἐκ τῆς πληροφορίας, τὴν ὁποίαν τοῦ εἶχον φέρει τινές, ὅτι ὁ Πιλᾶτος εἶχεν ἀναμίξει τὸ αἷμα Γαλιλαίων τινων μετὰ τῶν θυσιῶν των. «Νομίζετε», ἠρώτησεν ὁ Κύριος τοὺς ἀκροατάς του, «ὅτι οἱ Γαλιλαῖοι οὗτοι ἦσαν ἁμαρτωλοὶ ὑπὲρ πάντας τοὺς ἄλλους Γαλιλαίους, διὰ νὰ συμβῇ εἰς αὐτοὺς συμφορὰ τοιαύτη; Ἢ ἐκεῖνοι, ἐπὶ τοὺς ὁποίους ἔπεσεν ὁ Πύργος τοῦ Σιλωάμ, μήπως ἦσαν ἁμαρτωλοὶ ὑπὲρ πάντας τοὺς ἄλλους κατοίκους τῆς Ἱερουσαλήμ; Οὐχί, σᾶς λέγω, ἀλλὰ καὶ σεῖς, ἐὰν μὴ μετανοήσητε, θέλετε πάντες ὁμοίως ἀπολεσθῇ.

Μὲ τοῦτο ἠθέλησεν ὁ Κύριος, ἀφ᾽ ἑνὸς νὰ ψέξῃ μίαν κοινῶς ἐπικρατοῦσαν πλάνην, ὅτι ἐκ τοῦ μεγέθους τῆς συμφορᾶς, ἥτις ἐπέρχεται ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου, δυνάμεθα ἢ δικαιούμεθα νὰ κρίνωμεν περὶ τοῦ βαθμοῦ τῆς ἐνοχῆς αὐτοῦ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, ἀφ᾽ ἑτέρου δὲ ἠθέλησε νὰ τονίσῃ τὴν σοβαρὰν ἀλήθειαν, ὅτι πᾶσα ἁμαρτία διὰ τὴν ὁποίαν δὲν ἐπακολουθήσῃ μετάνοια, τιμωρεῖται ἀφεύκτως. Ἐν τῇ προκειμένῃ περιστάσει, κατὰ τὴν ὁποίαν ἀκροαταὶ τῶν λόγων του ἦσαν πάντες Ἰουδαῖοι, δὲν εἶναι ἀπίθανον νὰ εἶχεν ὁ Κύριος κατὰ νοῦν καὶ τὴν πάνδημον καὶ πρωτακούστου ὠμότητος συμφοράν, ἥτις μετ᾽ οὐ πολὺ θὰ ἐνέσκηπτεν ἐπὶ τὸ Ἰουδαϊκὸν ἔθνος ὡς τιμωρία ἐθνικὴ διὰ τὸ ἐθνικὸν ἔγκλημα τῆς στυγερᾶς των διαγωγῆς πρὸς τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ διὰ τὴν ἀπόρριψιν τῆς σωτηρίας ἣν ἀνέμενον ἀπὸ αἰώνων ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Μεσσίου. Τὸ δίδαγμα, ἐν πάσῃ περιπτώσει εἶναι ἡ μεγάλη καὶ αἰωνία ἀλήθεια, ὅτι ἡ κρίσις τοῦ Θεοῦ εἶναι βεβαία κατὰ τοῦ ἀμετανοήτου ἁμαρτωλοῦ. Ἀπευθύνεται δὲ καὶ πρὸς ἡμᾶς σήμερον ἡ προειδοποίησις, «Ἐὰν μὴ μετανοήσητε, θέλετε πάντες ὁμοίως ἀπολεσθῇ.»

Τὴν ἀνάγκην τῆς μετανοίας διδάσκει σαφῶς ἡ ἁγία Γραφή, ὡς τὸ πρῶτον βῆμα ἐν τῇ ὁδῷ τῆς σωτηρίας. Εἶναι ζήτημα ζωῆς καὶ θανάτου διὰ πάντα ἁμαρτωλὸν καὶ πρέπει νὰ ἀποτελῇ τὸ θέμα ἀδιαλείπτου καὶ ἐντόνου προτροπῆς

ἐκ μέρους τοῦ ἱεροκήρυκος, ὅστις εὐθύνεται διὰ τὴν διαφώτισιν τοῦ ποιμνίου του ὡς πρὸς τὴν θέσιν των ἀπέναντι τοῦ ἁγίου καὶ δικαίου Θεοῦ, οὗτινος τὸν Νόμον παντοιοτρόπως παρέβησαν πάντες ἀνεξαιρέτως. Καίτοι παραδέχονται γενικῶς οἱ Χριστιανοὶ τὴν ἀλήθειαν ταύτην, παραδόξως ὅμως ἐν τῇ ἐφαρμογῇ αὐτῆς, ἀκόμη δὲ καὶ δογματικῶς, παρατηρεῖται μεταξὺ αὐτῶν ἀσυμφωνία καὶ πλάνη. Πολλοί, οἵτινες παραδέχονται τὴν ἀνάγκην τῆς μετανοίας, ἀρκούμενοι εἰς τὴν ἔκφρασιν εἰλικρινοῦς λύπης καὶ μεταμελείας διὰ τὸ παρελθόν, ρίπτουσι τὸ παρελθὸν τοῦτο ὀπίσω των εἰς λήθην, ὡς δῆθεν ἀποτελοῦν ἐμπόδιον εἰς τὴν πρόοδόν των ἐν τῇ Χριστιανικῇ ζωῇ. Ἄλλοι, πεισθέντες ὅτι συνεχωρήθησαν, θεωροῦν τὸ παρελθὸν βιβλίον κεκλεισμένον, νομίζοντες προσβολὴν πρὸς τὸν Σωτῆρα, ὅστις συνεχώρησε τοῦτο, τὸ νὰ ἀνασκοπήσωσι τὰς παρεκτροπὰς καὶ τὰ λάθη των ἐκεῖνα. Ἑτέρα πάλιν κατηγορία Χριστιανῶν θεωροῦν τὴν ἀληθῆ μετάνοιαν ἀναποσπάστον ἀπὸ αὐστηρότητας, τιμωρίας καὶ στερήσεις τοῦ σώματος, διὰ τῶν ὁποίων θὰ ἀποδειχθῇ ἡ γνησιότης τῆς μετανοίας των, λησμονοῦντες ὅτι ταῦτα μειοῦν τὴν συναίσθησιν τῆς πλήρους, ἐλευθέρας καὶ ἐπαρκοῦς δωρεᾶς τοῦ ἐλέους τοῦ Σωτῆρος, ἥτις τρόπῳ τινὶ ἐπισκιάζεται ὑπὸ τῆς ἰδέας, ὅτι ἡ Θεία χάρις πρέπει νὰ ὑποβοηθῆται ὑπὸ ἀνθρωπίνων μέσων—μὲ ἄλλας λέξεις, ὅτι ἡ θύρα τῆς μετανοίας πρέπει νὰ ἀνοιχθῇ ὑπὸ χειρῶν ἀνθρωπίνων.

Δεδομένης τῆς σοβαρότητος τοῦ ζητήματος τῆς μετανοίας διὰ τὸν ἄνθρωπον, ἐπιθυμῶ νὰ ἐξετάσω αὐτὸ ἀπὸ ὅλων τῶν πλευρῶν, καὶ ἐν πρώτοις ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς σκοπιμότητος—τοῦ ***εὐλόγου,*** τῆς ***λογικότητος*** τῆς μετανοίας.

Τὸ εὔλογον, ἡ λογικότης τῆς μετανοίας καταφαίνεται εὐθὺς ὡς παραβάλη τις τὴν ἁμαρτωλότητα τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὴν ἁγιότητα τοῦ Θεοῦ. Ποία προσέγγισις, ποία ἐπαφὴ τῆς ἁμαρτωλῆς ψυχῆς εἶναι δυνατὴ πρὸς τὸν ἀπείρως ἅγιον καὶ τέλειον Θεόν, τοῦ ὁποίου αἱ ἰδιότητες Τὸν κρατοῦν εἰς ἄμετρον ἀπόστασιν ἀπὸ τὸ πλάσμα του; Καὶ πῶς ὁ πεπερασμένος ἄνθρωπος, ἐφόσον ρέπει πρὸς τὴν ἁμαρτίαν καὶ τὴν παράβασιν, θὰ δυνηθῇ νὰ ὑψώσῃ τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸς τὸν αἰώνιον καὶ αὐθύπαρκτον Θεόν, τὸ Α καὶ Ω—τὸν Πλάστην καὶ Συντηρητὴν τοῦ σύμπαντος; Ἡ ἁμαρτία ἀπέναντι Αὐτοῦ εἶναι τὸ σκότος ἀπέναντι τοῦ φωτός. Εἶναι ἡ ἄρνησις τῆς παντοδυναμίας Του καὶ τῆς ἐξουσίας Του ἐπὶ τῶν πλασμάτων Του. Ἡ Ἁγία Γραφὴ ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους τονίζει τὴν ἀντίθεσιν τοῦ φωτὸς τῆς ἁγιότητος πρὸς τὸ σκότος τῆς ἁμαρτίας, ἣν μισεῖ ὁ Θεός, καὶ τῆς ὁποίας διακρίνει ἴχνη ἀκόμη καὶ εἰς τοὺς καθαρωτάτους μεταξὺ τῶν πλασμάτων του. (1)

Οὐδ' εἶναι ἑπομένως δυνατὸν νὰ φαντασθῇ τις, ὅτι δύναται ὁ ἄνθρωπος νὰ ὑπηρετήσῃ τὸν Θεὸν εὐπροσδέκτως, ἐκτελῶν τὸ θέλημα Αὐτοῦ ἐπὶ τῆς γῆς, πολὺ δὲ ὀλιγώτερον νὰ γίνῃ δεκτὸς εἰς τὰς οὐρανίους αὐλάς Του, ἐὰν ἀπὸ τῆς παρούσης ζωῆς δὲν μετανοήσῃ ἀποστραφεὶς τὴν ἁμαρτίαν καὶ ἀποφασίσῃ νὰ ἔχῃ τοῦ λοιποῦ ὡς μόνον κανόνα τῆς ζωῆς του τὰς Ἁγίας Γραφάς, εἰς τὰς ὁποίας ἀποκαλύπτεται τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ διὰ τὸν ἄνθρωπον. Ὅταν ὁ Χριστιανός, τὸ ἀληθὲς τέκνον τοῦ Θεοῦ, ὑποπέσῃ εἰς ἁμάρτημα νικούμενος ὑπὸ τοῦ πειρασμοῦ

(1) Ἑβρ. α΄. 13. Ἰώβ. ιε΄. 15· δ΄. 18, κε΄. 5,6.

διότι πρὸς στιγμὴν ἔχασε τὴν ἐπαφήν του πρὸς τὸν Θεόν, ἡ μετάνοιά του εἶναι τόσον εἰλικρινεστέρα, καθ' ὅσον βλέπει τὸν ἑαυτόν του ὁποῖος εἶναι ἐν συγκρίσει πρὸς τὸν Θεόν. Ἡ καρδία του τότε τὸν ἐλέγχει καὶ τὸν καταδικάζει ὡς ἀνάξιον νὰ λέγηται τέκνον τοῦ Θεοῦ. Πόσῳ μᾶλλον ὁ Θεός, ὁ ἐρευνῶν τὰ βάθη τῆς καρδίας καὶ τοῦ πνεύματος τοῦ ἀνθρώπου, βλέπει ἐν αὐτῷ τὸν ρύπον τῆς ἁμαρτίας, ἥτις διαφεύγει κάθε ὀφθαλμὸν καὶ αὐτοῦ ἀκόμη τοῦ ἰδίου πταίστου ! Ὁ Θεός, ὅστις εἶναι ἄμοιρος ἁμαρτίας, ὡς εἶναι τὸ φῶς πρὸς τὸ σκότος, ἀνακαλύπτει ἐλαττώματα καὶ εἰς τὰ ἁγιώτερα τῶν πλασμάτων του.

Τοῦτο μαρτυρεῖ ἡ Ἁγία Γραφὴ πολλαχοῦ. «Οἱ ὀφθαλμοί Σου εἶναι καθαρώτεροι παρ' ὥστε νὰ βλέπῃς τὰ πονηρά, καὶ δὲν δύνασαι νὰ ἐπιβλέπῃς εἰς τὴν ἀνομίαν». «Ἰδού, Αὐτὸς δὲν ἐμπιστεύεται οὐδ' εἰς τοὺς δούλους Αὐτοῦ, καὶ ἐν τοῖς ἀγγέλοις Αὐτοῦ βλέπει ἀνομίαν». «Ἰδού, καὶ εἰς τοὺς ἁγίους Αὐτοῦ δὲν ἐμπιστεύεται, καὶ οἱ οὐρανοὶ δὲν εἶναι καθαροὶ εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς Αὐτοῦ.» «Πῶς λοιπὸν δύναται ἄνθρωπος νὰ δικαιωθῇ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ; ἢ πῶς δύναται νὰ ἦναι καθαρὸς ὁ γεγεννημένος ἐκ γυναικός;» «Πόσον ὀλιγώτερον ὁ ἄνθρωπος, ἡ σαπρία, καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, ὁ σκώληξ». Ἡμεῖς δὲ τὸ πανάγιον τοῦτο Ὄν, πῶς δυνάμεθα νὰ ἐλπίσωμεν νὰ τὸν δουλεύσωμεν εὐπροσδέκτως, ἄνευ μετανοίας; (1)

Ὅτι ἡ μετάνοια εἶναι πρᾶγμα λογικὸν ἕπεται καὶ ἐκ τοῦ χαρακτῆρος τοῦ Θεοῦ ὡς Θεοῦ Δικαιοσύνης. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἀπέναντι τοῦ Θείου Νόμου ἡ δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ ἱκανοποιήθη πλήρως διὰ τῆς ἱλαστηρίου θυσίας τοῦ Ἀμώμου Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, ὅστις ἀναμάρτητος ὤν, ὑπέστη τὴν ποινὴν τῆς ἁμαρτίας τῆς ἀνθρωπότητος. Καὶ διὰ τοῦ θανάτου Αὐτοῦ συνεφιλίωσε τὸν ἁμαρτωλὸν ἄνθρωπον πρὸς τὸν Πανάγιον Θεόν. Οὕτως ὥστε εἰς τοὺς ἀληθῶς μετανοοῦντας καὶ πιστεύοντας εἰς τὴν ἀξιομισθίαν τῆς θυσίας ἐκείνης προσφέρεται δωρεὰν ἡ ἄφεσις καὶ ἡ σωτηρία.

Δὲν δύναται ὅμως νὰ δοθῇ ἡ συγχώρησις πρὸς τοὺς ἀτενίζοντας μὲ πόθον πρὸς τὴν ἁμαρτίαν, ἢ ἐμμένοντας πεισμόνως εἰς προσφιλῆ τινα ἁμαρτίαν. Ἀφοῦ ἄλλως τε καὶ ἡ ἀνθρωπίνη δικαιοσύνη φέρεται ἐπιεικῶς πρὸς τοὺς συντετριμμένους ἐκ μεταμελείας διὰ τὰς πράξεις των, οὐχὶ ὅμως καὶ πρὸς τοὺς ἐθελουσίως παραβαίνοντας τὸν νόμον, πῶς ἡ Θεία δικαιοσύνη θέλει παραβλέψει τὴν ἀμετανοησίαν τοῦ ἁμαρτωλοῦ; Ἐὰν δ' ἄλλως τε ἤθελεν ἐπεκταθῇ ἡ δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ πέραν τῶν ὁρίων τῆς μετανοίας, ἡ μεταξὺ δικαιοσύνης καὶ ἀδικίας διάκρισις θὰ ἐξέλιπε καὶ ὁ Κριτὴς τῆς ἁπάσης γῆς ἤθελε παύσει νὰ ἦναι Κριτὴς δίκαιος. Οὐχί! Εἰς τὰ βάθη τῆς Θείας φύσεως, ἐν αὐτοῖς τοῖς θεμελίοις τῆς Θείας δικαιοσύνης, κεῖνται αἱ ρίζαι τῆς δικαίας ἐτυμηγορίας: «Ἐὰν μὴ μετανοήσητε, θέλετε πάντες ὁμοίως ἀπολεσθῇ.»

Ἐκ τούτων πάντων ἕπεται ὅτι ἡ μετάνοια εἶναι ***ἀπαραίτητος.*** Συμφώνως πρὸς τοὺς Θείους θεσμούς, πᾶν τὸ δίκαιον καὶ ὀρθὸν ***ἐπιβάλλεται*** καὶ εἶναι ὑποχρεωτικὸν διὰ τὸν ἄνθρωπον. Καὶ ὅτι ἀπ' ἀρχῆς κατέστησε τὸν θεσμὸν τοῦτον ὑποχρεωτικὸν ὁ Θεός, καταφαίνεται ἐκ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ὅπου πᾶσα

(1) Ἀββακοὺμ α'. 13. Ἰὼβ δ'. 18. Ἰὼβ 12, 15.

ὑπόσχεσις ἀφέσεως καὶ ἀνορθώσεως τοῦ ἁμαρτωλοῦ δίδεται μόνον πρὸς τοὺς μετανοοῦντας, ἐνῷ οἱ κρίσεις καὶ αἱ τιμωρίαι τοῦ Θεοῦ ἀπειλοῦν τοὺς ἀμετανοήτους Καὶ εἰς τὴν Καινὴν Διαθήκην—τὴν Διαθήκην τῆς Χάριτος,—ἡ μετάνοια τοῦ ἁμαρτωλοῦ δὲν θεωρεῖται περιττή, λόγῳ τῆς ὑπερεχούσης ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ πρὸς τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ μᾶλλον ἐπιβάλλεται ὡς ἀπαραίτητον καὶ πρῶτον βῆμα πρὸς τὴν σωτηρίαν, ἄνευ δὲ τούτου οὐδεὶς δύναται νὰ σωθῇ.

Ὁ Πρόδρομος, προετοιμάζων τὴν ὁδὸν τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Χριστοῦ, ἐκήρυττε μετάνοιαν, καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος ἡμῶν τὴν μετάνοιαν ἐκήρυττε. Τοὺς μαθητάς Του ἀπέστειλεν ἀνὰ δύο ἵνα κηρύξωσι μετάνοιαν. Ἡ ὑστάτη πρᾶξις Αὐτοῦ μετὰ τὴν Ἀνάστασιν, ἦτο νὰ παραγγείλῃ εἰς τοὺς μαθητάς, ὅπως κηρύξωσι πρὸς πάντα τὰ ἔθνη ***μετάνοιαν πρὸς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν.*** Ὁ Ἀπόστολος Πέτρος ἐκήρυττε «μετανοεῖτε καὶ βαπτίζεσθε. Μετανοεῖτε καὶ ἐπιστραφῆτε πρὸς τὸν Θεόν.» Ὁ Παῦλος, ἐπιστραφεὶς ἐκ τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ, ἐκήρυττε δημοσίᾳ καὶ κατ᾽ οἴκους πρὸς Ἰουδαίους τε καὶ Ἕλληνας μετάνοιαν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ πίστιν εἰς τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν. Τὸ Εὐαγγέλιον εἶναι ἡ Καλὴ Ἀγγελία τῆς Χάριτος καὶ ἀφέσεως πρὸς πάντα ἁμαρτωλόν, ἀλλὰ ***μόνον ἐπὶ τῷ ὅρῳ τῆς μετανοίας.***

Οἱ λόγοι τοῦ Χριστοῦ: «Ἐὰν μὴ μετανοήσητε, θέλετε πάντες ὁμοίως ἀπωλεσθῇ» εἶναι προειδοποίησις σοβαρά, ἔχουσα ὅλον τὸ κῦρος Ἐκείνου, ὅστις σήμερον προσφέρεται ὡς Σωτήρ, ἐὰν μετανοήσωμεν, ἀλλ᾽ ὅστις θέλει ποτὲ μᾶς καταδικάσει ὡς Κριτής, ἐὰν μὴ μετανοήσωμεν.

Καὶ ὅμως, πόσοι ἀψηφοῦν τὴν προειδοποίησιν ἥτις ἀπειλεῖ τὴν ἀμετανόητον ψυχήν, καὶ διὰ μυρίων τεχνασμάτων καὶ ὑπεκφυγῶν ζητοῦν νὰ πείσουν ἑαυτούς, ὅτι οἱ λόγοι τοῦ Χριστοῦ δὲν ἐφαρμόζονται εἰς αὐτούς! Εἴθε οἱ τοιοῦτοι νὰ ἐξετάσωσι τὴν συνείδησίν των καὶ τὰς πράξεις των, ὄχι συμφώνως πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην ἀντίληψιν τῆς δικαιοσύνης καὶ ἀδικίας—τοῦ καλοῦ καὶ κακοῦ—ἀλλὰ κατὰ τὸν γνώμονα τοῦ Χριστοῦ, ζητοῦντες τὴν φώτισιν τοῦ νοός των ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ὅπως ἴδωσεν ἑαυτοὺς ὡς εἶναι καὶ κατανοήσωσι τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ ἐκ τοῦ λόγου Αὐτοῦ.

Ἄλλοι φαίνονται ὅτι θεωροῦν ἑαυτοὺς ἀπηλλαγμένους τῆς ὑποχρεώσεως τῆς μετανοίας, διὰ τὸν λόγον ὅτι ἤδη μετενόησαν, ὅτε ἐδέχθησαν τὸν Χριστὸν ὡς τὸν Σωτῆρά των, θεωροῦν δὲ τὴν μετάνοιαν ἐκείνην ὡς ἰσχύουσαν δι᾽ ὅλον τὸν λοιπὸν βίον των. Ἀλλ᾽ ἐκτὸς τοῦ ὅτι ἑκάστη νέα παρεκτροπή, προϊόντος τοῦ βίου, ἀπαιτεῖ νὰ ἀποπλυθῇ διὰ νέας μετανοίας, πρέπει ἡ ἀνάμνησις τῆς ἀφέσεως διὰ παρελθόντα ἁμαρτήματα νὰ μένῃ πάντοτε ζωηρὰ καὶ νὰ ἐνισχύῃ τὴν πρὸς τὸν Σωτῆρα ἀφοσίωσιν ἐφ᾽ ὅσον προχωρεῖ ὁ χρόνος—ἐφ᾽ ὅσον δὲ προχωρεῖ ἡ πεῖρα τῆς πρὸς ἡμᾶς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ, ἡ ἀνάμνησις τῆς ἐπιεικείας Του πρέπει νὰ καθιστᾷ ζωηροτέραν τὴν συναίσθησιν τῆς ἀναξιότητος καὶ τῆς ἀχαριστίας ἡμῶν ἀπέναντι Ἐκείνου καὶ νὰ προκαλῇ αἰσχύνην καὶ νέαν μετάνοιαν καὶ ζωηροτέραν εὐγνωμοσύνην καὶ ἀφοσίωσιν

Ὁ συνηθέστερος ὅμως καὶ κοινότερος τρόπος, κατὰ τὸν ὁποῖον οἱ ἄνθρωποι ζητοῦν νὰ ἀποφύγουν τὴν εὐθύνην τῆς ἀμελείας τῆς προειδοποιήσεως τοῦ Θεοῦ, εἶναι ἡ ἀναβολή. «Ναί», λέγουν, «παραδεχόμεθα ὅτι πρέπει νὰ μετανοήσωμεν,

ἀλλ' ὑπάρχει καιρὸς ἀκόμη!» Φεῦ! Πάντες ἐξεύρομεν πόσον αἰφνιδίως ἀποκόπτονται ἐν μέσῳ τῆς ζωῆς καὶ οἱ κατὰ τὸ φαινόμενον προωρισμένοι νὰ ζήσωσιν ἐπὶ πολλὰ ἀκόμη ἔτη! Ἡ δὲ ἐπικινδυνωδεστέρα μορφὴ τῆς ἀναβολῆς τῆς μετανοίας εἶναι ἐκείνη, ἥτις βαυκαλίζει τὸν ἄνθρωπον μὲ τὴν ἰδέαν ὅτι καὶ ἐν τῇ ὥρᾳ τοῦ θανάτου δύναται νὰ γίνῃ δεκτὸς πρὸς μετάνοιαν, ὅπως ὁ ληστὴς ἐπὶ τοῦ σταυροῦ. Ἀλλ' οἱ παρακολουθήσαντες τοὺς ἑτοιμοθανάτους γνωρίζουν κάλλιστα, ὅτι ἡ κλίνη τοῦ θανάτου παρέχει τὴν ὀλιγώτερον κατάλληλον εὐκαιρίαν πρὸς μετάνοιαν, λόγῳ τῆς ἀδυναμίας, τῆς σωματικῆς καὶ διανοητικῆς, ἥτις ἐμποδίζει τὴν κατάλληλον διάθεσιν καὶ κατεύθυνσιν τοῦ πνεύματος πρὸς ταῦτα. Ἐὰν δὲ ἀντιτείνῃ τις τὸ παράδειγμα τοῦ ληστοῦ, δὲν θὰ ἀρνηθῶ ὅτι μετάνοια εὐπρόσδεκτος δυνατὸν νὰ γίνῃ δεκτὴ καὶ ἐν τῇ ὥρᾳ τοῦ θανάτου, ἀλλ' εἷς καὶ μόνος ἀναφέρεται ἁμαρτωλός, ὅστις συνεχωρήθη ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ, ***ἵνα μή τις ἀπελπισθῇ — ἀλλὰ καὶ μόνον εἷς, ἵνα μή τις θρασυνθῇ ἀναβάλλων τὴν μετάνοιάν του. Σήμερον*** εἶναι ὁ καιρὸς ὁ εὐπρόσδεκτος, καὶ ἡ ἡμέρα τῆς σωτηρίας. Τώρα, εἰς ἕκαστον προσφέρεται ἡ χάρις καὶ ἄφεσις. Τώρα εὑρίσκεται πλησίον ἑκάστου τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, ἀναμένον τὴν συναίνεσίν του. Διερευνήσατε τὰ βάθη τῆς ψυχῆς σας καὶ ἐξομολογήθητε ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ τὰς ἁμαρτίας σας. Ζητήσατε τὴν ὁδηγίαν τοῦ Πνεύματός Του καὶ ἀποφασίσατε νὰ ἀποστραφῆτε ἀπὸ σήμερον τὴν ἁμαρτίαν καὶ νὰ παραδοθῆτε ὁλοκλήρως καὶ διὰ παντὸς εἰς τὸν Θεόν. Αὕτη καὶ μόνη εἶναι ἡ ὁδὸς τῆς ζωῆς. Τὸ αἷμα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καθαρίζει ἀπὸ πάσης ἁμαρτίας. Αὐτὸς δὲ εἶναι πιστὸς καὶ δίκαιος εἰς τὸ νὰ συγχωρήσῃ πᾶσαν ἁμαρτίαν καὶ νὰ καθαρίσῃ ἡμᾶς ἀπὸ πάσης ἀδικίας, ***ἐὰν ὁμολογῶμεν τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν.*** Ἐὰν ὅμως δὲν πράξωμεν τοῦτο, αὐτὸς ὁ ἐλεήμων καὶ οἰκτίρμων Σωτήρ, ὅστις εἶναι καὶ δίκαιος, διεκήρυξεν ὅτι «ἐὰν μὴ μετανοήσητε, θέλετε πάντες ὁμοίως ἀπελπισθῇ».

(ἀκολουθεῖ) ***J. Jackson.***

ΑΙ ΠΡΩΤΑΙ ΗΜΕΡΑΙ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΥ

ὑπὸ **Φρειδερίκου Φάρραρ.**

(κατ' ἐπιτομὴν ἐκ τοῦ Ἀγγλικοῦ)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΖ'.

Ὁ Ἰωάννης μετὰ τὴν Ἀνάληψιν.

Μετὰ τὴν Ἀνάληψιν τετράκις μόνον ἀναφέρεται εἰς τὴν Κ. Διαθήκην ὁ Ἀπόστολος Ἰωάννης:

α') Ὀνομάζεται μεταξὺ τῶν ἕνδεκα Ἀποστόλων, οἵτινες συνήρχοντο εἰς τὸ «ὑπερῷον» καὶ «ἦσαν προσκαρτεροῦντες ὁμοθυμαδὸν τῇ προσευχῇ... σὺν γυναιξὶ καὶ Μαρίᾳ τῇ μητρὶ τοῦ Ἰησοῦ καὶ σὺν τοῖς ἀδελφοῖς αὐτοῦ» (Πράξ. α'. 13—14).

β') Ἀναφέρεται ὡς ἀναβαίνων μετὰ τοῦ Πέτρου εἰς τὸ ἱερὸν κατὰ τὴν ὥραν

τῆς προσευχῆς, ὅτε παρὰ τὴν Ὡραίαν θύραν τοῦ ἱεροῦ συνήντησαν τὸν ἐκ γενετῆς χωλόν, ὃν ἐθεράπευσεν ὁ Πέτρος (Πράξ. γ΄. 1—8). Καὶ τὴν μὲν θεραπείαν φαίνεται ἐνεργήσας ὁ Πέτρος, εἰς ὁλόκληρον ὅμως τὴν σχετικὴν ἀφήγησιν καὶ εἰς τὴν ἐπακολουθήσασαν σύλληψιν τῶν δύο Ἀποστόλων καὶ τὴν προσαγωγήν των ἐνώπιον τοῦ Συνεδρίου, μολονότι ὁ Πέτρος εἶχεν ὅλην τὴν πρωτοβουλίαν, ὁ ἱερὸς συγγραφεὺς συνδέει διαρκῶς τὸ ὄνομα τοῦ Ἰωάννου, ὡς λαμβάνοντος ἐνεργὸν μέρος εἰς τὰ γινόμενα. Βεβαίως δὲ ὁ Ἰωάννης ἦτο μετὰ τῶν λοιπῶν Ἀποστόλων, ὅταν ὀλίγον μετὰ ταῦτα οὗτοι συνελήφθησαν, ἐφυλακίσθησαν καὶ ἐδάρησαν διὰ τὴν θαρραλέαν αὐτῶν μαρτυρίαν ὑπὲρ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

γ΄) Πάλιν συναντῶμεν τὸν Ἰωάννην ὁμοῦ μετὰ τοῦ Πέτρου, μετὰ τὴν θανάτωσιν τοῦ Στεφάνου, τὸν διωγμὸν καὶ διασκορπισμὸν τῆς ἐν Ἱερουσαλὴμ ἐκκλησίας καὶ τὸ κήρυγμα τοῦ Φιλίππου ἐν Σαμαρείᾳ. Οἱ Ἀπόστολοι, οἵτινες παραδόξως εἶχον παραμείνει εἰς Ἱεροσόλυμα, ἐνῷ ὅλον τὸ ἐκεῖ ποίμνιόν των διεσκορπίσθη, «ἀκούσαντες ὅτι ἡ Σαμάρεια δέδεκται τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, ἀπέστειλαν πρὸς αὐτοὺς τὸν Πέτρον καὶ Ἰωάννην, οἵτινες καταβάντες προσηύξαντο περὶ αὐτῶν ὅπως λάβωσι Πνεῦμα Ἅγιον». Μετὰ δὲ τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς ἀποστολῆς ταύτης «ὑπέστρεψαν εἰς Ἱερουσαλήμ, πολλάς τε κώμας τῶν Σαμαρειτῶν εὐηγγελίσαντο» (Πράξ. η΄. 14, 25).

δ΄) Ἐπίσης (ὡς προκύπτει ἐκ τῶν χωρίων Γαλάτ. β΄. 1 - 9 καὶ Πράξ. ιε΄. 6 - 29) παρέστη ὁ Ἰωάννης εἰς τὴν συνέλευσιν τῆς Χριστ. Ἐκκλησίας ἐν Ἱερουσαλὴμ κατὰ τὸ ἔτος 50 μ. Χρ., ὅτε συνεζητήθη καὶ ἐλύθη τὸ ἐπίμαχον ζήτημα τοῦ ὑποχρεωτικοῦ ἢ μὴ τοῦ Λευϊτικοῦ νόμου διὰ τοὺς ἐξ ἐθνῶν προσηλύτους. Εἰς τὴν συζήτησιν ταύτην δὲν ἀναφέρεται ὁ Ἰωάννης ὀνομαστὶ ὡς λαβὼν τὸν λόγον (ἦτο ἄνθρωπος τῆς σκέψεως μᾶλλον ἢ τῶν λόγων), παρ᾿ ὅλον του ὅμως τὸν Ἰουδαϊσμόν, ἔρριψε καὶ αὐτὸς τὴν ψῆφόν του μετὰ τοῦ Ἰακώβου καὶ τοῦ Πέτρου ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῶν ἐξ ἐθνῶν ἀδελφῶν ἀπὸ τοῦ ζυγοῦ τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου.

Κατὰ τὴν συνέλευσιν ταύτην ἔλαβε χώραν ἡ μόνη συνάντησις τοῦ Ἰωάννου μετὰ τοῦ Παύλου, ἣν ἀναφέρει ἡ ἱερὰ ἱστορία. Ὅταν ὁ Παῦλος διὰ πρώτην φορὰν μετὰ τὴν μεταστροφήν του πρὸς τὸν Χριστὸν μετέβη εἰς Ἱεροσόλυμα, μᾶς λέγει ρητῶς (Γαλάτ. α΄. 18, 19) ὅτι συνήντησεν ἐκεῖ μόνον τὸν Πέτρον καὶ τὸν Ἰάκωβον, τὸν ἀδελφὸν τοῦ Κυρίου. Οὔτε κατὰ τὴν δευτέραν του ἐπίσκεψιν εἰς Ἱεροσόλυμα μετὰ τοῦ Βαρνάβα, πρὸς παράδοσιν τῶν ἐράνων τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ ἐκκλησίας ὑπὲρ τῶν ἐν Ἰουδαίᾳ ἀδελφῶν, φαίνεται ὅτι συνηντήθη ὁ Παῦλος μετὰ τοῦ Ἰωάννου.

Ἡ ἔλλειψις αὐτη ἐπαφῆς ἐπὶ 15-ετίαν ὁλόκληρον μεταξὺ τῶν δύο τούτων Ἀποστόλων, ἐφ᾿ ὅσον δὲν ἦτο τυχαία, βεβαίως δὲν ὠφείλετο εἰς ὑπαιτιότητα τοῦ Παύλου, ὅστις ἀναμφιβόλως θὰ ἐπεθύμει νὰ γνωρισθῇ καλῶς μὲ τὸν «ἀγαπητὸν μαθητὴν» τοῦ Κυρίου του, δι᾿ Ὃν εἶχε θυσιάσει τὰ πάντα. Πιθανὸν ὁ Ἰωάννης, ὅστις μετὰ τοῦ Πέτρου καὶ τοῦ Ἰακώβου παρέμενε πιστὸς καὶ ἀφωσιωμένος εἰς τοὺς τύπους τῆς πατρῴας θρησκείας, ᾐσθάνετο κάποιαν ἔλλειψιν συμπαθείας πρὸς τὸν πρῴην Φαρισαῖον, ὅστις ἐθεώρησε τὸν Φαρισαϊσμόν του καὶ τὴν ἄμεμ-

πτον κατὰ τὸν Νόμον δικαιοσύνην του ὡς «σκύβαλα» ἀπέναντι τῆς ὑπερόχου γνώσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ ὅστις ἐκήρυττε τὸ ἀσυμβίβαστον τῆς περιτομῆς (ἤτοι, τῆς προσηλώσεως εἰς τοὺς Μωσαϊκοὺς τύπους) μὲ τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν (Γαλάτ. ε'. 2). Τοῦ Παύλου τὸ κοσμοπολιτικὸν πνεῦμα, ἡ ἐλευθερία του ἀπὸ Ἰουδαϊκὰς προλήψεις, ἡ φλογερά του διαλεκτικὴ δεινότης, ἡ τολμηρὰ δρᾶσις καὶ ἡ καινοτόμος διδασκαλία του βεβαίως ἦσαν ἐντελῶς ξένα καὶ πιθανὸν ὄχι τόσον συμπαθῆ εἰς τὸν χαρακτῆρα τοῦ Ἰωάννου, ὅστις μετὰ τοῦ Πέτρου καὶ τοῦ Ἰακώβου ἐθεωροῦντο οἱ «στῦλοι» τῆς Ἰουδαϊζούσης ἐκκλησίας Ἱεροσολύμων.

Μόνον κατὰ τὴν τρίτην ἐπίσκεψιν τοῦ Παύλου εἰς Ἱεροσόλυμα, κατὰ τὴν προμνημονευθεῖσαν συνέλευσιν τοῦ ἔτους 50, ὅτε ἐλύθη (τοὐλάχιστον ἐπισήμως) τὸ ζήτημα τῆς ἀπαλλαγῆς τῶν ἐξ ἐθνῶν Χριστιανῶν ἀπὸ τὸν ζυγὸν τοῦ Λευϊτισμοῦ, ὁ Ἰωάννης καὶ ὁ Ἰάκωβος, τῇ εἰσηγήσει ἀναμφιβόλως τοῦ ἐλευθεριώτερον σκεπτομένου Πέτρου, κατενόησαν τὸν παγκόσμιον χαρακτῆρα τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ ἔδωκαν «δεξιὰς κοινωνίας» εἰς τὸν Παῦλον καὶ τὸν Βαρνάβαν, ἀναγνωρίσαντες εἰς αὐτοὺς τὸ ἔργον τοῦ εὐαγγελισμοῦ τῶν ἐθνῶν, καὶ περιορίσαντες ἑαυτοὺς εἰς τὸ ἔργον, διὰ τὸ ὁποῖον ἦσαν κυρίως κατάλληλοι, τοῦ εὐαγγελισμοῦ τῶν Ἰουδαίων. Μετὰ δὲ τοῦτο, ἂν καὶ οἱ ζηλωταὶ Ἰουδαΐζοντες, μὴ σεβόμενοι τὴν ἐτυμηγορίαν τῶν Ἀποστόλων, ἐπὶ πολὺν καιρὸν ἐξηκολούθησαν νὰ ἀντιδρῶσι λυσσαλέως κατὰ τοῦ ἔργου τοῦ μεγάλου Ἀποστόλου τῶν Ἐθνῶν, οὐδεμίαν ἔχομεν ἔνδειξιν τοῦ ὅτι οἱ δύο κορυφαῖοι Ἰουδαΐζοντες Ἀπόστολοι—Ἰάκωβος καὶ Ἰωάννης—παρέβησάν ποτε τὴν συμφωνίαν καὶ ἀπόφασιν τοῦ ἔτους 50, ὁ δὲ Πέτρος γνωρίζομεν ὅτι ἀναφανδὸν ἐτάχθη παρὰ τὸ πλευρὸν τοῦ Παύλου, συνιστῶν τὴν διδασκαλίαν του (Β'. Πέτρ. γ'. 15, 16).

Μετὰ τὰς ὡς ἄνω μνείας τοῦ Ἰωάννου ἐν τῇ Κ. Διαθήκῃ, ἡ μόνη ἄλλη περὶ αὐτοῦ πληροφορία, ἣν ἔχομεν ἐκ τῶν ἱερῶν συγγραμμάτων, εἶναι ὅτι, ὅτε συνέγραψε τὴν Ἀποκάλυψιν, εὑρίσκετο «ἐν τῇ νήσῳ τῇ καλουμένῃ Πάτμῳ διὰ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ καὶ διὰ τὴν μαρτυρίαν Ἰησοῦ Χριστοῦ.» Ἐάν, ὡς προτίθεμαι νὰ δείξω εἰς ἄλλο κεφάλαιον, τὸ βιβλίον τῆς Ἀποκαλύψεως συνεγράφη περὶ τὸ ἔτος 68, ὑπάρχει διάστημα 18 ἐτῶν ἀπὸ τῆς ἐν Ἱερουσαλὴμ συνελεύσεως, διὰ τὸ ὁποῖον οὐδὲν θετικὸν γεγονὸς γνωρίζομεν περὶ τοῦ βίου καὶ τοῦ ἔργου τοῦ Ἰωάννου.(1)

Κατὰ τὴν ἀρχαίαν ἐκκλ. παράδοσιν, ὁ Ἰωάννης εὑρέθη ἐν Πάτμῳ ὡς ἐξόριστος. Τοῦτο ἠμφισβητήθη ὑπό τινων νεωτέρων, οἵτινες ἑρμηνεύουσι τὴν φράσιν «διὰ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ καὶ διὰ τὴν μαρτυρίαν Ἰησοῦ Χριστοῦ» ὡς σημαί-

---

(1) Τὴν διαμονὴν τοῦ Ἀποστόλου ἐν Πάτμῳ πολὺ διαφόρως χρονολογοῦσιν οἱ Πατέρες. Ὁ μὲν Ἐπιφάνιος λέγει ὅτι ἔλαβε χώραν ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Κλαυδίου (41—54 μ. Χρ.), ὁ Θεοφύλακτος ἐπὶ Νέρωνος (54—68 μ. Χρ.), ὁ Εἰρηναῖος, ὁ Ἱερώνυμος καὶ ὁ Σουλπίκιος Σευῆρος ἐπὶ Δομιτιανοῦ (81—96 μ. Χρ.), ὁ Εὐσέβιος μάλιστα τὴν καθορίζει εἰς τὸ 14ον ἔτος τῆς βασιλείας τοῦ Δομιτιανοῦ (95 μ. Χρ.), ὁ δὲ Δωρόθεος ἐπὶ Τραϊανοῦ (98—117 μ. Χρ.)· Ἐξ ἄλλου, Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς καὶ ὁ Τερτυλλιανὸς δὲν καθορίζουσι τὸν χρόνον τῆς διαμονῆς ἐκείνης, ὁ δὲ Ὠριγένης τονίζει ὅτι αὐτὸς ὁ Ἀπόστολος σιωπᾷ ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου.

νουσαν ἁπλῶς ὅτι ὁ Ἰωάννης ἀπεσύρθη ἐξ Ἐφέσου εἰς Πάτμον οἰκειοθελῶς, ἵνα ἐν τῇ ἡσυχίᾳ τῆς νήσου ἐκείνης δυνηθῇ νὰ συγκεντρώσῃ τὴν σκέψιν του ἐπὶ τῶν ἀποκαλύψεων, ἃς τὸ Θεῖον Πνεῦμα εἶχεν ἀρχίσει νὰ τῷ παρέχῃ. Ἡ εἰκασία ὅμως αὕτη δὲν ἀποτελεῖ ἐπαρκῆ λόγον πρὸς ἀπόρριψιν τῆς ἀρχαίας παραδόσεως, ἥτις ἐνισχύεται καὶ ἐκ τῆς συναφοῦς ἐκφράσεως τοῦ Ἀποστόλου: «Ἐγὼ ὁ Ἰωάννης, ὁ ἀδελφὸς ὑμῶν καὶ συγκοινωνὸς ἐν τῇ θλίψει καὶ βασιλείᾳ καὶ ὑπομονῇ ἐν Ἰησοῦ Χριστῷ» (Ἀποκάλ. α΄. 9).

Περὶ τῆς ὡς ἄνω περιόδου τῶν 18 ἐτῶν τοῦ βίου τοῦ Ἰωάννου ἀκόμη καὶ ἡ παράδοσις ὀλίγας μόνον παρέχει πληροφορίας καὶ ταύτας ὄχι μεγάλης ἀξίας. Ὅτι ἀνεχώρησεν ἐξ Ἱερουσαλὴμ εἶναι βέβαιον. Τοῦτο συνέβη ἴσως μετὰ τὸ πέρας τῶν 12 ἐτῶν, κατὰ τὰ ὁποῖα, ὡς λέγει ἡ παράδοσις, ὁ Κύριος διέταξε τοὺς Ἀποστόλους του νὰ παραμείνουν εἰς τὴν ἁγίαν πόλιν, (1) πιθανὸν ὅμως πολὺ βραδύτερον.

Διὰ ποῖον λόγον ὁ Ἰωάννης ἔφυγεν ἐκ τῆς πόλεως, ὅπου, ὡς φαίνεται εἶχεν ἴδιον οἶκον, δὲν γνωρίζομεν. Ἴσως ἐξηναγκάσθη εἰς τοῦτο ὡς ἐκ τῶν ἀγρίων συγκρούσεων μεταξὺ τῆς Ρωμαϊκῆς ἐξουσίας καὶ τῶν Ἰουδαίων πατριωτῶν κατὰ τὴν διοίκησιν τοῦ Ἀλβίνου καὶ τὴν τοῦ Φλώρου. Οὔτε γνωρίζομεν θετικῶς ποῦ μετέβη ἐξ Ἱεροσολύμων. Κατὰ τὴν παράδοσιν, μετῴκησεν εἰς Ἔφεσον, ὅπου εἰργάσθη μεταξὺ τῶν ἐκκλησῶν τῆς περιφερείας ἐκείνης· τοῦτο δὲ ἐνισχύεται ἐκ τῶν ὅσα ἐν τῇ Ἀποκαλύψει γράφει πρὸς τὰς ἑπτὰ Ἐκκλησίας, ἅτινα μαρτυροῦσιν ὅτι ἐγνώριζε καλῶς τὴν κατάστασιν ἑκάστης ἐκ τῶν ἐκκλησιῶν ἐκείνων καὶ ὅτι ἀπήλαυεν ἀναμφισβητήτου κύρους μεταξὺ αὐτῶν. (2) Ἐν γένει δὲ οὐδεὶς ὑπάρχει σοβαρὸς λόγος ὅπως μὴ παραδεχθῶμεν τὴν παράδοσιν, καθ᾽ ἣν ἔζησεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἐν Ἐφέσῳ. Ἡ Ἔφεσος ἦτο τότε ἡ πρωτεύουσα τῆς Ρωμαϊκῆς Ἀσίας, καὶ σπουδαῖον κέντρον ἐμπορίας καὶ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ. Ἦτο ἐπίσης τὸ κέντρον ὁμάδος Χριστιανικῶν ἐκκλησιῶν κειμένων εἰς μικρὰν ἀπ᾽ αὐτῆς ἀπόστασιν, αἱ ὁποῖαι, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Παύλου καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς Ἀποκαλύψεως, ἐταράσσοντο ὑπὸ αἱρέσεων παντοειδῶν καὶ ὑπὸ ῥαδιουργιῶν τῶν Ἰουδαϊζόντων. Ὁ Παῦλος εἶχεν ἤδη εὕρει μαρτυρικὸν θάνατον ἢ ἔκειτο εἰσέτι δέσμιος ἐν τῇ μακρυνῇ Ρώμῃ· πάντως εἶχεν ἀποχαιρετήσει τὴν Ἔφεσον διὰ παντός. Εἶναι λοιπὸν πλέον ἢ πιθανὸν ὅτι ἐθεωρήθη ἀναγκαία ἡ ἐγκατάστασις ἑνὸς ἄλλου Ἀποστόλου εἰς τὴν Μικρασιατικὴν πρω-

---

(1) Ἀπολλώνιος παρ᾽ Εὐσεβ. Ἐκκλ. στ. 5,18. Κλήμης Ἀλεξ. Στρωμ. 6,5.

(2) Ὁ Ἐπιφάνιος (Αἱρέσ. 78,11) λέγει περὶ τῆς Παρθένου Μητρὸς τοῦ Ἰησοῦ, ἣν ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ ὁ Κύριος ἀνέθηκεν εἰς τὴν φροντίδα τοῦ Ἰωάννου, ὅτι «οὐδαμοῦ λέγεται ὅτι ὁ Ἰωάννης ἐπηγάγετο μεθ᾽ ἑαυτοῦ εἰς Ἀσίαν τὴν ἁγίαν παρθένον.» Ἐκ τούτου δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ὅτι, καθ᾽ ἣν ἐποχὴν ὁ Ἰωάννης μετῴκησεν ἐξ Ἱερουσαλὴμ εἰς Ἔφεσον, ἡ Παρθένος Μαρία εἶχεν ἀποθάνει. Ὑπάρχει ἀληθῶς παράδοσίς τις ὅτι αὕτη ἀπέθανεν ἐν Ἐφέσῳ, ταύτην ὅμως προφανῶς ἀπορρίπτει ὁ Ἐπιφάνιος, οὐδεμίαν δὲ πληροφορίαν περὶ τοῦ χρόνου καὶ τοῦ τόπου τοῦ θανάτου τῆς Μαρίας μᾶς παρέχουσιν οἱ Πατέρες τῶν πρώτων πέντε αἰώνων. Αἱ σχετικαὶ παραδόσεις ἀναφαινονται κατὰ τὸν 6ον αἰῶνα καὶ ἐφεξῆς καὶ εἶναι καθ᾽ ὁλοκληρίαν ὕποπτοι.

τεύουσαν, ὅπως δι' ἐμπνευσμένης χειρὸς καὶ μὲ Ἀποστολικὸν κῦρος ἀναλάβῃ τὸ πηδάλιον τῆς ἐκεῖ Ἐκκλησίας, καθ' ἣν στιγμὴν τὰ πρῶτα νέφη τοῦ διωγμοῦ ἐπυκνοῦντο κατὰ τῶν Χριστιανῶν.

Πῶς ἐξ Ἐφέσου περιῆλθεν ὁ Ἰωάννης εἰς Πάτμον δὲν γνωρίζομεν. Ἡ μικρὰ αὕτη νῆσος στερεῖται ἱστορίας κατὰ τὴν ἀρχαιότητα· ὁ Θουκυδίδης, ὁ Στράβων καὶ ὁ Πλίνιος μόλις παρεμπιπτόντως τὴν ἀναφέρουν, φαίνεται δὲ ὅτι ἀνέκαθεν ἦτο ξηρά, βραχώδης καὶ ἀραιῶς κατῳκημένη. Ἄνευ δὲ τῆς διαμονῆς ἐν αὐτῇ τοῦ Ἀποστόλου, θὰ ἐξηκολούθει εἰς τὴν αὐτὴν ἀφάνειαν διὰ μέσου τῶν αἰώνων.

Περὶ τῶν τελευταίων ἐτῶν τοῦ Ἰωάννου ἔχομεν μόνον σωρείαν ἀνεκδότων ἢ μᾶλλον θρύλων, εἰς τοὺς ὁποίους εἶναι δύσκολον νὰ διακρίνῃ τις πυρῆνα ἱστορικῆς ἀληθείας ἢ ἀξιοπιστίας. Περὶ δὲ τοῦ θανάτου του δὲν ἔχομεν οὔτε τὴν ἐλαχίστην πληροφορίαν. Ἐκ τῆς ἀπολύτου ὅμως σιωπῆς τῶν ἀρχαιοτέρων Πατέρων ἀγόμεθα εἰς τὴν εἰκασίαν ὅτι ἀπέθανεν ἐν Ἐφέσῳ θάνατον φυσικὸν ἐν γήρατι βαθεῖ—ὁ μόνος ἴσως τῶν Ἀποστόλων, ὅστις δὲν ἔλαβε τὸν στέφανον τοῦ μαρτυρίου. Ὁ τάφος του ἐπεδεικνύετο ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας ἐν Ἐφέσῳ· πόσης δὲ ὑπερβολῆς δεισιδαίμονος σεβασμοῦ ἔχαιρεν ὁ τάφος οὗτος παρὰ τῷ λαῷ τῆς Ἐφέσου καταφαίνεται ἐκ τοῦ θρύλου, ὅτι ἡ ἐπιφάνεια αὐτοῦ ὑψώνετο καὶ ἐχαμηλώνετο μὲ τὴν ἀναπνοὴν τοῦ μεγάλου Ἀποστόλου, κοιμωμένου τὸν αἰώνιον ὕπνον! (1)

***

Ἀπομένει νὰ ἐξετάσωμεν διὰ βραχέων ἑτέραν τινα παράδοσιν, ἥτις πολλὴν συζήτησιν προὐκάλεσε κατὰ διαφόρους ἐποχὰς—περὶ τῆς ὑπάρξεως **ἑτέρου τινὸς Ἰωάννου** (τοῦ **«Πρεσβυτέρου»** καλουμένου), συγχρόνου περίπου τοῦ Ἀποστόλου Ἰωάννου. Ὅσοι μάλιστα τῶν θεολογούντων ἠμφισβήτησαν τὴν αὐθεντικότητα τοῦ Βιβλίου τῆς Ἀποκαλύψεως ὡς συγγράμματος Ἀποστολικοῦ καὶ θεοπνεύστου ἀπέδωκαν τὸ βιβλίον τοῦτο εἰς τὸν εἰρημένον Ἰωάννην τὸν Πρεσβύτερον. Καὶ τὸ μὲν ζήτημα τῆς ἀποστολικότητος τῆς Ἀποκαλύψεως θέλομεν ἐξετάσει ἐν τῷ οἰκείῳ κεφαλαίῳ. Φρονῶ ἐν τούτοις ὅτι ὁ «πρεσβύτερος» οὗτος Ἰωάννης, ὡς διάφορος τοῦ Ἀποστόλου Ἰωάννου, εἶναι πρόσωπον ὅλως μυθῶδες, τοῦ ὁποίου ἡ ὕπαρξις ἐδημιουργήθη ἐξ εἰκασιῶν καὶ παρεννοήσεων.

Ἡ φήμη περὶ Ἰωάννου τινος «Πρεσβυτέρου», συγχρόνου τοῦ Ἀποστόλου Ἰωάννου, στηρίζεται εἰς ἓν χωρίον συγγράμματός τινος τοῦ Παπία, (2) ὅπερ χωρίον σώζεται παρ' Εὐσεβίῳ (Ἐκκλ. Ἱστ. 3 39) καὶ ἔχει οὕτως: «*Οὐκ ὀκνήσω δέ σοι καὶ ὅσα ποτὲ παρὰ τῶν πρεσβυτέρων καλῶς ἔμαθον καὶ καλῶς ἐμνημόνευσα συγκατατάξαι ταῖς ἑρμηνείαις, διαβεβαιούμενος ὑπὲρ αὐτῶν ἀλήθειαν. Εἰ δέ που καὶ παρακολουθηκώς τις τοῖς πρεσβυτέροις ἔλθοι, τοὺς τῶν πρεσβυτέρων ἀνέκρινον λόγους· τί Ἀνδρέας ἢ τί Πέτρος εἶπεν ἢ τί Φίλιππος ἢ τί Ἰωάννης καὶ Ματθαῖος ἢ τις τῶν Κυρίου μαθητῶν, ἅ τε* ***Ἀριστίων καὶ ὁ πρεσβύτερος Ἰωάν-***

(1) Εἰς τὸν παράδοξον τοῦτον μῦθον φαίνεται πιστεύων καὶ ὁ ἱερὸς Αὐγουστῖνος (Εἰς Ἰωάνν. 124, 2), ἐπὶ τῇ μαρτυρίᾳ, ὡς λέγει, ἀξιοπίστων αὐτοπτῶν μαρτύρων!

(2) Ἐπισκόπου Ἱεραπόλεως, ἀκμάσαντος περὶ τὸ 140—150 μ. Χρ.

***νης, οἱ τοῦ Κυρίου μαθηταί, λέγουσιν.** Οὐ γὰρ τὰ ἐκ τῶν βιβλίων τοσοῦτόν με ὠφελεῖν ὑπελάμβανον, ὅσον τὰ παρὰ ζώσης φωνῆς καὶ μενούσης».*

Μὲ ἄλλους λόγους ὁ Παπίας, ὅστις εἶχεν ἤδη ἐνώπιόν του, ὡς ὁμολογεῖ, τὸ Κατὰ Ματθαῖον καὶ τὸ Κατὰ Μάρκον Εὐαγγέλιον, δὲν ἠρκεῖτο καὶ δὲν ηὐχαριστεῖτο εἰς τὰς γραπτὰς ταύτας παραδόσεις περὶ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἀλλ᾽ ἐζήτει νὰ τὰς συμπληρώνῃ διὰ τῶν προφορικῶν ἀναμνήσεων τῶν «πρεσβυτέρων», ἤτοι ἐκείνων, οἵτινες εἶχον διατελέσει μαθηταὶ τοῦ Κυρίου ἢ γνωρίσει τοὺς Ἀποστόλους. Ὁ Εἰρηναῖος μάλιστα λέγει περὶ Παπία ὅτι ὑπῆρξεν «Ἰωάννου μὲν ἀκουστὴς (δηλ. ἀκροατής), Πολυκάρπου δὲ ἑταῖρος»· τὴν πληροφορίαν ὅμως ταύτην ἀντικρούει ὁ Εὐσέβιος λέγων: «Αὐτός γε μὴν ὁ Παπίας κατὰ τὸ προοίμιον (τοῦ ἔργου του) ἀκροατὴν μὲν καὶ αὐτόπτην ἑαυτὸν οὐδαμῶς γενέσθαι τῶν ἱερῶν Ἀποστόλων ἐμφαίνει, παρειληφέναι δὲ τὰ τῆς πίστεως παρὰ τῶν ἐκείνοις γνωρίμων».

Ὅπως δήποτε εἰς τὸ ἀνωτέρω χωρίον ὁ Παπίας, ἐκτὸς τῶν Ἀποστόλων Ἀνδρέου, Πέτρου, Φιλίππου, Ἰωάννου καὶ Ματθαίου, «τῶν Κυρίου μαθητῶν», ἀναφέρει καὶ ἕνα Ἀριστίωνα καὶ ἕνα «πρεσβύτερον» Ἰωάννην, ἐπίσης «μαθητὰς τοῦ Κυρίου». Καὶ ὁ Εὐσέβιος, σχολιάζων τὰς φράσεις ταύτας τοῦ Παπία, τονίζει ὅτι οὗτος δὶς ἀναφέρει «τὸ τοῦ Ἰωάννου ὄνομα» καὶ συνάγει τὸ συμπέρασμα ὅτι ἐννοεῖ ὁ Παπίας δύο χωριστὰ πρόσωπα φέροντα τὸ ὄνομα τοῦτο— ἀφ᾽ ἑνὸς μὲν τὸν Ἀπόστολον καὶ Εὐαγγελιστήν, ἀφ᾽ ἑτέρου δὲ κάποιον «πρεσβύτερον» Ἰωάννην, τὸν ὁποῖον μετὰ τοῦ Ἀριστίωνος ἀποκαλεῖ «μαθητὴν τοῦ Κυρίου», ἀλλὰ προφανῶς κατατάσσει εἰς ἄλλην τάξιν, οὐχὶ τὴν τῶν Ἀποστόλων. Ὥστε, ἐπιλέγει ὁ Εὐσέβιος, ἀποδεικνύεται ἀληθὴς ἡ ἀφήγησις ἐκείνων, οἵτινες ἔλεγον ὅτι ὑπῆρξαν δύο Ἰωάνναι κατὰ τὴν Ἀσίαν καὶ δύο μνήματα ἐν Ἐφέσῳ φέροντα τὸ ὄνομα Ἰωάννης. Καὶ καταλήγει ὁ Εὐσέβιος (ὅστις ἀμφέβαλλε περὶ τῆς ἀποστολικότητος τῆς Ἀποκαλύψεως), εἰς τὴν εἰκασίαν ὅτι ἡ Ἀποκάλυψις, ἂν δὲν τὴν συνέγραψεν ὁ Ἀπόστολος, εἶναι πιθανῶς (εἰκὸς) ἔργον τοῦ «Πρεσβυτέρου» τούτου Ἰωάννου.

Ἀφοῦ ὅμως ἔγραψε ταῦτα ὁ Εὐσέβιος, παρακατιὼν παριστάνει τὸν Παπίαν ὡς συλλέκτην μύθων καὶ διαδόσεων ἀσυναρτήτων καὶ τὸν χαρακτηρίζει ὡς «σφόδρα σμικρὸν τὸν νοῦν». Ἰδίως δὲ τὸν καταδικάζει, διότι πρῶτος ἐδίδαξε τὸν Χιλιασμόν. Ὥστε καὶ ὁ ἴδιος Εὐσέβιος δὲν φαίνεται ἀποδίδων μεγάλην σημασίαν εἰς τὰς μαρτυρίας τοῦ Παπία.

Ἀλλ᾽ ὁ «πρεσβύτερος» Ἰωάννης εἶναι ἄγνωστος εἰς ὅλους τοὺς ἀρχαιοτέρους Πατέρας, πλὴν Διονυσίου τοῦ Ἀλεξανδρέως, ὅστις ἤκμασε περὶ τὰ μέσα τοῦ 3ου αἰῶνος, ἤτοι, 150 ἔτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀποστόλου Ἰωάννου, καὶ ὅστις ἀναγράφων τὴν φήμην περὶ τῶν ἐν Ἐφέσῳ δύο ὡς ἄνω μνημάτων, ἐκφράζει ἁπλῶς τὴν ἰδέαν ὅτι ***ἴσως ἄλλος τις*** Ἰωάννης συνέγραψε τὴν Ἀποκάλυψιν. (1)

(1) Εὐσεβ. Ἐκκλ. Ἱστ. 7, 25: «Πολλοὺς δὲ ὁμωνύμους Ἰωάννῃ τῷ Ἀποστόλῳ νομίζω γεγονέναι· οἳ διὰ τὴν πρὸς ἐκεῖνον ἀγάπην καὶ τὸ θαυμάζειν καὶ ζηλοῦν, ἀγαπηθῆναί τε ὁμοίως αὐτῷ βούλεσθαι ὑπὸ τοῦ Κυρίου καὶ τὴν ἐπωνυμίαν τὴν αὐτὴν ἠσπάσαντο. ...Ἔστι μὲν οὖν καὶ ἕτερος Ἰωάννης ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν Ἀποστόλων, ὁ ἐπικληθεὶς Μάρκος· εἰ δὲ οὗτος ὁ γράψας τὴν Ἀποκάλυψιν ἐστίν, οὐκ ἂν φαίην... ἄλλον δέ τινα οἶμαι τῶν ἐν Ἀσίᾳ γενομένων, ἐπεὶ καὶ δύο φασὶν ἐν Ἐφέσῳ γενέσθαι μνήματα καὶ ἑκάτερον Ἰωάννου λέγεσθαι».

Δὲν ὁμιλεῖ ὅμως περὶ συγκεκριμένου τινος προσώπου, ὡς ὁ Παπίας. Ἄλλην μνείαν τοῦ «Πρεσβυτέρου» Ἰωάννου δὲν ἔχομεν εἰμὴ εἰς τὰς Ἀποστολικὰς λεγομένας Διαταγὰς (ἔργον τοῦ 5ου αἰῶνος), ἔνθα λέγεται (7,46) ὅτι ὁ Πρεσβύτερος Ἰωάννης διεδέχθη τὸν Ἀπόστολον Ἰωάννην ὡς Ἐπίσκοπον Ἐφέσου· ἡ πληροφορία ὅμως αὕτη στερεῖται οἱασδήποτε σοβαρότητος ἱστορικῆς. Ἀλλὰ καὶ περὶ τοῦ Ἀριστίωνος, ὃν ἀναφέρει ὁ Παπίας ὁμοῦ μὲ τὸν «πρεσβύτερον Ἰωάννην» ὡς «μαθητὴν τοῦ Κυρίου», οὐδὲν ἀπολύτως γνωρίζομεν, οὐδ' ἀναφέρεταί που εἰς οἱονδήποτε ἄλλο σύγγραμμα τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας.

Δυνάμεθα λοιπὸν ἀσφαλῶς νὰ θεωρήσωμεν τὸν ὡς ἄνω «Πρεσβύτερον Ἰωάννην» ὡς πρόσωπον ἀνύπαρκτον, ἢ τοὐλάχιστον στερούμενον οἱασδήποτε σπουδαιότητος ἢ αὐθεντίας. Πάντως τὸ πρόσωπον, ὅπερ συνέγραψε τὴν Ἀποκάλυψιν, ἦτο προφανῶς πρόσωπον ἔχον μέγα κῦρος μεταξὺ τῶν ἐν Ἀσίᾳ ἐκκλησιῶν, ὥστε νὰ ἀποτείνῃ πρὸς αὐτὰς τὰς παραινέσεις καὶ ἐπιπλήξεις, ἃς περιέχει ἡ Ἀποκάλυψις. Τοιοῦτο ὅμως πρόσωπον, φέρον τὸ ὄνομα Ἰωάννης, ὑποστὰν καὶ διωγμοὺς καὶ ἐξορίαν εἰς Πάτμον, ἓν μόνον γνωρίζουσιν οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἡ ἀρχαία ἐκκλησιαστικὴ παράδοσις—τὸν Ἀπόστολον καὶ ἀγαπητὸν Μαθητήν.

(ἀκολουθεῖ)

Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΜΩΥΣΕΩΣ

(Συνέχεια)

Συναφὴς πρὸς τὴν προμνησθεῖσαν διάταξιν, δι' ἧς ὁρίζεται ἡ ἀπόσβεσις τῶν μεταξὺ Ἰσραηλιτῶν χρεῶν ἀνὰ πᾶν ἕβδομον ἔτος, εἶναι ἑτέρα διάταξις, δι' ἧς ***ἀπαγορεύεται εἰς τὸν Ἰσραηλίτην ἡ λῆψις τόκου διὰ δάνειον χορηγηθὲν παρ' αὐτοῦ πρὸς ἕτερον Ἰσραηλίτην.*** «Δὲν θέλεις δανείζει εἰς τὸν ἀδελφόν σου χρήματα ἐπὶ τόκῳ, οὐδὲν πρᾶγμα δανειζόμενον ἐπὶ τόκῳ. Εἰς τὸν ξένον δύνασαι νὰ τοκίζῃς· εἰς τὸν ἀδελφόν σου ὅμως δὲν θέλεις τοκίσει» (Δευτ. κγ΄. 19-20). Σπουδαιοτάτη ἡ διάταξις αὕτη, ὄχι τόσον διὰ τὸ πνεῦμα τῆς φιλαλληλίας, μὲ τὸ ὁποῖον προσπαθεῖ νὰ περιβάλῃ τὰς μεταξὺ τῶν Ἰσραηλιτῶν οἰκονομικὰς σχέσεις, ὅσον διότι αὕτη ἐν συνδυασμῷ καὶ μὲ τὴν προμνησθεῖσαν περὶ βραχυπροθέσμου ἀποσβέσεως τῶν χρεῶν μᾶς βοηθεῖ, νομίζω, νὰ συλλάβωμεν τὴν κεντρικὴν γραμμήν, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἐβάσισεν ὁ Μωϋσῆς τὴν κοινωνικὴν πολιτικήν του. Γραμμήν, τὴν ὁποίαν καθιστᾷ ἀκόμη καταδηλοτέραν μία ἄλλη ἐξ ἴσου σπουδαία διάταξις σχετικὴ μὲ τὸ Ἰωβηλαῖον ἔτος, περὶ τῆς ὁποίας θὰ γείνῃ κατωτέρω εἰδικότερος λόγος. Εἶναι δὲ ἡ γραμμὴ αὕτη ἡ προσπάθεια τοῦ Μωϋσέως ὅπως διὰ παντὸς μέσου ὠθήσῃ τὸν λαὸν ***πρὸς τὴν ὕπαιθρον,*** πρὸς τὴν ***ἀγροτικὴν ζωήν.***

Εἶναι φανερὸν ὅτι ἡ τοιαύτη ἢ τοιαύτη δημογραφικὴ σύνθεσις μιᾶς χώρας, ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς ἐπαγγελματικῆς ἀπασχολήσεως τῶν κατοίκων της, ἀσκεῖ σπουδαιοτάτην ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς κοινωνικῆς ὑποστάσεως τῆς χώρας ταύτης. Αἱ χῶραι, εἰς τὰς ὁποίας ἐπικρατεῖ τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ βιομηχανία, παρουσιάζουν εὐπαθεστέραν πλευρὰν πρὸς τὰς κοινωνικὰς ἀνασταιώσεις, διότι εἰς αὐτὰς ὁ πλοῦ-

τος συγκεντροῦται βαθμηδὸν εἰς τὰς χεῖρας ἑνὸς στενοῦ κύκλου προσώπων, ὁ ὁποῖος ὁλονὲν γίνεται στενώτερος, ἐνῷ παράπλευρος τοῦ κύκλου τούτου διαγράφεται εὐρύτατος ὁ κύκλος τῶν ***προλεταρίων,*** ὅστις ἀποβαίνει μόνιμος ἑστία κοινωνικῶν ἀνωμαλιῶν. Ἀντιθέτως εἰς τὰς χώρας, εἰς ἃς πλεονάζουν οἱ μικροαγροκτήμονες καὶ ἐπικρατεῖ συνεπῶς ***ὁ ἀγροτικὸς χαρακτήρ,*** ἡ μετακίνησις τοῦ πλούτου καὶ ἡ συγκέντρωσις αὐτοῦ εἰς χεῖρας ὀλίγων συντελεῖται μὲ ἀπείρως βραδύτερον ρυθμόν, καὶ ὁ ὁμαλὸς κοινωνικὸς βίος πολὺ σπανιώτερον διαταράσσεται.

Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης ἐξεταζομένη ἡ διάταξις, ἡ ἀπαγορεύουσα τὴν λῆψιν τόκου, εἶναι θεμελιώδους σημασίας, διότι ἀποτελεῖ τὴν κυριωτέραν ἴσως ἐκδήλωσιν τῶν κατευθύνσεων τῆς Μωσαϊκῆς Νομοθεσίας. Ἡ νομοθεσία αὕτη εἶναι ***φιλαγροτική,*** διότι εἶναι νομοθεσία ἄκρως ***ἀντιεμπορική.*** Καὶ τοῦτο ὄχι μόνον διότι ἀφίνει ἀρρυθμίστους σχέσεις, αἵτινες ἀποτελοῦν τὴν ἀπαραίτητον προϋπόθεσιν μιᾶς στοιχειώδους ἐμπορικῆς κινήσεως. ἀλλὰ κυρίως διὰ τῶν προμνησθεισῶν διατάξεών της δημιουργεῖ ἓν ἀσφυκτικὸν περιβάλλον, ἕνα ἀποπνικτικὸν κλοιόν, ἐντὸς τοῦ ὁποίου εἶναι ἀπολύτως ἀδύνατον νὰ ἀναπτυχθῇ καὶ νὰ ἀκμάσῃ τὸ ἐμπόριον. Προϋπόθεσις ἀπαραίτητος διὰ τὴν ὕπαρξιν ἐμπορίου εἶναι ἡ ἀνάπτυξις τῆς ***ἐμπορικῆς πίστεως,*** ἡ δυνατότης δηλ. τῆς χρησιμοποιήσεως τῶν κεφαλαίων τῆς χώρας διὰ τὴν κίνησιν τῶν ἐμπορικῶν συναλλαγῶν. Ἡ ὕπαρξις ὅμως ἐμπορικῆς πίστεως ἐξαρτᾶται ἀφ' ἑνὸς μὲν ἀπὸ τὴν ἑδραίωσιν εἰς τοὺς πιστωτὰς τῆς πεποιθήσεως περὶ τῆς ἀσφαλοῦς ἐπιστροφῆς τῶν χρημάτων των κατὰ τὴν λῆξιν τῆς συμφωνηθείσης προθεσμίας, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἀπὸ τὴν ὕπαρξιν ἑνὸς οἰκονομικοῦ ἀνταλλάγματος διὰ τὴν χρησιμοποίησιν τῶν κεφαλαίων Τὸ ἀντάλλαγμα δὲ τοῦτο εἶναι ὁ ***τόκος.*** Ἀμφότεραι ὅμως αἱ προϋποθέσεις αὗται θρυμματίζονται κυριολεκτικῶς ἀπὸ τὰς προαναφερθείσας διατάξεις τῆς Μωσαϊκῆς Νομοθεσίας. Διότι οὔτε τὸ ἀντάλλαγμα τοῦτο ἐπιτρέπεται εἰς τὸν Ἰσραηλίτην νὰ ζητήσῃ καὶ λάβῃ ἀπὸ τὸν ὁμοεθνῆ του, ἀλλ' οὔτε τῷ παρέχεται τοὐλάχιστον σχετική τις ἐξασφάλισις ὅτι θὰ τῷ ἐπιστραφοῦν τὰ χρήματά του, δεδομένου ὅτι ἤρκει μία μικρὰ ἐπιβράδυνσις εἰς τὴν συμφωνηθεῖσαν προθεσμίαν, διὰ νὰ ἀπορροφηθῇ ὁριστικῶς ἡ ἀπαίτησίς του ἀπὸ τὸν Καιάδαν τοῦ Σαββατικοῦ ἔτους. Ὑπὸ τοιούτους ὅμως ὅρους εἶναι εὔκολον νὰ ἀντιληφθῇ τις πόσον ἀπρόθυμος θὰ ἦτο ὁ Ἰσραηλίτης εἰς τὸ νὰ χορηγήσῃ εἰς ὁμοεθνῆ του δάνειον, τὸ ὁποῖον θὰ ἐχρησιμοποίει οὗτος εἰς ἐμπορικοὺς σκοπούς. Ἀποκλειομένης δὲ οὕτω πως τῆς ἀναπτύξεως τῆς ἐμπορικῆς πίστεως, καταδικάζεται ἐκ τῶν προτέρων οἱαδήποτε ἀξία λόγου ἐμπορικὴ κίνησις, καὶ αἱ μεγάλαι μᾶζαι τοῦ λαοῦ ἐξωθοῦνται κατ' ἀνapόδραστον ἀνάγκην πρὸς τὴν ὕπαιθρον.

Παραλλήλως πρὸς τὰς διατάξεις περὶ τοῦ ἔτους τῆς ἀφέσεως κεῖνται ἄλλαι διατάξεις σπουδαιόταται, ρυθμίζουσαι κατὰ τρόπον ἐκτάκτως προοδευτικὸν ἕνα θεσμὸν γνωστότατον εἰς τὴν ἀρχαιότητα. Πρόκειται περὶ τοῦ θεσμοῦ τῆς ***δουλείας,*** ὁ ὁποῖος δικαίως ἀπεκλήθη ***«ἡ διεθνὴς λέπρα τοῦ ἀρχαίου κόσμου».*** Ὁ θεσμὸς οὗτος, ἡ τελεία αὕτη ἐξουθένωσις τῆς ἀνθρωπίνης προσωπικότητος, εἶχεν ἀπόλυτον ἐπικράτησιν καθ' ἅπαντα τὸν ἀρχαῖον κόσμον. Δυνάμεθα μάλιστα νὰ εἴπωμεν ὅτι ὅσον περισσότερον προηγμένη ἦτο μία χώρα εἰς τὸν πολιτισμόν

τόσον εὐρυτέραν χρῆσιν ἔκαμε τοῦ ἀπανθρώπου τούτου θεσμοῦ. Δὲν θὰ ἦτο παραδοξολογία ἂν ἐλέγομεν ὅτι ὅλα τὰ μεγάλα κέντρα τῆς ἀρχαιότητος, ἡ Αἴγυπτος, ἡ Βαβυλών, αἱ Ἀθῆναι, ἡ Ρώμη, ἐπὶ τοῦ θεσμοῦ τῆς δουλείας ἐστήριξαν τὰς βάσεις τοῦ πολιτισμοῦ των. Ἡ Μωσαϊκὴ Νομοθεσία τὴν συνήθειαν ταύτην, βαθύτατα ἐρριζωμένην εἰς τὴν κοινὴν συνείδησιν, δὲν ἐθεώρησε σκόπιμον νὰ καταργήσῃ ἐντελῶς. Ἔθεσεν ὅμως εἰς τὴν ἄσκησιν αὐτῆς ***φραγμούς***, οἱ ὁποῖοι τῆς δίδουν μίαν ἐντελῶς τιμητικὴν θέσιν μεταξὺ ὅλων τῶν νομοθεσιῶν τῆς ἀρχαιότητος, Αὐτὴ ἡ τελειοτέρα ἐκ τῶν ἀρχαίων νομοθεσιῶν, ἡ Ρωμαϊκή, ἀνεγνώριζεν εἰς τὸν κύριον δικαίωμα ζωῆς καὶ θανάτου ἐπὶ τοῦ δούλου του, δὲν ὑπῆρχον δὲ βασανιστήρια ὁσονδήποτε φρικώδη, τὰ ὁποῖα δὲν περιελαμβάνοντο ἐντὸς τοῦ κύκλου τῶν δικαιωμάτων τοῦ κυρίου. Τὰ δικαιώματα ταῦτα ἦσαν ἄγνωστα εἰς τὴν Μωσαϊκὴν Νομοθεσίαν, ἥτις κατεδίωκεν ὄχι μόνον τὸν φονεύοντα τὸν δοῦλον του ἀλλὰ καὶ τὸν ὁπωσδήποτε κατ᾽ αὐτοῦ βιαιοπραγοῦντα. Ἐπὶ πλέον δὲ εἰσήγαγε καὶ μίαν καινοτομίαν ριζικῶς ἀντίθετον πρὸς τὰς τότε γενικῶς κρατούσας ἰδέας. Ἐθέσπισεν ὅπως ἐπὶ τῇ συμπληρώσει ***ἑπταετοῦς ὑπηρεσίας*** τοῦ δούλου ***ἀνακτᾷ οὗτος αὐτομάτως τὴν ἐλευθερίαν του,*** ἀνεγνώρισε δὲ συγχρόνως εἰς τοὺς συγγενεῖς τοῦ δούλου τὸ δικαίωμα ὅπως καὶ πρὸ τῆς παρόδου τῆς ἑπταετίας ἀπελευθερώσουν αὐτὸν διὰ τῆς ἐξοφλήσεφς τοῦ χρέους του. Ἡ διάταξις αὐτη, ριζικῶς καινοτόμος ἐν συγκρίσει ὄχι μόνον πρὸς τὰς πλέον προηγμένας κοινωνίας τῆς παναρχαίας ἐκείνης ἐποχῆς, ἀλλ' ἀκόμη καὶ πρὸς τὴν Χριστιανικὴν Ἀμερικὴν πρό τινων μόλις δεκαετηρίδων, ἐξησφάλισεν ἐν συνδυασμῷ καὶ πρὸς τὰς προαναφερθείσας τὸν περιορισμὸν τῆς πληγῆς ταύτης εἰς τὸ ἐλάχιστον δυνατὸν ὅριον, ἀναβιβάσασα τὸν δοῦλον εἰς ἐπίπεδον μὴ ἀπέχον οὐσιωδῶς τοῦ ἐπιπέδου τοῦ σημερινοῦ οἰκοσίτου ὑπηρέτου.

***

Καὶ εἰσερχόμεθα ἤδη εἰς τὴν ἐξέτασιν τοῦ ἑτέρου σκέλους τῆς κοινωνικῆς πολιτικῆς τοῦ Μωϋσέως, τοῦ ἀποτελουμένου ἀπὸ τὰς διατάξεις τὰς σχετικὰς μὲ τὸ ***Ἰωβηλαῖον ἔτος.***

Αἱ διατάξεις αὗται εἰσάγουν ἓν πρωτότυπον σύστημα ***ρυθμίσεως τῆς ἀκινήτου ἰδιοκτησίας***, διὰ τοῦ ὁποίου ἐσκοπεῖτο ἡ διατήρησις τῆς μεταξὺ τῶν οἰκογενειῶν τοῦ Ἰσραὴλ διανομῆς τῆς γῆς, καθ' ὃν τρόπον θὰ συνετελεῖτο αὕτη ἀργότερον ἅμα τῇ ἐγκαταστάσει αὐτῶν ἐν τῇ γῇ Χαναάν. Ἡ λειτουργία τοῦ συστήματος τούτου ἔχει ἐν ὀλίγοις ὡς ἑξῆς: Κατ᾽ ἀρχὴν δὲν ἀπηγορεύετο ἡ ἐκποίησις τῆς ἀκινήτου ἰδιοκτησίας τοῦ Ἰσραηλίτου, ἐτέλει ὅμως αὕτη ὑπὸ τοὺς ἑξῆς περιορισμούς:

α΄) Ὁ διὰ λόγους οἰκονομικῶν δυσχερειῶν ἀναγκαζόμενος νὰ ἀποξενωθῇ τῆς πατρογονικῆς του ἰδιοκτησίας ἠδύνατο ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν νὰ τὴν ἐξαγοράσῃ, ***ἐπιστρέφων τὸ παρ' αὐτοῦ ληφθὲν τίμημα*** μειωμένον κατὰ τὴν ἀξίαν τῶν μεσολαβησασῶν ἐν τῷ μεταξὺ συγκομιδῶν (Λευϊτ. κε΄. 24, 26-27). Ἐτέλει δηλ. ἡ ἀγοραπωλησία, ὅπως θὰ ἐλέγομεν σήμερον, ὑπὸ τὴν σιωπηρὰν ρήτραν τῆς ***ἐξωνήσεως.***

β΄) Τὸ αὐτὸ δικαίωμα, ἐν ἀδυναμίᾳ τοῦ ἀρχικοῦ ἰδιοκτήτου, ἀνεγνωρίζετο καὶ ὑπὲρ τῶν πλησιεστέρων συγγενῶν του (Λευϊτ. κε΄. 25). Δὲν ἦτο δὲ μάλιστα τοῦτο δικαίωμα μόνον, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ ὑποχρέωσις τῶν ἐγγυτέρων συγγενῶν, ἐξασφαλιζομένης οὕτω πως τῆς ὅσον τὸ δυνατὸν ταχυτέρας ἐπιστροφῆς τοῦ κτήματος εἰς τὴν οἰκογένειαν τοῦ ἀρχικοῦ ἰδιοκτήτου. Παράδειγμα ἐφαρμογῆς τῆς τοιαύτης ὑποχρεώσεως τοῦ ἐγγυτέρου συγγενοῦς μᾶς παρέχει ἡ γνωστὴ ἱστορία τῆς Ρούθ καὶ τοῦ Βοόζ.

γ΄) Ἐκεῖνο ὅμως, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ τὸν ἀκρογωνιαῖον λίθον τοῦ συστήματος τούτου, εἶναι ἑτέρα διάταξις, καθ᾽ ἣν ἐν πάσῃ περιπτώσει, ἐφ᾽ ὅσον δὲν ἤθελε τυχὸν δυνηθῆ ὁ πωλήσας τὸ κτῆμά του νὰ τὸ ἐξαγοράσῃ, ἡ κυριότης τοῦ πωληθέντος κτήματος ἐπανέρχεται ***αὐτομάτως*** εἰς αὐτὸν κατὰ τὸ Ἰωβηλαῖον ἔτος, ἤτοι, ἀνὰ πᾶν πεντηκοστὸν ἔτος, ***καὶ ἄνευ οἱασδήποτε οἰκονομικῆς ἐπιβαρύνσεως αὐτοῦ***. Ἐπὶ τοῦ εἰδικοῦ τούτου σημείου ὁ Ἰώσηπος πίπτει προφανῶς θῦμα συγχύσεως, ὅταν ὑποστηρίζῃ ὅτι πρὸς ἐπανάκτησιν τοῦ πωληθέντος κτήματος κατὰ τὸ Ἰωβηλαῖον ἔτος ἔπρεπεν ὁ ἀρχικὸς ἰδιοκτήτης νὰ καταβάλῃ εἰς τὸν νέον τοιοῦτον τὴν τυχὸν ὑφισταμένην διαφορὰν μεταξὺ τῆς τιμῆς, εἰς ἣν ἐπώλησε τὸ κτῆμά του, καὶ τῆς συνολικῆς ἀξίας τῶν ἐν τῷ μεταξὺ συγκομισθέντων καρπῶν (Ἰωσήπου Ἀρχ. Γ΄, ιβ΄. 3) Ἡ καταβολὴ τῆς διαφορᾶς ταύτης ἐλάμβανε πράγματι χώραν, ἀλλ᾽ εἰς μόνην τὴν πρὸ τοῦ Ἰωβηλαίου ἐξαγορὰν τοῦ κτήματος (Λευϊτ. κε΄. 27), οὐχὶ δὲ καὶ εἰς τὴν αὐτόματον τοιαύτην, τὴν συντελουμένην κατὰ τὸ Ἰωβηλαῖον ἔτος. Τοῦτο ἄλλως τε καὶ μόνον θὰ ἐξυπηρέτει τὸν σκοπὸν τοῦ Νομοθέτου, ὁ ὁποῖος ἦτο νὰ ἐπανέρχωνται ***ὁπωσδήποτε*** εἰς τὴν ἰδιοκτησίαν των οἱ δι᾽ οἱονδήποτε λόγον ἀποξενωθέντες αὐτῆς, τοῦθ᾽ ὅπερ θὰ ἐματαιοῦτο εἰς τὰς πλείστας ἴσως τῶν περιπτώσεων, ἂν τὸ δικαίωμα τοῦτο ἐξηρτᾶτο ἀπὸ τὴν καταβολὴν ἑνὸς ὁσονδήποτε μικροῦ ποσοῦ.

Πρὸς πληρεστέραν δὲ ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ τῶν διατάξεων τούτων, ἤτοι, ***τῆς διατηρήσεως τῆς διανομῆς τῆς γῆς μεταξὺ τῶν φυλῶν τοῦ Ἰσραὴλ*** εἰς τὸ ἀρχικὸν αὐτῆς καθεστώς, ἐτέθη καὶ ἄλλη διάταξις, δι᾽ ἧς ἀπηγορεύετο ἡ ἐπιγαμία μεταξὺ τῶν διαφόρων φυλῶν τοῦ Ἰσραήλ, ἐφ᾽ ὅσον ἐπρόκειτο περὶ γυναικὸς κληρονόμου ἀκινήτου ἰδιοκτησίας (Ἀριθ. λς΄. 1-15), τοῦτο δὲ ἵνα μὴ ἡ ἰδική της κληρονομικὴ περιουσία προσαυξήσῃ εἰς τὴν περιουσίαν τοῦ συζύγου της

Ὅσον ὅμως καὶ ἂν ἦναι σπουδαία ἡ ἀποστολὴ τῶν περὶ Ἰωβηλαίου διατάξεων, καθ᾽ ὅσον δι᾽ αὐτῶν ἀπετρέπετο ἡ ἀνάπτυξις τῆς τάξεως τῶν ***ἀκτημόνων (προλεταρίων)***, δὲν εἶναι ὀλιγώτερον σπουδαία ἀπὸ ἄλλης τινος ἀπόψεως. Καὶ εἶναι αὕτη ***ἡ διασφάλισις τοῦ ἀγροτικοῦ χαρακτῆρος τοῦ Ἰσραηλιτικοῦ λαοῦ,*** πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἀπετέλει, ὅπως ἀνεπτύχθη ἤδη, τὸν ἀκρογωνιαῖον λίθον τῆς Μωσαϊκῆς κοινωνικῆς πολιτικῆς. Ἐπετυγχάνετο δὲ τοῦτο διὰ τῆς διαστολῆς, ἡ ὁποία ἐγίνετο ἐν ταῖς περὶ Ἰωβηλαίου διατάξεσι, μεταξὺ ἀγροτικῶν κτημάτων καὶ ἀστικῶν τοιούτων (Λευϊτ. κε΄. 28-32). Καὶ εἰς μὲν τὰ ἀγροτικὰ κτήματα παρεῖχεν ὁ Νόμος τὴν προστασίαν του, ὡς αὕτη ἀνωτέρω περιεγράφη, ὁρίσας ὅπως ἡ ἐπ᾽ αὐτῶν κυριότης ἐπανέρχηται ἀνυπερθέτως εἰς τὸν ἀρχικὸν κτήτορα. Τοὐναντίον αἱ ἐντὸς τῶν πόλεων οἰκίαι ἐξῃρέθησαν τῆς προστασίας ταύτης,

ταχθείσης ἁπλῶς ὑπὲρ αὐτῶν μιᾶς ἐτησίας προθεσμίας ἀπὸ τῆς ἀγοραπωλησίας, ἐντὸς τῆς ὁποίας ἠδύνατο ὁ πωλητὴς νὰ τὰς ἐξαγοράσῃ, ἐπιστρέφων τὸ ληφθὲν τίμημα. Πέραν δὲ τούτου οὐδέν. Οὔτε τὸ δικαίωμα τῆς ἐξαγορᾶς ἐξηκολούθει ὑφιστάμενον μετὰ τὴν ἐκπνοὴν τῆς ἐτησίας ταύτης προθεσμίας, ἀλλ' οὔτε καὶ τὸ Ἰωβηλαῖον ἔτος ἐπέφερε τὰ ἀνωτέρω περιγραφέντα εὐεργετικὰ ἀποτελέσματά του.

Ἀρκεῖ καὶ μόνη ἡ διάταξις αὕτη διὰ νὰ καταδειχθῇ ***ὁ φιλαγροτικὸς χαρακτὴρ*** τῆς Μωσαϊκῆς Νομοθεσίας. Ἐπὶ τῶν ἀστικῶν κτημάτων λόγοι ἁπλῆς φιλανθρωπίας ὑπηγόρευσαν τὴν καθιέρωσιν τῆς ἐτησίας προθεσμίας, δείγματος καὶ ταύτης τοῦ πνεύματος τῆς ἐπιεικείας πρὸς τὸν οἰκονομικῶς δυσπραγοῦντα, τὸ ὁποῖον διέπει ὁλόκληρον τὴν Μωσαϊκὴν Νομοθεσίαν. Ἄλλως ὅμως ἔχουσι τὰ πράγματα προκειμένου περὶ τῶν ἀγροτικῶν κτημάτων. Τὰ κτήματα ταῦτα εἶναι τὸ ἀπαραίτητον ὄργανον πρὸς ἐφαρμογὴν τοῦ βασικοῦ σκοποῦ τῆς Μωσαϊκῆς Νομοθεσίας, καὶ ὡς τοιαῦτα ἐφελκύουν πρὸς ἑαυτὰ ἀμέριστον τὴν στοργὴν τοῦ Νομοθέτου. Εἴδομεν καὶ ἀνωτέρω τὴν προσπάθειαν τοῦ Νομοθέτου νὰ στρέψῃ τὸν Ἰσραηλίτην πρὸς τοὺς ἀγρούς. Ἡ προσπάθεια ὅμως αὕτη δὲν θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ τελεσφορήσῃ ἐν τῇ πραγματικότητι, ἐὰν σὺν τῇ παρόδῳ τοῦ χρόνου ἀπεξενοῦτο βαθμηδὸν ἡ πλειονότης τῶν Ἰσραηλιτῶν τῆς ἀγροτικῆς των ἰδιοκτησίας. Ἔπρεπε λοιπὸν νὰ ἐξασφαλισθῇ διὰ παντὸς τρόπου ἡ προσήλωσις τῆς Ἰσραηλιτικῆς οἰκογενείας διὰ δεσμῶν ὅσον τὸ δυνατὸν διαρκεστέρων μὲ τὸν γεωργικόν της κλῆρον. Καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον καθιερώθη τὸ ἀνωτέρω περιγραφὲν σύστημα τῶν διατάξεων, διὰ τῶν ὁποίων καθίστατο αὐτὸ τοῦτο ἀδύνατος ἡ διαρκὴς ἀποξένωσις τῆς Ἰσραηλιτικῆς οἰκογενείας ἀπὸ τὴν ἀγροτικήν της ἰδιοκτησίαν.

(Ἕπεται τὸ τέλος) ***Γ. Α. Χατζηαντωνίου.***

ΙΟΥΔΑΪΚΟΙ ΠΑΠΥΡΟΙ ΕΝ ΑΙΓΥΠΤΩ

Ἡ Αἴγυπτος εἶνε ἀνεξάντλητος πηγὴ ἐκπλήξεων, τόσον διὰ τὸν ἀρχαιολόγον, ὅσον διὰ τὸν ἱστορικόν, καὶ μάλιστα διὰ τὸν ἐρευνητὴν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Μία τοιαύτη ἔκπληξις ὑπῆρξεν ἡ ἀνακάλυψις σειρᾶς ἐγγράφων Ἰουδαϊκῶν, ἀναγομένων εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ Ἔσδρα καὶ τοῦ Νεεμία (ἤτοι, εἰς τὸν 5ον αἰῶνα π. Χρ.) διὰ τῶν ὁποίων ἐπιρρίπτεται νέον φῶς ἐπὶ τῶν τελευταίων ἱστορικῶν βιβλίων τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης.

Τὰ πρῶτα τῶν ἐγγράφων τούτων ἀνεκαλύφθησαν κατὰ τὸ ἔτος 1900, ἔκτοτε δὲ ηὐξήθη ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν δι' εὑρημάτων προερχομένων ἐκ διαφόρων σημείων τῆς Αἰγύπτου, ὅπου ἦσαν ἐγκατεστημένοι Ἰσραηλῖται, κυρίως ὅμως ἐκ τοῦ Ἀσσουὰν καὶ τῆς νήσου Ἐλεφαντίνης.

Εἰς τὸν διάσημον Αἰγυπτιολόγον, καθηγητὴν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῆς Ὀξφόρδης A. H. Sayce ἀνήκει ἡ τιμὴ τῆς ἀνακαλύψεως καὶ ἑρμηνείας τῶν πρώτων τούτων εὑρημάτων, ἐκ τῶν ὁποίων διαπιστοῦται τὸ γεγονὸς τῆς ὑπάρξεως ἀποικιῶν Ἰουδαίων ἐν Αἰγύπτῳ, καθ' ἣν ἐποχὴν τὸ Περσικὸν Κράτος εἶχεν

ἐπεκταθῇ πρὸς δυσμὰς καὶ νότον, συμπεριλαμβάνον τὴν Παλαιστίνην καὶ τὴν Αἴγυπτον, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἤσκει διοικητικὴν ἐξουσίαν. Ὁ καθηγητὴς Sayce ἀφηγήθη τότε τὰς περιστάσεις, ὑπὸ τὰς ὁποίας ἔγεινεν ἡ ἀνακάλυψις αὕτη.

Τὸ Ἀσσουάν, ὡς γνωστόν, κεῖται παρὰ τὰ μεσημβρινὰ σύνορα τῆς Ἄνω Αἰγύπτου, ἐπὶ τοῦ Νείλου καὶ ἀπέναντι τῆς μικρᾶς νησίδος Ἐλεφαντίνης. Ἐπὶ τῆς θέσεως αὐτῆς ὑπῆρχε τὸ πάλαι πόλις σημαίνουσα, ἡ Συήνη (ἰδὲ Ἰεζεκιήλ, κθ΄. 10), ἐκ τῆς ὁποίας κατήγοντο οἱ Φαραὼ τῆς 5ης καὶ 6ης δυναστείας. Ἡ πόλις αὕτη ὑφίστατο μέχρι τῆς ὑπὸ τῶν Ἀράβων κατακτήσεως τῆς Αἰγύπτου, σήμερον ὅμως τὴν θέσιν αὐτῆς δεικνύουν μόνον γήλοφοι ἢ σωροὶ χωμάτων. Τοὺς σωροὺς τούτους ἐκμεταλλεύονται οἱ Αἰγύπτιοι, ἀνασκάπτοντες τὸ ἰσχυρῶς νιτροῦχον χῶμα αὐτῶν καὶ πωλοῦντες αὐτὸ ὡς λίπασμα. Αἱ ἀνασκαφαὶ αὗται, ὡς ἦτο ἑπόμενον, ἔφερον εἰς φῶς πλῆθος θρυμμάτων πηλίνων σκευῶν, μεταξὺ δὲ τούτων καὶ πολλὰ θρύμματα ὀστράκων ἐνεπιγράφων, ἅτινα ἐχρησιμοποιοῦντο ὡς ἀποδείξεις πληρωμῆς φόρων. Ἦσαν γεγραμμένα Ἑλληνιστὶ καὶ ἔφερον χρονολογίας ἄλλα μὲν τῆς ἐποχῆς τῶν Πτολεμαίων, ἄλλα δὲ τῆς Ρωμαϊκῆς κυριαρχίας ἐν Αἰγύπτῳ Ἐκτὸς αὐτῶν εὑρέθησαν καὶ ἄλλα πήλινα ὄστρακα γεγραμμένα εἰς γλῶσσαν Ἀραμαϊκήν, ἣν μετεχειρίζοντο οἱ Ἰουδαῖοι καθ' ὅλην τὴν Ἀνατολὴν κατὰ τοὺς τελευταίους πρὸ Χριστοῦ αἰῶνας. Ἦσαν ὅμως πολὺ κατεστραμμένα ἢ ὥστε νὰ ἔχουν ἀξίαν τινά. Ὁ καθηγητὴς Sayce κατώρθωσεν ὅμως ἀργότερον νὰ διασώσῃ ἐκ χειρῶν τῶν ἐργατῶν δύο ὄστρακα ἐνεπίγραφα, μεγαλείτερα καὶ καὶ καλῶς διατηρημένα, καθὼς καὶ ἕνα πάπυρον, ἀμφότερα εἰς γλῶσσαν καὶ εἰς γραφὴν Ἀραμαϊκήν, ἥτις ἦτο ἡ ἐπίσημος γλῶσσα τῆς Χαλδαίας. Καὶ ὁ μὲν πάπυρος ἦτο συμβόλαιον χρηματιστικόν, γραφὲν ὑπὸ Ἰουδαίων τραπεζιτοδανειστῶν ἐγκατεστημένων ἐν Ἐλεφαντίνῃ καὶ Ἀσσουάν, τὰ δὲ ὄστρακα ἦσαν ἀποδείξεις πληρωμῆς φέροντα τὰ ὀνόματα τῶν δανειστῶν, τῶν ἀναφερομένων ἐν τῷ παπύρῳ. Ἡ δὲ ἐποχὴ τῆς δοσολοψίας ἦτο ἡ τῆς Περσικῆς ἐπικυριαρχίας τῆς Αἰγύπτου.

Τρία ἔτη ἀργότερον αἱ ἀνασκαφαὶ τοῦ Ἀσσουὰν ἔφερον εἰς φῶς εὕρημα ἔτι μεγαλειτέρας σπουδαιότητος. Ἐντὸς ξυλίνου κιβωτίου εὑρέθη κυλινδρικὸν δέμα ἠσφαλισμένον διὰ πηλίνων σφραγίδων, καὶ περιέχον ἔγγραφα εἰς τὴν Ἀραμαϊκὴν γλῶσσαν. Ὅλα δὲ ταῦτα ἔφερον χρονολογίας—τὰ μὲν ἀρχαιότερα τῆς βασιλείας Ξέρξου τοῦ Α΄ (471 π. Χρ.), τὰ δὲ τελευταῖα τῆς τοῦ Δαρείου Β΄ (411 π. Χ.), ἀνῆκον δὲ εἰς τὴν Ἰουδαϊκὴν ἀποικίαν τοῦ Ἀσσουάν, πλουσίαν καὶ πολυάριθμον, ἥτις, ὡς προκύπτει ἐκ τῶν ἐγγράφων, ἦτο κάτοχος καὶ πολλῶν ἀκινήτων ἐπὶ τῆς νήσου Ἐλεφαντίνης. Ἐκ τῶν παπύρων τούτων ἐξάγονται πολλὰ τὰ ἐνδιαφέροντα σχετικῶς πρὸς τοὺς ἰσχύοντας τότε νόμους, καὶ ἰδίως ὡς πρὸς τὸν γάμον καὶ τὰ τῆς κληρονομίας. Ἐπὶ πλέον δὲ ἐξηγοῦσι τὴν προέλευσιν τῆς ἐπισήμου Χαλδαϊκῆς μορφῆς τῆς Ἀραμαϊκῆς γλώσσης, ἥτις ἦτο ἐν χρήσει εἰς τὴν διοίκησιν τῶν δυτικῶν ἐπαρχιῶν τοῦ Περσικοῦ Κράτους, καὶ ταυτοχρόνως ἦτο ἡ καθομιλουμένη τῶν Ἰουδαίων καθ' ἅπασαν τὴν Περσικὴν Αὐτοκρατορίαν.

Μεγίστου ἐνδιαφέροντος ὅμως γεγονός, ἐξαγόμενον ἐκ τῶν παπύρων τούτων, ἦτο τὸ ὅτι ἐπὶ τῆς νήσου Ἐλεφαντινῆς καὶ ἐπὶ τῆς κυριωτέρας ὁδοῦ τῆς πόλεως ὑπῆρχε Ναὸς τοῦ Ἰεχωβᾶ, ὅπου ἐτελεῖτο ἡ λατρεία τοῦ Ἑνὸς Θεοῦ καὶ προσε-

φέροντο αἱ θυσίαι κατὰ τὸν Μωσαϊκὸν Νόμον. Ὁ Ναὸς οὗτος δὲν ἦτο συναγωγή, ἀλλὰ ναὸς κατὰ τὸ σχέδιον τοῦ ἐν Ἱερουσαλὴμ Ναοῦ, ἢ κατὰ τὸ τοῦ Ναοῦ, ὅστις ἐκτίσθη ὑπὸ τοῦ ἀρχιερέως Ὀνιᾶ, εἰς Τὲλ - ελ - Γιαχουδία τῆς Βορείου Αἰγύπτου.

Ἡ ἀνακάλυψις τῶν παπύρων τοῦ Ἀσσουὰν ἐπέσυρε τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ κόσμου τῶν γραμμάτων. Οἱ πάπυροι εἶχον ἀγορασθῆ καὶ δωρηθῆ εἰς τὸ ἐν Καΐρῳ Μουσεῖον ὑπὸ τῆς λαίδης Σέσιλ καὶ τοῦ κ. Μόνδ, ὅστις καὶ ἀνέλαβε τὴν δαπάνην τῆς δημοσιεύσεως τότε αὐτῶν. Βραδύτερον ὁ καθηγητὴς Sayce ἐπελήφθη νέας σειρᾶς ἀνασκαφῶν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ἐκείνου, ἀλλ᾽ ἐν τῷ μεταξὺ ἐξεχωρήθη τὸ δικαίωμα τῆς ἀνασκαφῆς εἰς τὴν Γαλλικὴν καὶ τὴν Γερμανικὴν Κυβέρνησιν· εἰς μὲν τοὺς Γάλλους ἀρχαιολόγους ἐκυρώθη τὸ νοτιο - ανατολικὸν τμῆμα τῆς Ἐλεφαντίνης, εἰς δὲ τοὺς Γερμανοὺς τὸ βορειοδυτικόν, τὸ ὁποῖον καὶ συνέπεσε νὰ ἦναι ὁ τόπος τῆς ἀνακαλύψεως τῶν παπύρων. Ἀνεμένετο ἑπομένως μετὰ πολλοῦ ἐνδιαφέροντος τὸ ἀποτέλεσμα τῶν ἀνασκαφῶν εἰς τοὺς σωροὺς ἐκείνους.

Εἰς τὰ ἐρείπια δύο συνεχομένων οἰκιῶν ἀνευρέθησαν δύο συλλογαὶ παπύρων Ἀραμαϊστὶ γεγραμμένων καὶ ἀνηκόντων εἰς τὴν ἐκεῖ Ἰουδαϊκὴν παροικίαν. Μεταξὺ αὐτῶν ἦσαν ἀφηγήσεις ἱστορικαὶ καί τινες ψαλμοὶ καὶ ἱερὰ ποιήματα· Τρεῖς ὅμως ἐκ τῶν παπύρων ἦσαν ὅλως ἰδιαζούσης σπουδαιότητος, ὅθεν καὶ ὁ διευθύνων τὰς ἀνασκαφὰς καθηγητὴς Σασσὰν ἀπεφάσισε νὰ προβῇ εὐθὺς εἰς τὴν δημοσίευσίν των. Τὰ δύο εἶναι ἀντίγραφα ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ἐγγράφου ὑπομνήματος ἀποσταλέντος ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων τῆς Ἐλεφαντίνης πρὸς τὸν Μπαγόαν, διοικητὴν τῆς Ἰουδαίας, εἰς τὸ ὁποῖον διατυποῦσιν τὸ παράπονον, ὅτι ὁ ναός των ἐν Ἐλεφαντίνῃ εἶχε συληθῆ καὶ καταστραφῆ. Ὁ δὲ τρίτος πάπυρος περιέχει τὴν διαταγὴν περὶ ἀνεγέρσεως τοῦ ναοῦ τούτου. Τὸ ὑπόμνημα φέρει ἡμερομηνίαν τοῦ Νοεμβρίου τοῦ ἔτους 408 π. Χ, ἤτοι 24 ἔτη μετὰ τὴν δευτέραν ἐπίσκεψιν τοῦ Νεεμία εἰς Ἱεροσόλυμα (ἰδὲ Νεεμ. ιγ΄. 6), γράφεται δὲ ἐπ᾽ ὀνόματι «Ζεδονία καὶ τῶν συντρόφων αὐτοῦ, ἱερέων ἐν Ἐλεφαντίνῃ». Οὗτοι «εὔχονται ὅπως ὁ Κύριος ἡμῶν, ὁ Θεὸς τοῦ Οὐρανοῦ, χαρίσῃ εἰς τὸν Μπαγόαν εἰρήνην καὶ ποιήσῃ εἰς αὐτὸν ἔλεος ἐνώπιον τοῦ Βασιλέως Δαρείου». Ἕπεται τότε ἡ πληροφορία, ὅτι οἱ ἱερεῖς τοῦ Αἰγυπτίου θεοῦ Χνοὺμ ἢ (Χνοὺβ), ἐπωφεληθέντες τῆς προσωρινῆς ἀπουσίας τοῦ Πέρσου διοικητοῦ τοῦ Ἀσσουάν, ἐδωροδόκησαν τὸν ἀναπληρωτὴν τούτου Βιδρὰγγ νὰ διατάξῃ, ὅπως καταστραφῇ ὁ Ἰουδαϊκὸς ναὸς τῆς Ἐλεφαντίνης, ὅπερ καὶ ἐγένετο δι᾽ ἐφόδου τῆς φρουρᾶς καὶ ἄλλων, ἡγουμένου τοῦ υἱοῦ τοῦ Βιδράγγ. Καὶ ἕπεται λεπτομερὴς περιγραφὴ τῆς κατεδαφίσεως τοῦ ναοῦ καὶ τῆς καταστροφῆς τῶν μεγάλων λιθίνων στύλων αὐτοῦ, ὡς καὶ τῶν ἑπτὰ λιθίνων θυρῶν μετὰ τῶν ὀρειχαλκίνων στροφίγγων αὐτῶν. Τὰ λοιπὰ μέρη τῆς οἰκοδομῆς ἐπυρπόλησαν. Τὰς δὲ χρυσᾶς λυχνίας καὶ ἀργυρᾶς λεκάνας καὶ πᾶν τι ἄλλο ἀνῆκον εἰς τὸν ναὸν ἔλαβον δι᾽ ἑαυτούς». Ἕπεται τότε καὶ ἡ πληροφορία ὅτι ὁ ναὸς οὗτος εἶχε κτισθῆ «ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τῶν βασιλέων τῆς Αἰγύπτου», ἤτοι, πρὸ τῆς κατακτήσεως τῆς Αἰγύπτου ὑπὸ τῶν Περσῶν, ὥστε κτίσται αὐτοῦ θὰ ἦσαν Ἰουδαῖοι ἐκ τῶν κατελθόντων εἰς Αἴγυπτον μετὰ τοῦ Νεεμία, ἢ υἱοὶ τούτων. Καὶ προχωρεῖ ἡ ἀφήγησις τοῦ ὑπομνή-

ματος: «Ὅτε κατῆλθεν ὁ Καμβύσης εἰς Αἴγυπτον, εὑρῆκε τὸν ναὸν τοῦτον λειτουργοῦντα, ἂν δὲ καὶ τότε ἀνετράπησαν οἱ ναοὶ τῶν Αἰγυπτίων θεῶν, οὐδεὶς ἔβλαψε τὸν ναὸν τοῦτον».

Οἱ λόγοι οὗτοι ἐπιβεβαιοῦν πλήρως τὴν μαρτυρίαν τῶν συγγραφέων τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ὡς πρὸς τὴν εὐμενῆ συμπεριφορὰν καὶ τὰς διαθέσεις τῶν Περσῶν μοναρχῶν πρὸς τὴν Ἰουδαϊκὴν θρησκείαν καὶ λατρείαν. Τὸ ὑπόμνημα ἐξακολουθεῖ: «Μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ ναοῦ αὐτῶν οἱ Ἰουδαῖοι τῆς Ἐλεφαντίνης καὶ Ἀσσουάν, μετὰ τῶν συζύγων καὶ τῶν τέκνων των, ἐνεδύθησαν σάκκον καὶ ἐνήστευσαν καὶ προσηυχήθησαν πρὸς Γιαχοῦ, τὸν θεὸν τοῦ Οὐρανοῦ, καὶ οὗτος ἐπήκουσε τῆς δεήσεώς των καὶ ἐτιμώρησε τοὺς ἱεροσύλους. Ὁ Βιδρὰγ ἀπώλεσε ἅπαντα τὰ ὑπάρχοντα αὐτοῦ, καὶ πάντες οἱ ἐπιθυμήσαντες τὴν καταστροφὴν τοῦ ναοῦ ἐφονεύθησαν».

Παρακατιὸν τὸ ὑπόμνημα ἀναφέρει ὅτι οἱ Ἰουδαῖοι τοῦ Ἀσσουὰν εἶχον προηγουμένως γράψει πρὸς τὸν ἀρχιερέα Ἰεχοχανάν, καὶ τοὺς συντρόφους ἱερεῖς ἐν Ἱερουσαλὴμ καὶ εἰς τοὺς ἄρχοντας τῶν Ἰουδαίων, ἀλλ᾽ οὐδεμίαν ἀπάντησιν ἔλαβον. Τούτου ἕνεκα ἀπετάνθησαν ἀπ᾽ εὐθείας εἰς τὸν Μπαγόαν (ὡς ἀνωτέρω), ὑποσχόμενοι ὅτι ἄν ἤθελεν ἐπιτρέψει νὰ ἀνεγερθῇ ἐκ νέου ὁ ναὸς τοῦ Ἰεχωβᾶ ἐν Ἐλεφαντίνῃ, αὐτοὶ καὶ τὰ τέκνα καὶ αἱ σύζυγοι αὐτῶν ἤθελον προσεύχεσθαι εἰς τὸν Θεόν, ἐν παντὶ καιρῷ ὑπὲρ αὐτοῦ, καὶ διαρκῶς προσφέρει θυσίας ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου ἐν τῷ ὀνόματι αὐτοῦ, καὶ ἤθελον δώσει εἰς τὸν Μπαγόαν ὡς μερίδα τῶν θυσιῶν, τὸ ποσὸν τῶν χιλίων ταλάντων ἀργύρου. Περαίνοντες τὸ ὑπόμνημα, οἱ γράφοντες ἀναφέρουν ὅτι ἔγραψαν ἤδη περὶ τῆς ὑποθέσεώς των πρὸς τὸν Δελαΐαν καὶ τὸν Σελαΐαν, υἱοὺς τοῦ Σαναβαλλάτ, διοικητοῦ τῆς Σαμαρείας. Ἡ πληροφορία αὕτη, ἐπιβεβαιουμένη ὑπὸ τῆς χρονολογίας τοῦ ὑπομνήματος, καθορίζει σαφῶς τὴν ἐποχὴν τοῦ Σαναβαλλάτ, διοικητοῦ τῆς Ἰουδαίας, περὶ τῆς ὁποίας ὑπῆρχε μέχρι τοῦδε ἀμφιβολία ἐκ μέρους τῶν κριτικῶν τῆς Π. Διαθήκης.

Ἓν πρὸς ἓν λύονται καὶ ἄλλα προβλήματα ἀπασχολήσαντα τοὺς ἐρευνητὰς τῆς Βιβλικῆς ἀρχαιολογίας. Ἡ ἀπαγόρευσις, λόγου χάριν, τῆς ἀνεγέρσεως ναοῦ τοῦ Ἰεχωβᾶ καὶ τελέσεως θυσιῶν ἐκτὸς τῶν Ἱεροσολύμων ἐθεωρεῖτο γενικὴ διὰ τοὺς Ἰουδαίους, ἀλλ᾽ ἡ ἀνακάλυψις τοῦ ὑπομνήματος τῶν Ἰουδαίων τῆς Ἐλεφαντίνῆς ἀποδεικνύει τὴν ὕπαρξιν πλουσίου ναοῦ ἐν αὐτῷ τῷ κέντρῳ τῆς νήσου. Ἐξ ἄλλου δὲ γνωρίζομεν τώρα ὅτι καὶ ἐν Τελ-ἐλ-Γιαχουδιά, τῆς Κάτω Αἰγύπτου, ὑπῆρξε ναὸς ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ σχεδίου. Προκύπτει ὅθεν ἐκ τούτου, ὅτι ἡ ἀπαγόρευσις ἐκείνη δὲν ἴσχυε πέραν τῶν ὁρίων τῆς Παλαιστήνης, καὶ μάλιστα ὅτι ἐπροστατεύετο ἡ λατρεία τοῦ ἑνὸς Θεοῦ ὑπὸ τῶν Περσῶν, συμφώνως πρὸς τὴν ἀρχὴν τῆς ἐπιεικίας πρὸς τὰ ξένα θρησκεύματα, διὰ τῆς ὁποίας οἱ Πέρσαι κατακτηταὶ ἐζήτησαν νὰ παγιώσουν τὰς σχέσεις αὐτῶν πρὸς τοὺς λαούς, τοὺς ὁποίους εἶχον ὑπὸ τὴν ἐπικυριαρχίαν των. Τὴν αὐτὴν ἐπιείκειαν ἐπέδειξεν ὁ Δαρεῖος καὶ πρὸς τὴν θρησκείαν τῶν Αἰγυπτίων, διὰ τοῦ ἱερατείου αὐτῆς. Ἀλλ᾽ ὡς ἐκ τῶν βιβλίων τῆς Π. Διαθήκης Ἔσδρα, Νεεμία καὶ Ἐσθὴρ προκύπτει, ὅλως ἰδιαζούσης εὐμενείας ἀπήλαυον οἱ Ἰουδαῖοι, λάτραι τοῦ ἑνὸς Θεοῦ.

Ἡ ἀπάντησις ὅθεν τοῦ Πέρσου διοικητοῦ τῆς Ἰουδαίας πρὸς τὸ ὑπόμνημα

τῶν Ἰουδαίων τῆς Ἐλεφαντίνης δὲν μᾶς ἐκπλήττει, καθὸ ἀπολύτως σύμφωνος πρὸς τὰ ἐν τοῖς βιβλίοις Ἔσδρα καὶ Νεεμίου ἀνάλογα περιστατικά. Ὅπως ἐξεδόθη ἐκ τῆς Αὐτοκρατορικῆς αὐλῆς ἡ διαταγὴ τῆς ἀνεγέρσεως τοῦ Ναοῦ τῆς Ἱερουσαλήμ, ἐξεδόθη βραδύτερον καὶ ἡ διαταγὴ περὶ ἀνεγέρσεως τοῦ ἐν Ἐλεφαντίνῃ ναοῦ ἅμα ὡς περιῆλθεν εἰς γνῶσιν τῶν ἀνωτάτων ἀρχῶν τοῦ Περσικοῦ Κράτους ἡ εἴδησις τῆς καταστροφῆς του. Φαίνεται δὲ ἡ ἰδιάζουσα εὐμένεια τῶν μοναρχῶν τῆς Περσίας πρὸς τὴν λατρείαν τοῦ μόνου ἀληθινοῦ Θεοῦ καὶ ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ἐνῷ ἐπὶ τῆς εἰσβολῆς τοῦ Καμβύσου εἰς Αἴγυπτον ἐπηκολούθησε γενικὴ σύλησις καὶ καταστροφὴ τῶν ναῶν τῶν Αἰγυπτίων θεῶν, μόνος ὁ ναὸς τοῦ Ἰεχωβᾶ ἐν Ἐλεφαντίνῃ παρέμεινεν ἄθικτος.

ΑΙ ΚΑΤΑΚΟΜΒΑΙ ΤΗΣ ΡΩΜΗΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Αἱ Κατακόμβαι.

Ἀφοῦ εἰς τὰ προηγούμενα κεφάλαια εἴδομεν τὴν ἠθικὴν καὶ θρησκευτικὴν κατάστασιν τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου, καθ' ἣν στιγμὴν ἀνεφάνη ἐπὶ τῆς σκηνῆς ἡ μορφὴ καὶ ἡ θρησκεία τοῦ Θεανθρώπου, καὶ ἐξεθέσαμεν διὰ βραχέων τὴν ἵδρυσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐν Ρώμῃ καὶ τοὺς διωγμούς, οὓς ὑπέστη αὐτόθι, ἐρχόμεθα ἤδη εἰς τὸ κύριον θέμα ἡμῶν—τὰς ἐν Ρώμῃ Χριστιανικὰς Κατακόμβας—τὸ ὁποῖον διὰ νὰ ἐννοηθῇ καλῶς, ἔπρεπε νὰ προηγηθῶσι τὰ ἀνωτέρω ὡς εἰσαγωγή. Διότι ἡ σημασία τῶν Κατακομβῶν τούτων δὲν θὰ ἐγίνετο εἰς ἡμᾶς καταληπτή, ἂν μὴ πρῶτον ἐγνωρίζομεν τοὺς πρώτους Χριστιανοὺς τῆς Ρώμης καὶ τοὺς διωγμούς των, οἱ διωγμοὶ δὲ οὗτοι πάλιν δὲν θὰ ἦσαν καταληπτοί, ἂν μὴ ἐξετυλίσσετο ἐνώπιόν μας ἡ ἠθικοθρησκευτικὴ εἰκὼν τοῦ τότε πεπολιτισμένου κόσμου.

Ἡ λέξις ***κατακόμβη*** (ἐκ τοῦ ***κατὰ*** καὶ ***κύμβη*** = κοίλωμα) σημαίνει ὑπόγειον κοιλότητα ἐκσκαφεῖσαν διὰ τὴν ταφὴν νεκρῶν. Εἴπομεν δ' ἀνωτέρω ***Χριστιανικὰς*** κατακόμβας, ποιοῦντες οὕτω διάκρισιν ἀπὸ ἄλλας μὴ Χριστιανικάς, διότι εἶναι γνωστὸν ὅτι ὑπάρχουσιν εἰς ἄλλα μέρη τοῦ κόσμου κατακόμβαι ἀρχαιότεραι τοῦ Χριστιανισμοῦ, ὡς λ. χ. ἡ μεγάλη νεκρόπολις τῶν ἀρχαίων Θηβῶν τῆς Αἰγύπτου καὶ αἱ διεσπαρμέναι κρύπται μομμιῶν καθ' ὅλον τὸ μῆκος τοῦ ποταμοῦ Νείλου· ἐπίσης ἡ Ἑλληνο-αἰγυπτιακὴ νεκρόπολις τῆς Ἀλεξανδρείας ἣν περιγράφει ὁ Στράβων (ιζ'. σελ. 795), ὁμοία ὑπόγειος νεκρόπολις Φοινικικὴ παρὰ τὴν ἀρχαίαν Σιδῶνα, ἄλλοι ἀρχαιότατοι ὑπόγειοι τάφοι ἐν τῇ Ἐτρουρίᾳ τῆς κεντρῴας Ἰταλίας, καὶ μία Σαρακηνικὴ κατακόμβη ἐν Ταορμίνᾳ (Ταυρομηνίῳ) τῆς Σικελίας τοῦ 9ου αἰῶνος μ. Χρ. Χριστιανικὰς κατακόμβας, πλὴν τῶν τῆς Ρώμης, ἔχομεν εἰς τὴν Νεάπολιν τῆς Ἰταλίας, εἰς τὰς Συρακούσας τῆς Σικελίας, εἰς τὴν Μελίτην (Μάλταν), καὶ εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν—ἁπάσας ταύτας τῶν τριῶν πρώτων αἰώνων μ. Χρ. Τέλος, εἰς τοὺς Παρισίους κατὰ τὸ ἔτος 1785 ἓν ἀπέραντον ὑπόγειον λατομεῖον, κείμενον εἰς βάθος 20 μέτρων ὑπὸ τὴν πόλιν, ἐχρησι-

μοποιήθη ὡς κατακόμβη, ἀνεσκάφησαν ὅλα τὰ νεκροταφεῖα τῆς πόλεως καὶ τὰ ὀστᾶ ἐρρίφθησαν φύρδην μίγδην εἰς τὴν κατακόμβην ταύτην καὶ ἐκεῖ ἐταξινομήθησαν εἰς πυραμίδας, χωριστὰ κατ᾽ εἶδος—δηλ. τὰ κρανία, αἱ κνῆμαι, οἱ μηροί, οἱ βραχίονες, κλπ. χωριστά. Ὑπολογίζεται ὅτι 3 ἑκατομμυρίων ἀνθρώπων τὰ ὀστᾶ συνεσωρεύθησαν ἐκεῖ, διότι ἐτάφησαν ἐκεῖ μετέπειτα καὶ τὰ πολυάριθμα θύματα τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως.

Ἡμεῖς θὰ περιορισθῶμεν εἰς τὰς Κατακόμβας τῆς πόλεως Ρώμης, διότι αὗται διὰ τῶν πολυαρίθμων καὶ ποικίλων ἐπιγραφῶν αὐτῶν ἐπιχέουσιν ἄπλετον φῶς ἐπί τε του ἰδιωτικοῦ καὶ τοῦ θρησκευτικοῦ βίου τῶν πρώτων Χριστιανῶν, καὶ ἀποτελοῦσιν ἑπομένως πολύτιμον πηγὴν διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας.

Αἱ Κατακόμβαι τῆς Ρώμης δὲν κατεσκευάσθησαν ἀργικῶς ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν, οὔτε ἦσαν προωρισμέναι ἀρχικῶς διὰ τὴν ταφὴν τῶν νεκρῶν, ἀλλ᾽ ἦσαν ἁπλούστατα ***λατομεῖα***. Τὸ ἔδαφος τῆς Ρώμης στερεῖται πέτρας τῆς ἐπιφανείας· ἔχει ὅμως σύστασιν πορώδους πηλοῦ ἢ μαλακῆς πέτρας, ὅπως τὸ ἔδαφος τοῦ Πειραιῶς, ἥτις πέτρα ἐκσκαπτομένη καὶ ἐκτιθεμένη εἰς τὸν ἀέρα καὶ τὴν ἡλιακὴν θερμότητα ταχέως σκληρύνεται καὶ γίνεται ἀρίστη οἰκοδομικὴ πέτρα. Ἐκ τοῦ τοιούτου πορώδους (ἢ χωματώδους) λίθου ἐκτίσθησαν καὶ τῆς ἀρχαίας καὶ τῆς νεωτέρας Ρώμης αἱ πλεῖσται οἰκοδομαί. Εἴς τινα πάλιν μέρη τῆς Ρώμης τὸ ἐκσκαπτόμενον ἔδαφος δὲν σκληρύνεται, ἀλλὰ παραμένει χῶμα, ὅπερ ὅμως ἀναμιγνυόμενον μετ᾽ ἀσβέστου καὶ ὕδατος, ἀποτελεῖ μίγμα σκληρότατον, ἔχον μεγάλην ἀντοχὴν καὶ ἐντὸς τοῦ ὕδατος· λέγεται δὲ ***ποτσολάνα***, ὡς ὀνομάζεται σήμερον καὶ ἡ ἡμετέρα παρομοία Θηραϊκὴ γῆ.

Καὶ ὁ πορόλιθος λοιπὸν καὶ ἡ ποτσολάνα ἐξεσκάπτοντο ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων εἰς λατομεῖα κείμενα ἀκριβῶς ἔξωθι τῶν τειχῶν τῆς πόλεως. Τὰ λατομεῖα ταῦτα ἤρχιζον συνήθως ἀπὸ ἕνα μέγαν λάκκον, εἰς μίαν πλευρὰν τοῦ ὁποίου ἐσκάπτετο σήραγξ (***τοῦνελ, γαλερία*** κοινῶς), ἥτις σήραγξ, ἔχουσα πλάτος καὶ ὕψος ἀρκετόν, ὥστε οἱ πετροκόποι νὰ ἐργάζωνται ὄρθιοι καὶ ἀνέτως, ἐπροχώρει ὁριζοντίως ἐντὸς τῆς γῆς εἰς πολλῶν ἑκατοντάδων μέτρων μῆκος καὶ διεκλαδοῦτο δεξιὰ καὶ ἀριστερά, ὥστε νὰ ἀποτελέσῃ τέλος ἓν ἀπέραντον δίκτυον διαδρόμων. Τοιαῦτα λατομεῖα ὑπάρχουν ἐν Κρήτῃ καὶ εἶναι ἀναμφίβολον ὅτι ὁ περίφημος Λαβύρινθος τοῦ Μίνωος δὲν ἦτο ἄλλο τι, εἰμὴ ἓν μέγα τοιοῦτον λατομεῖον. Διότι πράγματι καὶ εἰς τὰ σωζόμενα ἀρχαῖα Κρητικὰ λατομεῖα, ὅπως καὶ εἰς τὰς Κατακόμβας τῆς Ρώμης, εἶναι τόσον πολύπλοκαι αἱ διακλαδώσεις τῶν σηράγγων, ὥστε χωρὶς ὁδηγὸν πεπειραμένον ἢ χωρὶς κλωστὴν (τὸν μῖτον τῆς Ἀριάδνης) εὐκόλως χάνεται ὁ ἐπισκέπτης καὶ δὲν δύναται νὰ εὕρῃ τὴν ἔξοδον. Τοιοῦτό τι συνέβη κατὰ τὸ ἔτος 1798 εἰς ἕνα Γάλλον ἀξιωματικόν, ὅστις ἐπισκεφθεὶς μετ᾽ ἄλλων συναδέλφων του τὰς Κατακόμβας τῆς Ρώμης, ἀπεχωρίσθη αὐτῶν καὶ ἔχασε τὸν δρόμον καὶ ἔμεινε τριάκοντα ἓξ ὥρας περιπλανώμενος εἰς τὰς ἀτελευτήτου διόδους, ἑωσοῦ ἀνευρέθη ἐξηντλημένος καὶ σχεδὸν παράφρων ἐκ τοῦ τρόμου καὶ τῆς ἀπελπισίας. Κατὰ δὲ τὸ ἔτος 1837, τριάκοντα Γερμανοὶ φοιτηταὶ μὲ τὸν καθηγητήν των ἐκδραμόντες πρὸς ἐπίσκεψιν τῶν Κατακομβῶν

καὶ περιπλανηθέντες εἰς τὸν λαβύρινθον τῶν διαδρόμων αὐτῶν, οὐδέποτε πλέον ἀνευρέθησαν, ἂν καὶ συστηματικὴ ἔρευνα ἐγένετο ὑπὸ τῆς Ποντιφικῆς κυβερνήσεως πρὸς ἀνεύρεσίν των. Καὶ μέχρι σήμερον ἔτι δὲν ἔχει γίνει τελεία ἐξερεύνησις τῶν Ρωμαϊκῶν Κατακομβῶν, διότι εἴς τινα μέρη ἡ ὀροφὴ τῶν διαδρόμως κατέπεσε καὶ ἔφραξε τὴν δίοδον· ἐν τούτοις ἡ ἐργασία τῆς ἐξερευνήσεως καὶ περιγραφῆς καὶ τακτοποιήσεως προχωρεῖ συστηματικῶς, ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τοῦ Ἰταλικοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας. Ὁ μέγας ἀρχαιοδίφης Δὲ Ρόσσι (Gianbattista de Rossi), ὅστις προΐστατο ἄλλοτε τοῦ μεγάλου τούτου ἔργου, ὑπολογίζει ὅτι τὸ ὁλικὸν μῆκος τῶν διαδρόμων, οἵτινες μέχρι σήμερον ἐκαθαρίσθησαν καὶ ἠρευνήθησαν ἐπιστημονικῶς, ἀνέρχεται εἰς **976 χιλιόμετρα!** ἤτοι, μῆκος σχεδὸν ἴσον πρὸς τὸ μῆκος ὁλοκλήρου τῆς Ἰταλίας ἀπὸ τῶν Ἄλπεων μέχρι τῆς Αἴτνης!

Πρὸς τὰ λατομεῖα ταῦτα ἐτράπησαν οἱ πρῶτοι Χριστιανοὶ εὐθὺς ἀπὸ τῶν πρώτων διωγμῶν τῆς πίστεώς των. Ἀρχικῶς φαίνεται ὅτι μετεχειρίσθησαν τοὺς λαβυρίνθους τούτους ὡς καταφύγια, ὅπως κρυφθῶσιν ἀπὸ τοὺς διώκτας των. Βεβαίως δὲν ἠδύναντο ὅλοι οἱ Χριστιανοὶ νὰ κρυφθῶσιν ἐν αὐτοῖς, διότι καὶ ταχέως θὰ ἀνεκαλύπτοντο καὶ θὰ ἀπέθνησκον τῆς πείνης καὶ τῆς δίψης, ἂν μὴ εἶχον φίλους καὶ βοηθοὺς ἔξωθεν· ἀλλὰ πιθανὸν οἱ κορυφαῖοι καὶ οἱ μὴ δυνάμενοι ἄλλως νὰ σωθῶσιν ἐκ τῆς λύσσης τῶν διωκτῶν ἀπεσύροντο εἰς τὰς Κατακόμβας, ἐκεῖ δὲ ἐγίνοντο αἱ συναθροίσεις ὅλων τῶν πιστῶν καθ᾽ ὡρισμένας ὥρας καὶ ἡμέρας διὰ τὴν κοινὴν αὐτῶν λατρείαν, καὶ τέλος, ἤρχισαν μετ᾽ οὐ πολὺ νὰ θάπτωσιν ἐκεῖ τοὺς νεκρούς των.

Οἱ Ἐθνικοὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Χριστοῦ συνείθιζον οἱ μὲν εὐκατάστατοι νὰ καίωσι τοὺς νεκροὺς αὐτῶν, οἱ δὲ πτωχοὶ καὶ οἱ δοῦλοι νὰ τοὺς ρίπτωσιν εἰς κοινοὺς μεγάλους λάκκους, χάριν οἰκονομίας. Οἱ Χριστιανοί, ἔχοντες ἀφ᾽ ἑνὸς πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν ταφὴν τοῦ Χριστοῦ καὶ τὴν ἐλπίδα τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως τοῦ σώματος, μὴ δυνάμενοι δὲ (καὶ ἂν ἔτι ἤθελον) νὰ ὑπαστῶσι τὴν δαπάνην νεκρικῆς πυρᾶς, εὑρισκόμενοι δὲ καὶ συνήθως ἐν διωγμῷ ἀπηνεῖ, ἀλλὰ πρὸ πάντων διότι ἀπεστρέφοντο τὰ Ἐθνικὰ ἔθιμα, ἐτράπησαν πρὸς τὴν πολὺ ἀρχαιοτέραν συνήθειαν τῆς ταφῆς τῶν νεκρῶν των εἰς λελαξευμένους τάφους ἐντὸς τῶν ἀπεράντων διακλαδώσεων τῶν λατομείων. Ὡς ἐλέχθη, ἡ λάξευσις τοῦ μαλακοῦ λίθου ἢ πηλοῦ ἦτο εὔκολος, ὁ δὲ οὕτω ἐκσκαφεὶς χῶρος ταχέως ἀπεσκληρύνετο εἰς λίθινον σαρκοφάγον. Οἱ τάφοι οὗτοι ἐξωρύσσοντο οὐχὶ κάτω ἐπὶ τοῦ δαπέδου τῶν διαδρόμων, ἀλλ᾽ ἐπὶ τῶν πλευρῶν δεξιὰ καὶ ἀριστερά· καὶ ἐπειδὴ οἱ διάδρομοι εἶχον σχεδὸν κανονικὸν ὕψος $2\,^1/_2$—3 μέτρων, ἠδύναντο νὰ ἐξορυχθοῦν τρεῖς ὁριζόντιοι σειραὶ τάφων, ἡ μία ὑπεράνω τῆς ἄλλης, ὅπως αἱ κλῖναι (κοκκέται) εἰς τοὺς θαλαμίσκους τῶν ἀτμοπλοίων. Οἱ τάφοι ἐσκάπτοντο κατὰ μῆκος καὶ οὐχὶ πρὸς τὸ βάθος, δηλ. ὁ νεκρὸς ἐτοποθετεῖτο οὕτως ὥστε νὰ κεῖται παραλλήλως πρὸς τὸν διάδρομον. Ἔπειτα ἡ πλευρὰ τοῦ τάφου ἐκλείετο διὰ μεγάλης πλακός, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἐχαράσσετο ἡ ἐπιτάφιος ἐπιγραφή, περιλαμβάνουσα τὸ ὄνομα τοῦ νεκροῦ καὶ τοῦ θέσαντος τὸν τάφον, συνήθως δὲ καὶ Χριστιανικήν τινα εὐχὴν ἢ ρητὸν ἢ σύμβολον.

Τοιαῦται ἐπιτύμβιοι ἐπιγραφαὶ ἀνευρέθησαν εἰς τὰς Ρωμαϊκὰς Κατακόμβας περίπου 70,000, ἐξ ὧν 3,000 μετεφέρθησαν εἰς τὸ Μουσεῖον τοῦ Βατικανοῦ. Ἀλλ' ὁ μέγας ἐρευνητὴς τῶν Κατακομβῶν Ρόσσι ὑπολογίζει τὸν ἀριθμὸν τῶν τάφων εἰς 4,000,000, καὶ δὲν μᾶς ἐκπλήσσει ὁ ἀριθμὸς οὗτος, ὅταν σκεφθῶμεν ὅτι ἐδῶ ἐπὶ τριακόσια ἔτη ἐθάπτοντο ὅλοι οἱ Χριστιανοὶ τῆς Ρώμης. Σημειωτέον ὅτι εἰς πολλὰ μέρη τῶν Κατακομβῶν ὑπάρχουν κλίμακες κατερχόμεναι εἰς δεύτερον ὑπόγειον δίκτυον διαδρόμων ὑποκάτω τοῦ πρώτου, καὶ ἐκεῖθεν πάλιν εἰς τρίτον «ὄροφον» ἔτι βαθύτερον κείμενον· εἴς τινα σημεῖα μάλιστα ὑπάρχουν ἑπτὰ τοιαῦτα ὑπόγεια δίκτυα τὸ ἓν ὑποκάτω τοῦ ἄλλου, πάντα δὲ πλήρη τάφων εἰς διπλᾶς καὶ τριπλᾶς σειράς.

Μετὰ τὸν ὁριστικὸν θρίαμβον τοῦ Χριστιανισμοῦ κατὰ τὸν 4ον αἰῶνα, καὶ τὴν κατάπαυσιν τῶν διωγμῶν, ἤρχισε νέα περίοδος εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν Κατακομβῶν. Αὗται βαθμηδὸν ἔπαυσαν νὰ χρησιμεύωσι διὰ τὴν ταφὴν τῶν νεκρῶν· μόνον ἐπιφανεῖς ἄνδρες, ὡς ἐπίσκοποι, κλπ. ἐθάπτοντο τοῦ λοιποῦ ἐκεῖ. Οὕτω λ. χ. ὁ Ἱερώνυμος διηγεῖται ὅτι, παῖς ἔτι ὤν, ἐν ἔτει 354 μ. Χρ. ἐπεσκέπτετο συχνὰ μετὰ τῶν συμμαθητῶν του τὰς Κατακόμβας κατὰ τὰς Κυριακάς, ὅπως ἴδωσι τοὺς τάφους τῶν Ἀποστόλων καὶ μαρτύρων (Ἑρμηνεία εἰς Ἰεζεκ. κ'. 40). Περὶ τὸ τέλος τοῦ 4ου αἰῶνος αἱ Κατακόμβαι ἤρχισαν νὰ γίνωνται τόπος προσκυνήματος τῶν εὐλαβῶν Χριστιανῶν. Ἐκεῖ συνήρχοντο καθ' ὡρισμένας ἡμέρας τοῦ ἔτους, κατὰ τὴν ἐπέτειον τοῦ θανάτου τοῦ τάδε ἢ δεῖνα μάρτυρος καὶ ἐτέλουν τὴν Εὐχαριστίαν παρὰ τὸν τάφον αὐτοῦ καὶ ἐξύμνουν τὰς ἀρετὰς τῶν ὑπὲρ τῆς πίστεως μαρτυρησάντων. Ἐκ τῆς συνηθείας δὲ ταύτης, ἥτις ἦτο καθ' ἑαυτὴν ὡραία καὶ εὔλογος, ἐπήγασαν βαθμηδὸν δύο μεγάλαι πλάναι — ἡ συνήθεια τῶν μνημοσύνων καὶ ἡ συνήθεια τῆς ἐπικλήσεως τῶν πρεσβειῶν τῶν ἁγίων — αἵτινες κατὰ τὸν 4ον καὶ 5ον αἰῶνα εἰσεχώρησαν εἰς τὴν Χριστιανικὴν διδασκαλίαν.

Ὁ πάπας Ρώμης Δάμασος (366—384 μ. Χρ.), πρῶτος κατήρτισε κατάλογον τῶν κυριωτέρων μαρτύρων, ὧν οἱ τάφοι ὑπῆρχον εἰς τὰς Κατακόμβας, καὶ ἐκαθάρισε καὶ ηὐπρέπισε ταύτας. Δυστυχῶς δὲν ἠρκέσθη εἰς τοῦτο, ἀλλ' ἐμίσθωσε καλλιτέχνας καὶ ἀρχιτέκτονας, ὅπως διαρρυθμίσωσι καὶ καλλωπίσωσι δι' ἔργων τέχνης τὰς Κατακόμβας καὶ ἰδίως τὰς διαφόρους αἰθούσας λατρείας, ἃς περιεῖχον αἱ Κατακόμβαι. Οὕτω δὲ ἐνοθεύθη ἐν πολλοῖς ἡ ἀρχικὴ καὶ ἀρχαϊκὴ διάταξις καὶ διακόσμησις τοῦ μοναδικοῦ τούτου κοιμητηρίου τοῦ ἀποστολικοῦ Χριστιανισμοῦ. τὸ δὲ παράδειγμα τοῦ Δαμάσου ἠκολούθησαν δυστυχῶς καὶ ἄλλοι Πάπαι τοῦ 5ου αἰῶνος. Κατὰ τὸν 6ον αἰῶνα ἡ εἰσβολὴ τῶν Γότθων καὶ βραδύτερον ἡ τῶν Λομβαρδῶν εἰς Ρώμην ἐπέφερε μεγάλας καταστροφὰς οὐ μόνον εἰς τὴν πόλιν, ἀλλὰ εἰς τὰς ὑπ' αὐτὴν Κατακόμβας, αἵτινες βαθμηδὸν περιέπεσον εἰς τοιαύτην ἀκαταστασίαν, ὥστε κατὰ τὸ τέλος τοῦ 8ου αἰῶνος ὁ Πάπας Παῦλος ὁ Α'. ἀπεφάσισε νὰ μεταφέρῃ ἐξ αὐτῶν λείψανα τῶν μαρτύρων, τὸ δὲ ἔργον τοῦτο ἐξηκολούθησαν οἱ διάδοχοί του κατὰ τὸν 9ον αἰῶνα τόσον δραστηρίως, ὥστε ταχέως ἐκενώθησαν πλεῖστοι τάφοι.

Μετὰ τοῦτο κατὰ φυσικὸν λόγον ἐξέλιπον αἱ ἐπισκέψεις τῶν προσκυνητῶν εἰς τὰς Κατακόμβας καὶ αὗται περιέπεσον ταχέως εἰς ἀφάνειαν, αἱ εἴσοδοί των

ἐφράχθησαν ἀπὸ χώματα καὶ χόρτα καὶ βαθμηδὸν καὶ αὐτὴ ἡ ὕπαρξίς των ἐλησμονήθη.

Μετὰ πάροδον δὲ 600 ἐτῶν, κατὰ τὸ ἔτος 1578, ἐτῷ ἐργάται τινες ἔσκαπτον τὴν γῆν διὰ νὰ εὕρουν «ποτσολάναν», προῆλθε τυχαίως εἰς τὸ φῶς εἷς τῶν διαδρόμων τῶν Κατακομβῶν καὶ ὑπῆρξεν ἀφορμὴ νὰ ἐνθυμηθῇ ὁ κόσμος τὴν ὕπαρξιν τῆς ὑπογείου ταύτης νεκροπόλεως. Ἔκτοτε ἤρχισαν βαθμηδὸν ἐκφρασσόμεναι καὶ καθαριζόμεναι αἱ διακλαδώσεις αὐτῆς καὶ μεγάλα ἔργα συνεγράφησαν περὶ τῶν ἐν αὐταῖς εὑρημάτων, ἅτινα μελετῶνται ἀπὸ πολλοῦ ἤδη μετ' ἐπιστημονικῆς ἐμβριθείας καὶ συστηματικότητος, οὕτως ὥστε βαθμηδὸν ἐπεχύθη πλῆρες φῶς εἰς τὴν λατρείαν καὶ τάξιν καὶ ἱστορίαν τῆς πρώτης Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας. Ἐκ τοῦ φωτὸς δὲ τούτου προκύπτει, ὡς θὰ ἴδωμεν ἐν τῷ ἐπομένῳ κεφαλαίῳ, ὅτι ἡ σημερινὴ Ρωμαϊκὴ Ἐκκλησία ἐν πολλοῖς παρεξέκλινε τῆς Ἀποστολικῆς ἐκείνης τάξεως καὶ διδασκαλίας, ἐνῷ ἀκριβῶς καυχᾶται ὅτι ἐκληρονόμησεν ἀπ' εὐθείας παρὰ τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου οὐ μόνον τὸν Χριστιανισμόν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἡγεμονίαν ἐπὶ τῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας. (ἀκολουθεῖ)

Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΕΝΟΣ ΠΙΣΤΟΥ

Τὰς τελευταίας ὥρας τῆς ζωῆς τοῦ Στρατάρχου Χίνδεμβουργ, Προέδρου τῆς Γερμανικῆς Δημοκρατίας, ἀφηγεῖται κατὰ τρόπον συγκινητικὸν ἐν τῇ ἁπλότητί του ὁ θεράπων ἰατρὸς αὐτοῦ Σαουερμπρούχ:

«Ἦτο ἡμέρα Τετάρτη, 1η Αὐγούστου. Ἤμην εἰς τὸ δωμάτιον τοῦ Στρατάρχου, ὅστις ἦτο κλινήρης καὶ εὐχαριστεῖτο νὰ μ' ἔχῃ πλησίον του, ἂν καὶ πράγματι δὲν εἶχε τὴν ἀνάγκην μου.

Ἐπὶ πολλὴν ὥραν ἔμεινε σιωπηλός, ὅπως ἦτο ἡ συνήθειά του, ἐνῷ ἐγώ, διὰ νὰ μὴ τὸν ἀνησυχήσω, ἐκαθήμην εἰς τὸ παράθυρον καὶ ἔβλεπα ἔξω πρὸς τὸν κῆπον, ὅπου ἐπήρχετο ταχεῖα ἡ δείλη. Αἴφνης ὁ Στρατάρχης μὲ ἐκάλεσε:

«Σαουερμπρούχ, εἶσαι ἀκόμη ἐκεῖ;»

Ἦλθα καὶ ἐκάθησα πλησίον τῆς κλίνης καὶ τὸν ἠρώτησα μήπως αἰσθάνεται πόνον. Αὐτὸς προσήλωσε τὸ βλέμμα του ἐπάνω εἰς τὸ πρόσωπόν μου ἐταστικῶς καὶ ἀπήντησε: «Σαουερμπρούχ, σὺ μοῦ εἶπες πάντοτε τὴν ἀλήθειαν καὶ ξεύρω ὅτι καὶ τώρα θὰ κάμῃς τὸ ἴδιον. Εἰπέ μου λοιπόν, ὁ φίλος Χάϊν (1) μήπως ἦλθε καὶ περιμένει μέσα στὸ σπίτι, διὰ νὰ μὲ παραλάβῃ;» Πρὸς στιγμὴν ἐδυσκολεύθην νὰ τοῦ ἀπαντήσω· ἔπειτα ἐπῆρα τὸ χέρι του καὶ εἶπα: «Ὄχι, Στρατάρχα, ἀλλὰ τριγυρίζει ἀπ' ἔξω!»

Ὁ Χίνδεμπουργ ἔμεινε τότε σιωπῶν. Ἔπειτα ἀπὸ ὀλίγον εἶπε: «Σ' εὐχαριστῶ, Σαουερμπρούχ. Τώρα ἔχω νὰ ὁμιλήσω μὲ τὸν Κύριόν μου ἐκεῖ ἐπάνω», καὶ ἔδειξε πρὸς τὸν οὐρανὸν διὰ τοῦ δακτύλου του. Ἐγὼ τότε ἐσηκώθην διὰ νὰ ἐξέλθω ἐκ τοῦ δωματίου ὥστε νὰ τὸν ἀφήσω ἀπολύτως ἥσυχον, ἀλλ' αὐτὸς

(1) Δημώδης Γερμανικὴ ὀνομασία διὰ τὸν Θάνατον.

εἶπε: «Ὄχι, μεῖνε, Σαουερμπρούχ. Θὰ διαβάσω τώρα ὀλίγον εἰς τὴν Βίβλον».

Ἡτοιμαζόμην νὰ σηκώσω ὀλίγον τὰ παραπετάσματα, διὰ νὰ τοῦ δώσω περισσότερον φῶς, ἀλλ᾿ ἐκεῖνος μοῦ εἶπε: «Μπορεῖς νὰ τἀφήσῃς ὅπως εἶναι, Σαουερμπρούχ. Ἐκεῖνα ποῦ θὰ διαβάσω, τὰ ξεύρω ἀπ᾿ ἔξω πρὸ πολλοῦ». Ἔλαβε τότε τὴν Καινὴν Διαθήκην, ἡ ὁποία εὑρίσκετο πάντοτε ἐπὶ τῆς τραπέζης πλησίον τῆς κλίνης του καὶ ἐπὶ ἓν τέταρτον περίπου τῆς ὥρας ἐγύριζε τὰ φύλλα, ψιθυρίζων ἐλαφρῶς. Τότε κατέθεσε τὸ βιβλίον καὶ μ᾿ ἐφώναξε πάλιν πλησίον του. «Τώρα», μοῦ εἶπε, «μπορεῖς νὰ φωνάξῃς τὸν φίλον Χάϊν νὰ ἔλθῃ μέσα ὁπόταν θελήσῃ!».

Τὴν ἑπομένην πρωΐαν ὁ Στρατάρχης ἔκειτο νεκρός.

Ὁποία ἀντίθεσις μεταξὺ τῆς εἰκόνος τοῦ γαληνιαίου καὶ πλήρους Χριστιανικῆς πεποιθήσεως τέλους τοῦ ἀκραιφνοῦς Χριστιανοῦ Στρατάρχου Χίνδεμπουργ καὶ τῆς εἰκόνος, τὴν ὁποίαν ἐκθειάζει ὁ ὀρθολογιστὴς Δόκτωρ Λέϋ, ἀρχηγὸς τῆς «Παρατάξεως τῆς Ἐργασίας» καὶ συνήγορος τῆς νέας «Γερμανικῆς» θρησκείας! «Ἡμεῖς», λέγει, «εὐχαρίστως παραχωροῦμεν τὸν ἄλλον κόσμον εἰς τοὺς ἄλλους, ἀρκεῖ ἡμεῖς νὰ κατορθώσωμεν νὰ καταστήσωμεν τὸν παρόντα κόσμον ὡραῖον! Δι᾿ ἡμᾶς ἡ ἁμαρτία νικᾶται διὰ τῆς πειθαρχίας. Ἡ ἐξομολόγησις ἁμαρτιῶν καὶ ἡ ἐξ αὐτῆς προερχομένη συναίσθησις ταπεινώσεως πρέπει νὰ καταπολεμῆται διὰ τῆς ὑπερηφανίας. Ὁ ἀδύνατος πρέπει νὰ ἐνδίδῃ εἰς τὸν ἰσχυρὸν καὶ ἡ ἡδονὴ νὰ κύπτῃ πρὸ τῆς χαρᾶς. Ἡ ζωή μας δὲν εἶναι παράδεισος μαλθακὸς—εἶναι μάχη, ἥτις δὲν γνωρίζει τέρμα ἐκεῖ ὅπου ἄλλοι μὲν θὰ ἀπολαμβάνουν αἰώνιον ὀκνηρίαν, ἄλλοι δὲ θὰ ὑποστοῦν αἰώνιον καταδίκην, ἤτοι, ἐκμηδένισιν. Ὄχι! Εἰς τὴν αἰωνιότητα τὸ ἰδανικόν μας εἶναι τὸ τῆς ἀρχαίας Γερμανικῆς Βαλχάλλας, ὅπου αἰωνίως θὰ μαχώμεθα, διότι ἔμβλημα τῆς πίστεως καὶ τῆς ζωῆς μας εἶναι ἡ μάχη!».

Ἀλλοίμονον εἰς τὴν ἀνθρωπότητα, ἐάν ποτε ἦτο δυνατὸν νὰ ἐπικρατήσουν τοιαῦτα τερατώδη ἰδανικά!

ΕΓΚΑΙΝΙΑ ΝΑΟΥ ΕΥΑΓΓΕΛΙΚΟΥ

Ἡ Ἑλλ. Εὐαγγελικὴ κοινότης Ἰωαννίνων, ἥτις ὑφίσταται ἀπὸ τοῦ 1880, ἐτέλεσε τὰ ἐγκαίνια τοῦ νέου αὐτῆς ναοῦ τὴν 11ην Αὐγούστου ἐ. ἔ. Διὰ τὸ χαρμόσυνον τοῦτο γεγονὸς μετέβησαν εἰς Ἰωάννινα ὁ αἰδ. κ. Ξ. Π. Μόσχου, ποιμὴν τῆς Β΄ ἐν Ἀθήναις Ἑλλ. Εὐαγγ. Ἐκκλησίας καὶ ὁ αἰδ. κ. Π. Λογγινίδης, ποιμὴν τῆς Α΄ ἐν Ἀθήναις Ἑλλ. Εὐαγγ. Ἐκκλησίας καὶ πρόεδρος τῆς Ἐκτελεστῆς Ἐπιτροπῆς τῆς Γεν. Συνόδου τῶν Ἑλλ. Εὐαγγελικῶν Ἐκκλησιῶν, κομίζοντες πρὸς τοὺς ἐν Ἰωαννίνοις ἀδελφοὺς τὸν ἀσπασμόν, τὰ συγχαρητήρια καὶ τὰς εὐχὰς τῶν ἄλλων ἐκκλησιῶν τῆς Συνόδου.

Εἰς τὴν τελετὴν τῶν ἐγκαινίων παρέστησαν προσκληθέντες ὁ Γεν. Διοικητὴς Ἠπείρου κ. Τσιῶκος, ὁ Δήμαρχος Ἰωαννίνων, ὁ διοικητὴς τοῦ ἐν Ἰωαννίνοις συντάγματος, ὁ Μουφτῆς τῆς Μουσουλμανικῆς κοινότητος, ὁ ἀντιπρόσωπος τοῦ

Ραββίνου καὶ πολλοὶ Ὀρθόδοξοι Ἰωαννίνων, οὕτως ὥστε ὁ μικρὸς ναὸς ἦτο ἀσφυκτικῶς πλήρης. Μετὰ τὴν ἐναρκτήριον δέησιν, ἐψάλη ὕμνος, ἐπηκολούθησεν ἡ ἀπαγγελία τοῦ Συμβόλου τῆς Νικαίας, καὶ ὁ αἰδ. κ. Λογγινίδης διὰ προσευχῆς ἀφιέρωσε τὸ κτίριον εἰς τὸν Κύριον διὰ τὴν λατρείαν τῶν πιστῶν Του. Τὸν πανηγυρικὸν τῆς ἡμέρας λόγον ἐκήρυξεν ὁ αἰδ. κ. Μόσχου, ὁμιλήσας περὶ τοῦ ναοῦ τοῦ Σολομῶντος ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἐκκλησίαν. Καὶ ἡ ἁπλῆ καὶ σεμνὴ τελετὴ ἔλαβε πέρας δι᾽ ὑμνῳδίας καὶ τῆς ἀπολύσεως.

Ὁ νέος ναός, ἂν καὶ μικρός, δυνάμενος νὰ περιλάβῃ μόλις περὶ τοὺς 120 καθημένους εἶναι πολὺ καλαισθητικῶς ἐκτισμένος εἰς ρυθμὸν περίπου Βυζαντινόν. Καὶ εἶναι ἄξιος θερμῶν συγχαρητηρίων ὁ ποιμὴν τῆς ἐκκλησίας αἰδ. κ. Σταῦρος Δεληγαννίδης, χάρις εἰς τὴν δραστηριότητα καὶ τοὺς ἀτρύτους κόπους τοῦ ὁποίου κατωρθώθη νὰ ἀνεγερθῇ τὸ κτίριον τοῦτο ἐντὸς τόσον ὀλίγου χρόνου.

Συγχαίρομεν τοὺς ἐν Ἰωαννίνοις ἀδελφοὺς ἐπὶ τῇ ἀποκτήσει τοῦ ὡραίου τούτου εὐκτηρίου οἴκου κατόπιν τόσων ἐτῶν, καθ᾽ ἃ ἐκκλησιάζοντο εἰς οὐχὶ πολὺ κατάλληλον ἰδιόκτητον αἴθουσαν. Καὶ εὐχόμεθα ὅπως ὁ Κύριος εὐλογήσῃ πλουσίως τὴν ἐκκλησίαν τῶν Ἰωαννίνων, ὥστε νὰ λάμψῃ τὸ φῶς αὐτῆς ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, καὶ ἡ περὶ αὐτὴν κοινωνία, βλέπουσα τὴν ἐν Χριστῷ ἁγίαν ἀναστροφὴν αὐτῆς, νὰ δοξάζῃ τὸν Θεόν.

ΠΟΙΚΙΛΑ

— Παρὰ τὸν Εὐφράτην ποταμὸν εἰς τὸ Δουρᾶ, αἱ ἐνεργούμεναι ἀνασκαφαὶ ἔφερον εἰς τὸ φῶς τὸν ***ἀρχαιότατον Χριστιανικὸν ναόν,*** ὅστις διεσώθη μέχρις ἡμῶν. Εἶναι μικρὸν παρεκκλήσιον ἐπίμηκες, τὸ ὁποῖον ἀπετέλει τμῆμα μιᾶς ἰδιωτικῆς κατοικίας, ἥτις εἰς ἄλλο αὐτῆς διαμέρισμα φέρει ἐνεπίγραφον τὴν χρονολογίαν 232 μ. Χρ. Εἰς τὸ ἓν ἄκρον αὐτοῦ τὸ παρεκκλήσιον ἔχει ἓν κοίλωμα κυκλικόν, τὸ ὁποῖον φαίνεται ὅτι ἐχρησίμευεν ὡς κολυμβήθρα διὰ τὰς βαπτίσεις. Οἱ τοῖχοι κοσμοῦνται ὑπὸ παραστάσεων ὁμοίων πρὸς τὰς εὑρισκομένας εἰς τὰς Χριστιανικὰς κατακόμβας—ζωγραφίζονται ὁ Καλὸς Ποιμήν, ὁ Ἀδὰμ καὶ ἡ Εὔα, ἡ Σαμαρεῖτις παρὰ τὸ φρέαρ τοῦ Ἰακώβ, ὁ Πέτρος βυθιζόμενος εἰς τὰ κύματα, ὁ Δαβὶδ καὶ ὁ Γολιάθ, κλπ. Ὁ μικρὸς οὗτος Χριστιανικὸς ναὸς κεῖται μεταξὺ τῶν ἐρειπίων μιᾶς συναγωγῆς Ἑβραϊκῆς καὶ ἑνὸς ναοῦ Ἐθνικοῦ.

— ***Εἷς ἱερεὺς Ἰησουΐτης*** ἐκ Ρώμης κατεδικάσθη τελευταίως ὑπὸ τοῦ δικαστηρίου ἐν Βιτέρμπο τῆς Ἰταλίας εἰς 15 ἡμερῶν φυλάκισιν, διότι ἔκαυσε τὰ βιβλία ἑνὸς περιοδεύοντος βιβλιοπώλου Ἁγ. Γραφῶν καὶ παρημπόδισεν αὐτὸν εἰς τὸ ἔργον του. Ἐκτὸς τῆς ποινῆς τῆς φυλακίσεως ἐπεβλήθη εἰς τὸν ἀρειμάνιον ἱερέα νὰ καταβάλῃ εἰς τὸν βιβλιοπώλην τὴν ἀξίαν τῶν καέντων βιβλίων. Ὁ εἰσαγγελεὺς μάλιστα εἶχε προτείνει νὰ τῷ ἐπιβληθῇ φυλάκισις 10 μηνῶν. Τὴν δίκην παρηκολούθησαν πολλοὶ ἱερεῖς καὶ ἀπεσταλμένοι τοῦ Βατικανοῦ, οἵτινες κατέβαλον πολλὰς ἐνεργείας διὰ τὴν ἀθῴωσιν τοῦ συναδέλφου των, ἀλλὰ τὸ δικαστήριον ἐστάθη ὑψηλά, ὑπεράνω τῶν τοιούτων ἐπιδράσεων.

— Κατὰ τὴν τελευταίαν ἔκθεσιν τοῦ ***Διεθνοῦς Γραφείου Νάνσεν διὰ τοὺς ἁπανταχοῦ πρόσφυγας,*** τὴν ὑποβληθεῖσαν εἰς τὴν Κοινωνίαν τῶν Ἐθνῶν, ὑπάρχουν ἀκόμη διεσκορπισμένοι εἰς διαφόρους Εὐρωπαϊκὰς χώρας 800,000 πρόσφυγες Ρῶσσοι, 170,000 Ἀρμένιοι καὶ 14,000 Ἀσσύριοι, Ἀσσυριοχαλδαῖοι καὶ ἄλλοι. Εἰς τινας χώρας οἱ ἡμίσεις ἐκ τῶν προσφύγων εὑρίσκονται ἄνευ ἐργασίας, καὶ 25 % εἶναι παιδία, ἀνάπηροι καὶ ἀνίκανοι πρὸς ἐργα-

σίαν. Τὸ Διεθνὲς Γραφεῖον Νάνσεν, ὅπερ εἶναι ὀργανισμὸς τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν, παρέχει διαβατήρια εἰς ὅλους τοὺς ὡς ἄνω χωρὶς πατρίδα πρόσφυγας καὶ φροντίζει διὰ τὴν οἰκονομικήν των ἐνίσχυσιν καὶ τὴν βαθμιαίαν των ἀποκατάστασιν. Οὕτω πέρυσιν ἀποκατέστησεν ἄνω τῶν 26,000 Ἀρμενίων προσφύγων εἰς ἀγροτικὰς ἀποικίας ἐν Συρίᾳ, περισυνέλεξε 300 Χριστιανοὺς ἐκ Χαρμπὶν τῆς Μαντζουρίας, ὅπου ἐκινδύνευον ἐν μέσῳ τῶν κιτρίνων, και τοὺς ἀποκατέστησεν ἐν Βραζιλίᾳ. Καὶ ἦλθεν ἐπίκουρος κατὰ τὸν ἕνα ἢ τὸν ἄλλον τρόπον εἰς 90,000 ἄλλους πρόσφυγας.

— ***Θρησκευτικὴ ἀνεξιθρησκεία ἐν Ἀβησσυνίᾳ.*** Τὴν Χριστιανικὴν ταύτην χώραν, ἥτις σήμερον κινεῖ τὸν θαυμασμὸν καὶ τὴν συμπάθειαν τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου, κατηγορεῖ ὁ Μουσσολίνι ὡς βάρβαρον καὶ ἀπολίτιστον. Ἐν τούτοις, ἂν καὶ ἡ Ἀβησσυνίᾳ ἔχει ἀκόμη πολλὰ νὰ μάθῃ εἰς τὸν πολιτισμόν, εἰς τὸ ζήτημα τῆς θρησκευτικῆς ἀνεξιθρησκείας δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς παράδειγμα εἰς μερικὰς Χριστιανικὰς καὶ πεπολιτισμένας χώρας τῆς Εὐρώπης.

Εἰς ὅλην τὴν Ἀβησσυνίαν ὑπάρχει πολυάριθμος Μωαμεθανικὴ μειονότης, ἰδίως εἰς εἰς τὰς παραμεθορίους ἐπαρχίας, αἵτινες εὑρίσκονται εἰς ἄμεσον ἐπαφὴν μὲ τοὺς Ἄραβας. Πρὸ 40ετίας περίπου εἰς τὴν πόλιν Σοκότα τῆς βορείου Ἀβησσυνίας ἔζη Μωαμεθανός τις σεΐχης (προῦχων) ὀνόματι Ζαχαρίας. Συνέβη νὰ πέσῃ εἰς χεῖράς του μία Ἁγία Γραφὴ εἰς Ἀραβικὴν γλῶσσαν καὶ ἐκ τῆς μελέτης αὐτῆς ὑπὸ τὴν εὐλογίαν τοῦ Θείου Πνεύματος ὁ Ζαχαρίας ἐπίστευσεν εἰς τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν καὶ ἤρχισε νὰ ζῇ συμφώνως πρὸς τὴν διδασκαλίαν τῆς Ἁγ. Γραφῆς. Τοῦτο ἐπέσυρε κατ᾽ αὐτοῦ τὴν μῆνιν τῶν Μωαμεθανῶν συμπολιτῶν του, ἀλλὰ καὶ τῶν Κοπτῶν Χριστιανῶν, διότι ὁ Ζαχαρίας δὲν προσῆλθε νὰ ἑνωθῇ μὲ τὴν Κοπτικὴν Ἐκκλησίαν, ἀλλὰ παρέμενεν ἀνεξάρτητος, Χριστιανὸς τῆς Ἁγ. Γραφῆς.

Ἤρχισε δὲ νὰ κηρύττῃ τὸν Χριστὸν πρὸς τοὺς Μωαμεθανοὺς τέως ὁμοθρήσκους του καὶ πολλαὶ ἑκατοντάδες ἐξ αὐτῶν ἐπεστρόφησαν εἰς τὸν Χριστόν. Ἐπειδὴ δὲ ηὔξησαν οἱ κατ᾽ αὐτοῦ καὶ τῶν ὀπαδῶν του διωγμοί, ὁ Ζαχαρίας ἀπετάνθη πρὸς τὸν τότε αὐτοκράτορα Μενελίκ, ὅστις τῷ ἔδωκεν αὐτοκρατορικὸν διάταγμα, τὸ ὁποῖον ἐπῄνει τὸν ζῆλόν του διὰ τὸν Χριστὸν καὶ διέτασσε νὰ μὴ ἐνοχλῶνται πλέον αὐτὸς καὶ οἱ ὁμόφρονές του.

Ἀλλ᾽ οἱ διωγμοὶ ἐξηκολούθησαν, ἠπιώτερον μὲν καὶ ὑπὸ ἄλλην μορφήν, πάντως ὅμως δυσάρεστον καὶ ἐνοχλητικόν, ἰδίως μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ζαχαρία, ὁπότε ἐπολλαπλασιάσθησαν αἱ προσπάθειαι νὰ διασκορπισθοῦν οἱ ὀπαδοί του. Εἰς μάτην οὗτοι ἀπετείνοντο εἰς τοὺς κατὰ τόπους διοικητάς, οἵτινες ἦσαν μὲ τὸ μέρος τῶν διωκτῶν των. Ἐπὶ τέλους, εἷς ἀνεψιὸς τοῦ Ζαχαρία, Γιουσέφ, τὸ ὄνομα, ἀπεφάσισε νὰ μεταβῇ εἰς τὴν πρωτεύουσαν καὶ νὰ προσφύγῃ εἰς τὸν τότε ἀντιβασιλέα Ρὰς Τάφαρι, τώρα δὲ αὐτοκράτορα Χαϊλὲ Σελλασιέ. Ἀφοῦ δὲ εἰς μάτην προσεπάθησε νὰ λάβῃ ἀκρόασιν, κατέφυγεν εἰς ἕνα Ἀμερικανὸν ἰατρὸν ἱεραπόστολον, ὀνόματι Λάμπη· τῷ διηγήθη τὴν ἱστορίαν τῶν ἐκχριστιανισθέντων Μωαμεθανῶν καὶ τὸν παρεκάλεσε νὰ τοῦ διευκολύνῃ τὴν παρουσίασιν ἐνώπιον τοῦ Ρὰς Τάφαρι. Πράγματι, ἐκείνας τὰς ἡμέρας ἐγένοντο τὰ ἐγκαίνια ἑνὸς Ἀμερικανικοῦ νοσοκομείου ἐν Ἀδδὶς Ἀμπέμπα καὶ ὁ Ρὰς Τάφαρι προσεκλήθη εἰς γεῦμα ὑπὸ τῶν Ἀμερικανῶν ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῶν ἐγκαινίων. Μετὰ τὸ γεῦμα, ὅταν ἔπινον τὸν καφέ, ὁ κ. Λάμπη ἠρώτησε τὸν Ρὰς Τάφαρι ἂν θὰ ἐδέχετο νὰ ἴδῃ καὶ νὰ ἀκούσῃ ἕνα νέον ὑπήκοόν του. Ὁ ἀντιβασιλεὺς ἐδέχθη προθύμως καὶ ὁ Γιουσὲφ εἰσήχθη ἐνώπιόν του, ἀφοῦ δὲ τῷ ἔδειξε τὸ διάταγμα τοῦ Μενελὶκ καὶ τῷ ἐξέθηκε τὴν ἱστορίαν τοῦ Ζαχαρία καὶ τῶν ὀπαδῶν, οὓς εἵλκυσε πρὸς τὸν Χριστὸν ἐκ τοῦ Μωαμεθανισμοῦ, τὸν παρεκάλεσε νὰ τοὺς λάβῃ ὑπὸ τὴν προστασίαν του. Ὁ Ρὰς Τάφαρι ἀπήντησε ζωηρῶς: «Μάλιστα! ἔχεις τὸν λόγον μου!» καὶ ἀμέσως ἐκάλεσεν ἕνα ἐκ τῶν γραμματέων του, τὸν ὁποῖον διέταξε νὰ καταρτίσῃ ἐντὸς τῆς ἡμέρας Διάταγμα, παρέχον πλήρη ἐλευθερίαν καὶ προστασίαν εἰς τοὺς Χριστιανοὺς τούτους ἐκ τοῦ Ἰσλαμισμοῦ.

Τοῦτο ἔλαβε χώραν κατὰ τὸ ἔτος 1927 καὶ ἔκτοτε οἱ Χριστιανοὶ οὗτοι ἀπολαύουν πλήρους θρησκευτικῆς ἐλευθερίας.

— *«Μηδὲν παραδεκτέον, ὃ μὴ ταῖς θείαις εἴρηται γραφαῖς».*